



Atlas van Nederland en zijne overzeesche bezittingen

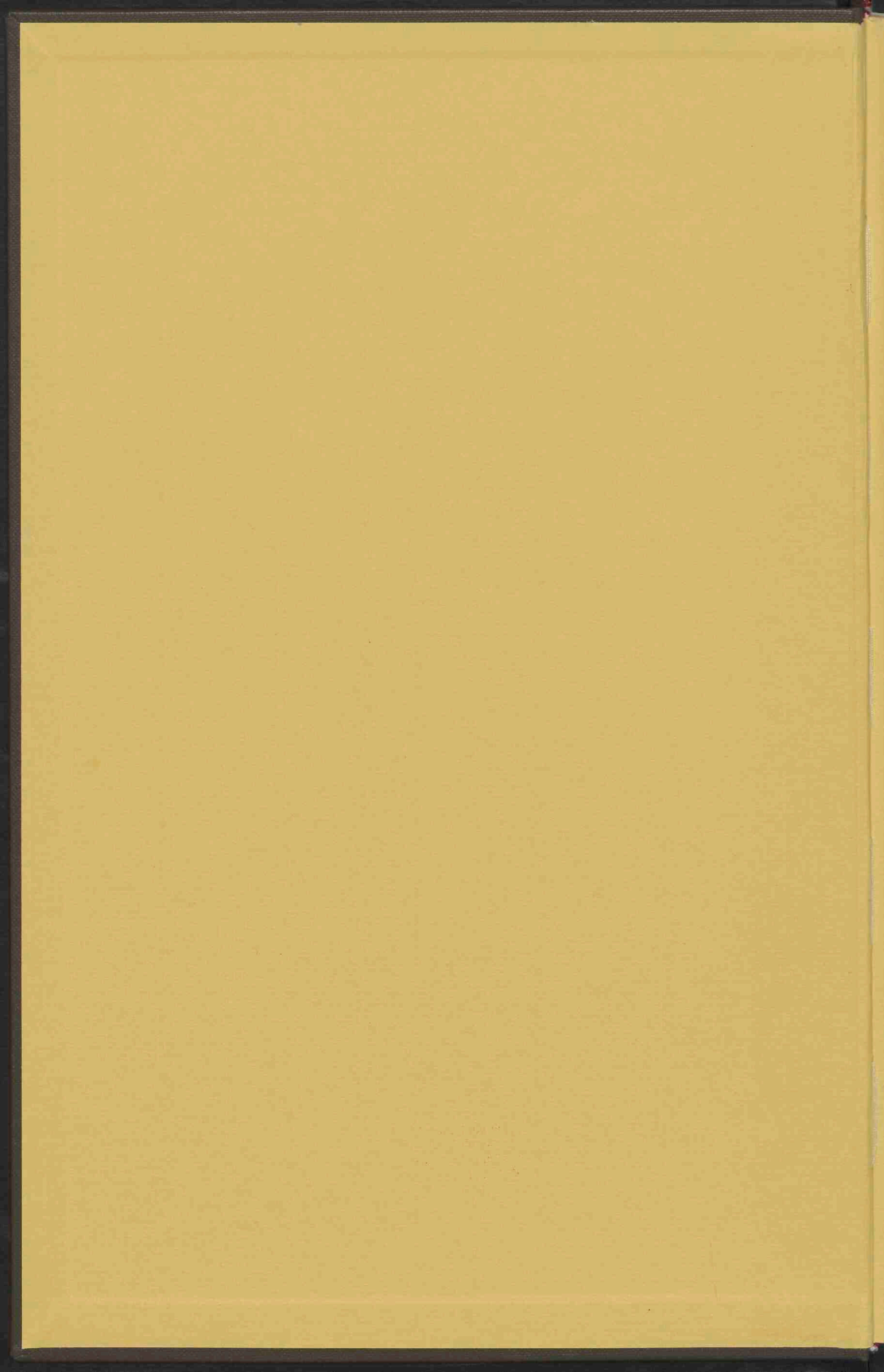
<https://hdl.handle.net/1874/402628>

NEDERLAND

EN ZIJNE

BEZITTINGEN.

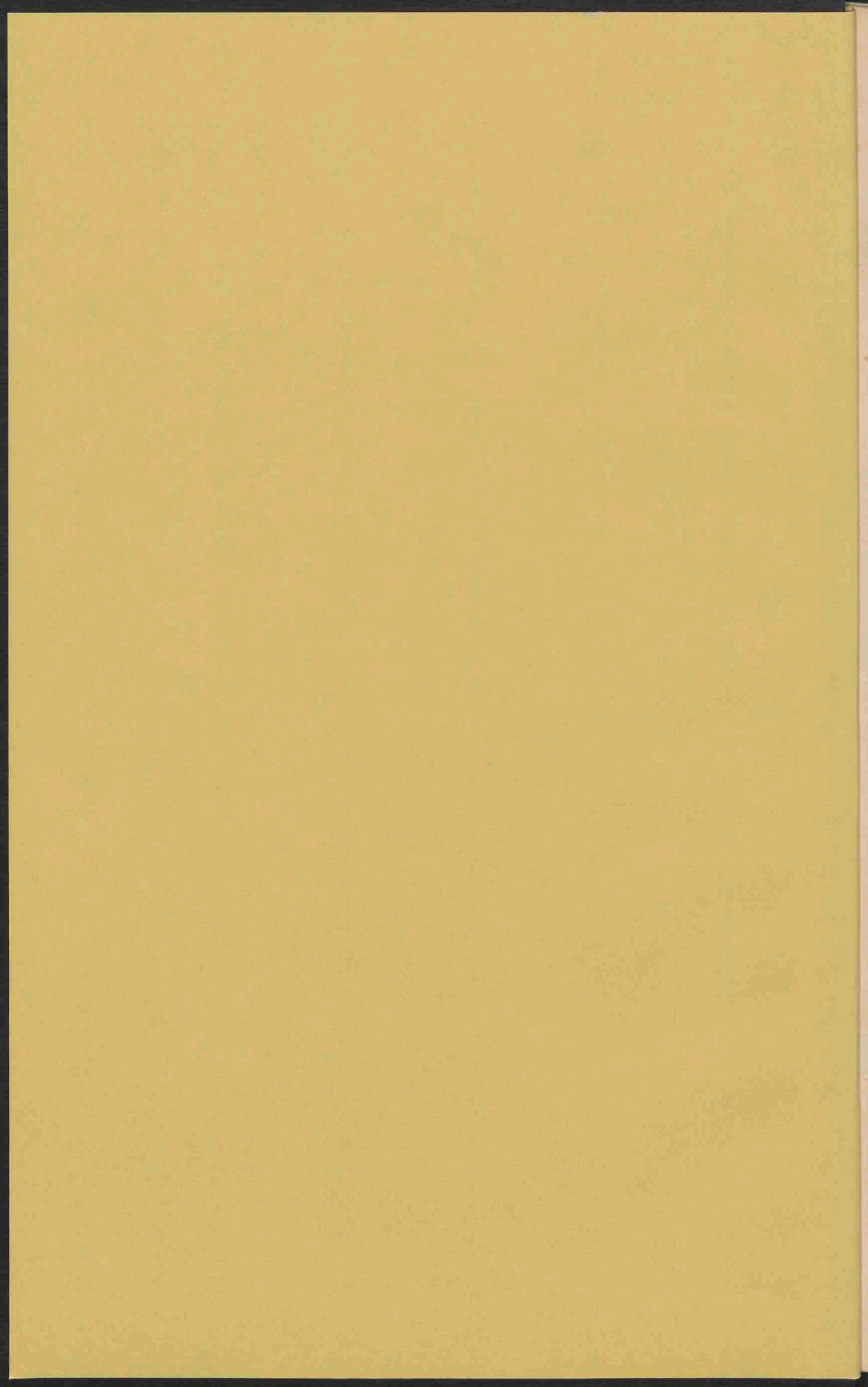
A.b.19



(Dk R.)

Maart: VII A. 6. 19

Kast 3



Kaart: VII A. B. 19

A T L A S

VAN

NEDERLAND

EN ZIJNE

OVERZEESCHE BEZITTINGEN,

naar de nieuwste en beste bronnen bewerkt,

DOOR

D^R. I. DORNSEIFFEN,

MET TOELICHTING VAN

D^R. J. J. DE HOLLANDER.

KLEINE UITGAVE.

INHOUD:

Overzichtskaart.

NEDERLAND.

JAVA met MADOERA en BALI.

SUMATRA en BANGKA, BLITONG, RIOUW.

BORNEO.

CELEBES, de KLE. SOENDA-EIL^N. enz.

De MOLUKKEN of SPECERIJ-EILANDEN met

een karton van NIEUW-GUINEA.

De Nederlandsche bezittingen in Amerika, namelijk

de kolonie SURINAME, de CURAÇAOSCHE EIL^N.

en de bezittingen in de KLE. ANTILLEN.

AMBOINA, de OELIASSERS en de BANDA-

EILANDEN.

De RIOUW- en LINGGA-ARCHIPEL.



RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT



1583 9503

AMSTERDAM,

SEYFFARDT'S BOEKHANDEL.

Prijs f 4.—.

313.1
567

VOORBERICHT.

Bij de eerste uitgave van dezen Atlas, in het jaar 1861, hebben wij ons beijverd in een voorbericht de bronnen op te geven, welke geraadpleegd waren bij de samenstelling der verschillende kaarten. Later hebben wij datzelfde nog eens herhaald. Thans echter, na een niet onwaardig bestaan van ruim 16 jaren, dat gesteund wordt door eene vereerende bekroning op de Aardrijkskundige Tentoonstelling te Parijs, meenen wij die opsomming om verscheidene redenen te kunnen nalaten. Vooreerst toch zoude het noemen van enkele thans min of meer verouderde bronnen niet tot aanbeveling strekken, ten andere zoude de opsomming van de menigte geraadpleegde nieuwere of vernieuwde kaarten en kaartjes, geschriften, mededeelingen van vrienden en bekenden en van eigen onderzoek, eene vermoeiende en ijdele vertooning zijn. De kaarten zelve moeten nu de getuigenis afleggen, dat wij voor de onophoudelijke verbetering en uitbreiding steeds uit de nieuwste en beste bronnen bleven putten, waartoe trouwens de vele herdrukken dier kaarten, die telkens in betrekkelijk kleine oplagen verschijnen, gereede aanleiding gaven.

Tien kaartjes op kleine schaal vormen dezen zoogenaamden **kleinen Atlas**. De grootere bevat behalve deze nog 21 andere bladen op grootere schaal. Buitendien heeft de Uitgever naar aanleiding van de, meer toevallige dan gezochte, uitvoering van drie kaarten der O. I. Bezittingen op ééne en dezelfde schaal, nog afzonderlijke kaarten van de overige O. I. Bezittingen doen vervaardigen, die allen te zamen tot ééne groote kaart kunnen aaneengevoegd worden.

Naauwlettende zorg is ook besteed geworden aan de zoo mogelijk juiste spelling der geografische namen. Het is niet genoeg, dat de kartograaf iedere gelegenheid aangrijpt, om het beeld van land en landschap nader bij de waarheid te brengen, hij moet ook rekening houden

met andere vakken die hunnen eijns brengen aan de aardrijkskundige wetenschap. Hij moet niet alleen zien, maar ook hooren, niet alleen teekenen, maar ook lezen en tot op zekere hoogte geen vreemdeling zijn in de talen der landen die hij schetst, althans **niet** volgen dezulken die hierin onkundig of onverschillig zijn. Doet hij anders, dan strekt zijn werk in dat opzicht tot stilstand of achteruitgang der aardrijkskundige wetenschap.

Deze kaarten zijn dus gemaakt met het oog op Hollanders en wel van den tegenwoordigen tijd. Zij moeten daaruit kunnen leeren, hoe de woonplaatsen der volken aan wie ze behooren werkelijk heeten, niet hoe ze door Engelschen, Duitschers of Franschen uitgesproken worden, ja zelfs niet, hoe ze bij onze vaders of voorvaders genoemd werden, als daarin verschil is.

Zijn voor onze O. I. Bezittingen de Handboeken van Prof. J. J. de Hollander reeds onmisbaar, des te meer waarde mag gehecht worden aan de verbeterende hand van dien geleerde, die bereidwillig aan onzen wensch gehoor gaf om de kaarten der O. I. Bezittingen achtereenvolgens aan een nauwgezet onderzoek te onderwerpen. Zijne spelling dier geografische namen, als steunend op oordeelkundige wetenschappelijke gronden, was reeds vroeger door ons, met zeer geringe afwijkingen, gevolgd.

Evenzoo zal het zaakrijke tabellarische **Overzicht der Nederlandsche Bezittingen**, dat op verzoek van den Uitgever door dienzelfden geleerde tot toelichting van dezen Atlas vervaardigd werd, voor velen een zekere en gemakkelijke gids zijn.

Amsterdam, 25 Juni 1877.

I. DORNSEIFFEN.



DE

NEDERLANDSCHE BEZITTINGEN

IN

AZIE EN AMERIKA.

TOELICHTING VAN DEN ATLAS VAN D^r. J. DORNSEIFFEN,

DOOR

D^r. J. J. DE HOLLANDER.

AMSTERDAM,

SEYFFARDT'S BOEKHANDEL.

THE HISTORY OF THE

AMERICAN PEOPLE

V O O R B E R I C H T.

Het hier volgende, grootendeels tabellarisch ingerichte, overzicht van de Nederlandsche bezittingen is samengesteld op verlangen van den Uitgever van Dr. DORNSEIFFEN'S *Atlas van Nederland en zijne overzeesche bezittingen*, die van meening was dat deze daardoor aanzienlijk in bruikbaarheid zoude winnen voor dezulken, wien het ontbreekt aan tijd of gelegenheid om uitvoeriger werken te raadplegen. Men verwachtte dus hier geene volledige aardrijksbeschrijving, maar alleen hoofdpunten tot toelichting en, op enkele plaatsen, waar latere of betere berichten zulks noodig maakten, tot verbetering van dien Atlas. Nederland zelf is in deze beschrijving niet opgenomen, omdat het aan beknopte werkjes daarover niet ontbreekt, en evenmin de Kust van Guinea, omdat deze sedert 1871 niet meer tot onze bezittingen behoort.

Voor hen, die zich bij dezen Atlas bedienen van mijne in 1868 verschenen *Aardrijksbeschrijving van Nederlandsch Oost-Indië*, kan deze *Toelichting* tevens dienen tot verbetering van het een en ander, dat daarin is verouderd of onjuist voorgesteld.

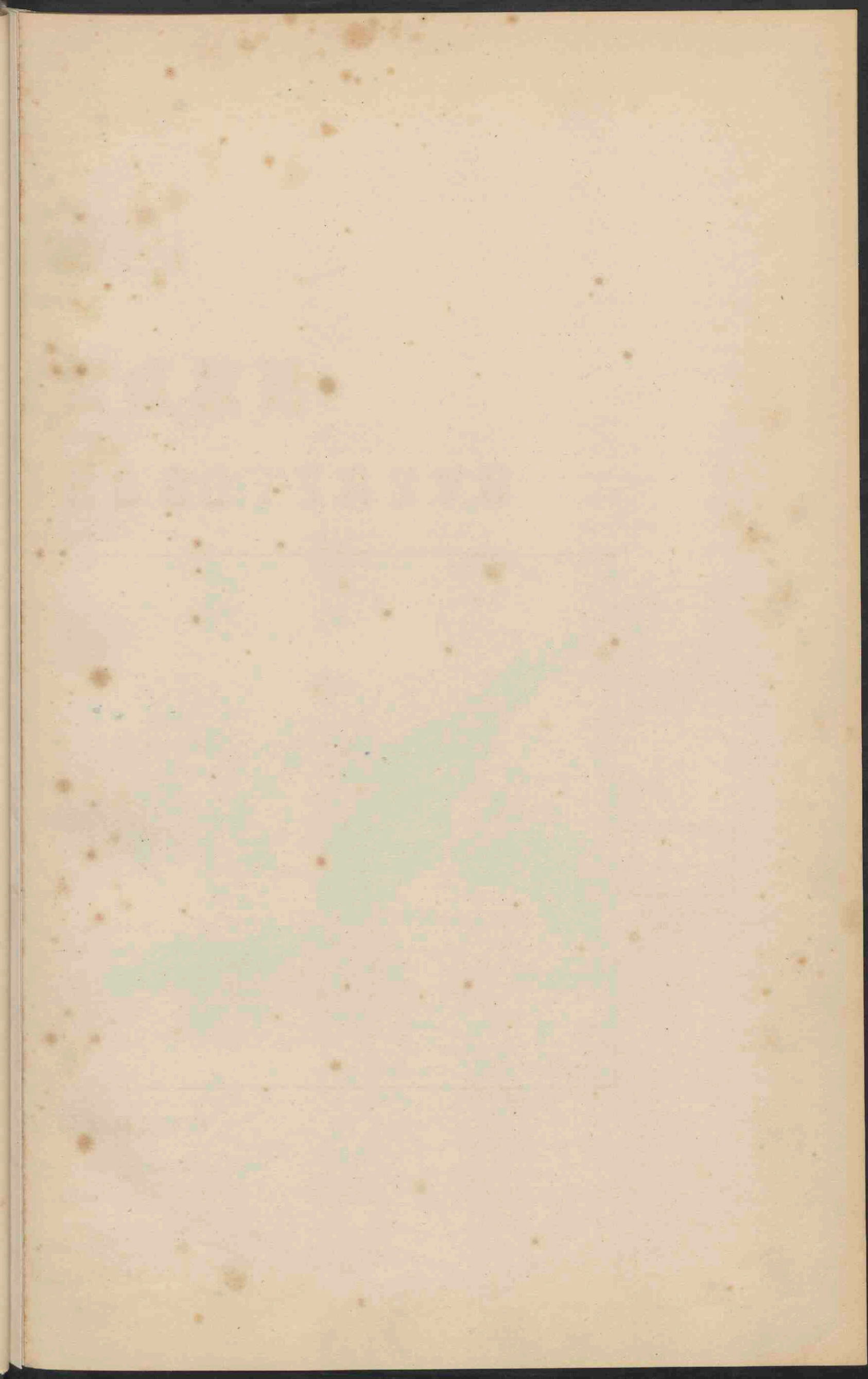
DE HOLLANDER.

BREDA

Mei 1876.

FORBES

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.



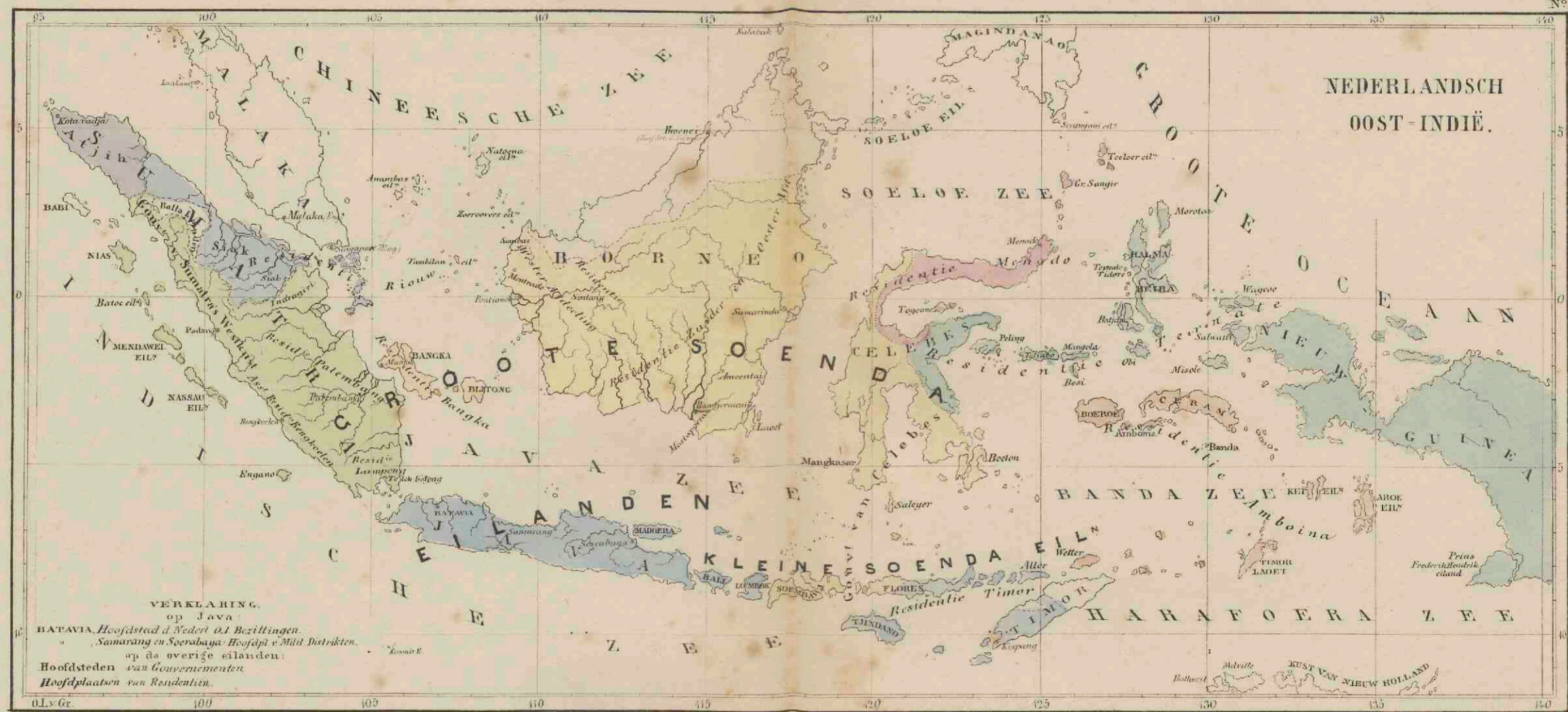
Kaart: VII A. G. 19

SOCIÉTÉ DE GÉOGRAPHIE.
CONGRÈS INTERNATIONAL
DES SCIENCES GÉOGRAPHIQUES.
PARIS 1875.



NEDERLAND EN ZIJNE OVERZEEESCHE BEZITTINGEN

door
DR I. DORNSEIFFEN.



HET KONINGRIJK
DER NEDERLANDEN.



DE CURAÇAOSCHE
EILANDEN.



DE COLONIE SURINAME.



BEZITTINGEN IN DE
KLEINE ANTILLEN.

VERKLARING.
op Java.
BATAVIA, Hoofdstad d. Nederl. O.I. Bezittingen.
Samarang en Soerabaya, Hoofdst. v. Milt. Distrikten.
op de overige eilanden:
Hoofdsteden van Gouvernementsen.
Hoofdstaatsen van Residentien.

Lith. Drukkerij v. Seyffardt's Boekhandel te Amsterdam.

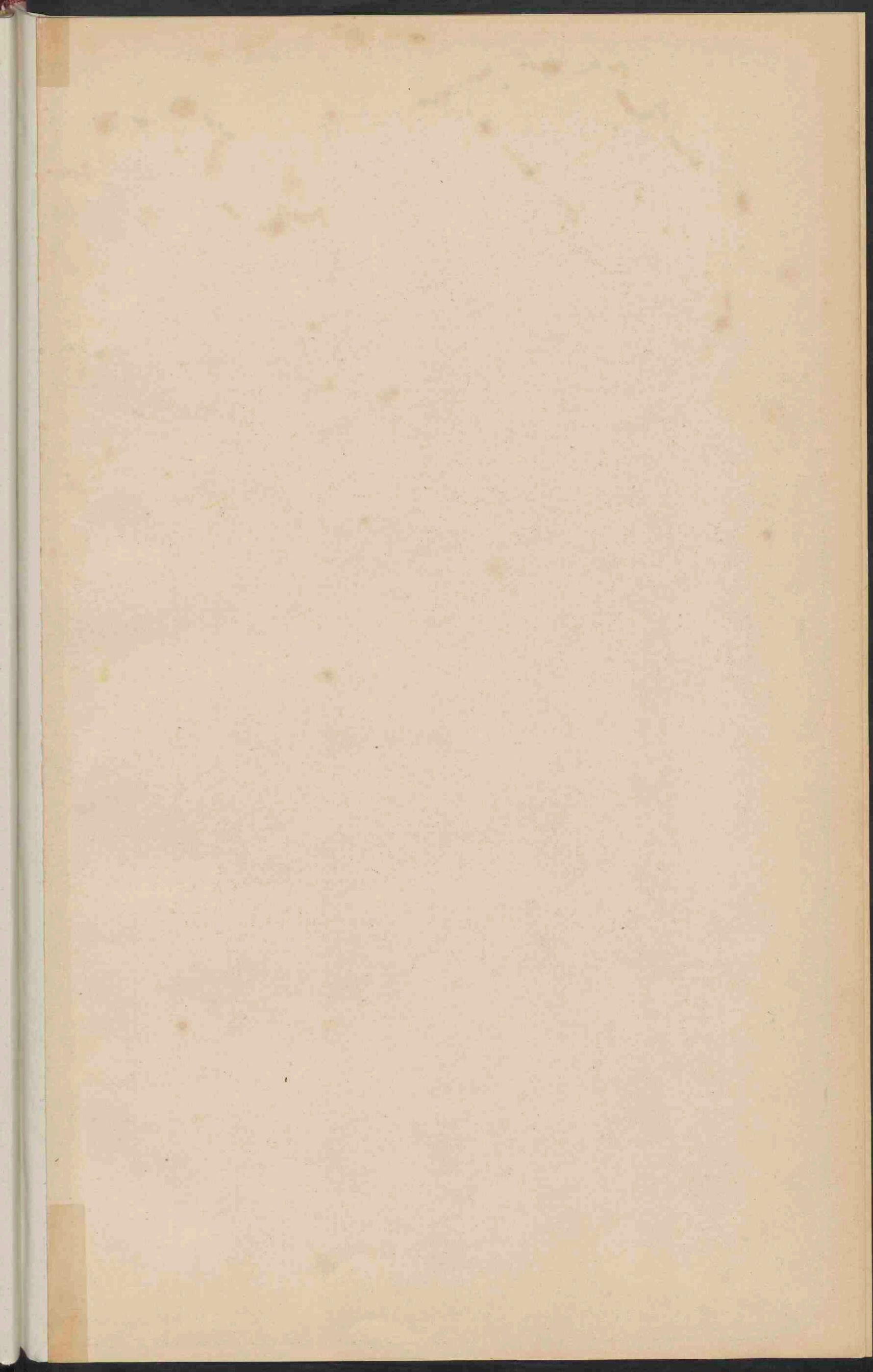
Gelithogr. door E. G. Geest.

OVERZICHTSKAART.

NB. De vier nevenstaande kartons zijn op dezelfde schaal als de Overzichts kaart.

AMSTERDAM.
SEYFFARDT'S BOEKHANDEL.





NEDERLAND.

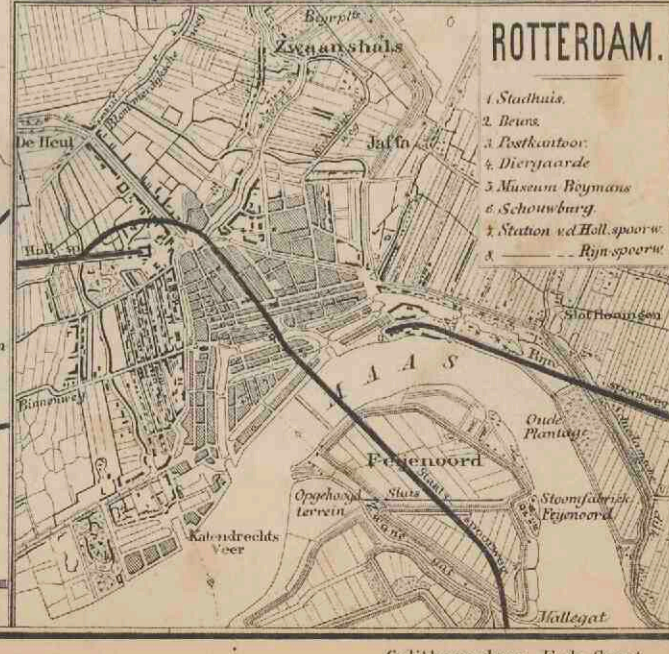
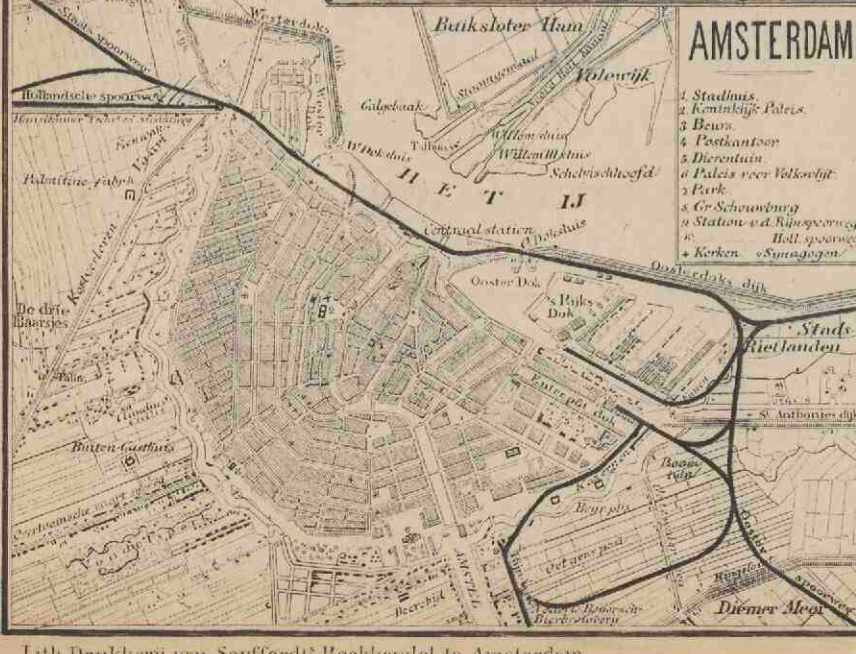
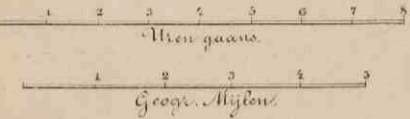
AMSTERDAM.
SEYFFARDT'S BOEKHANDEL.
1877.

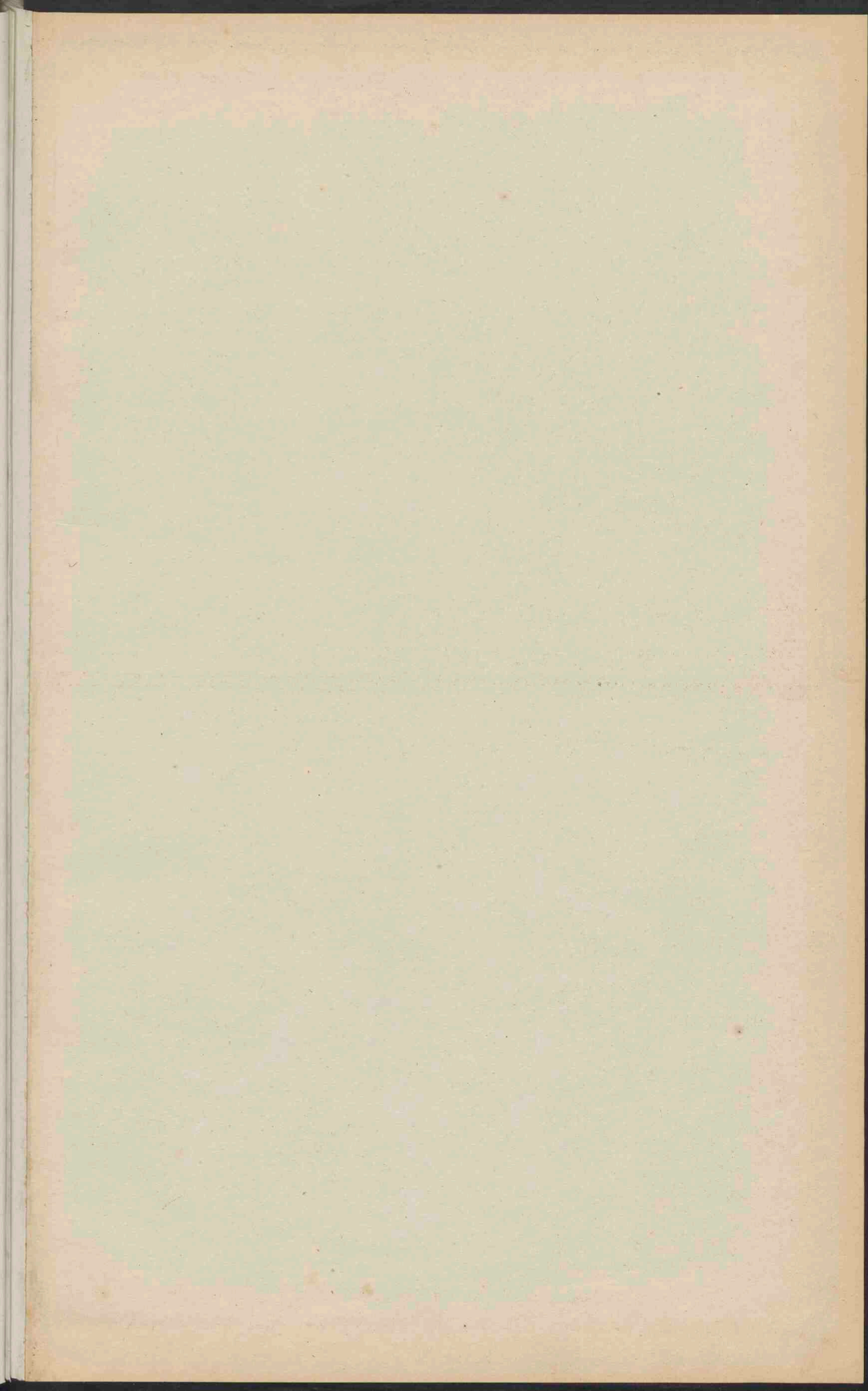
VERKLARING.

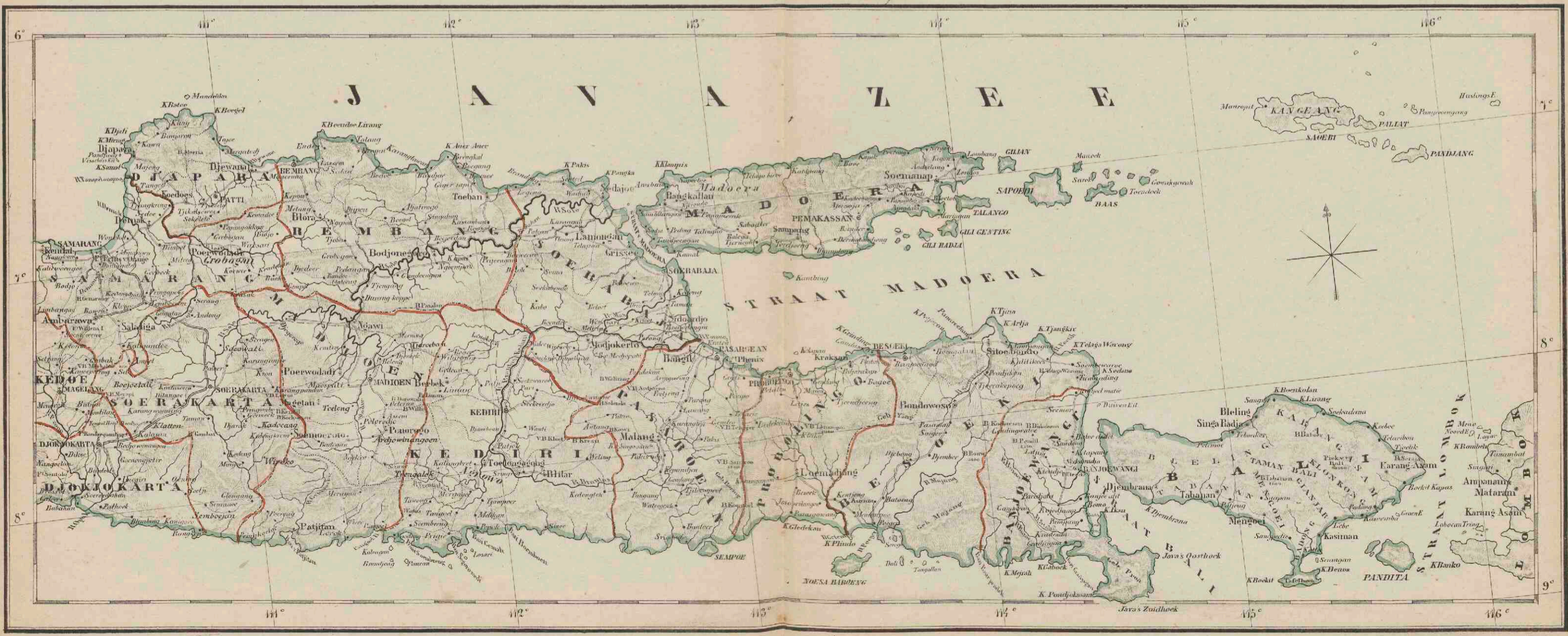
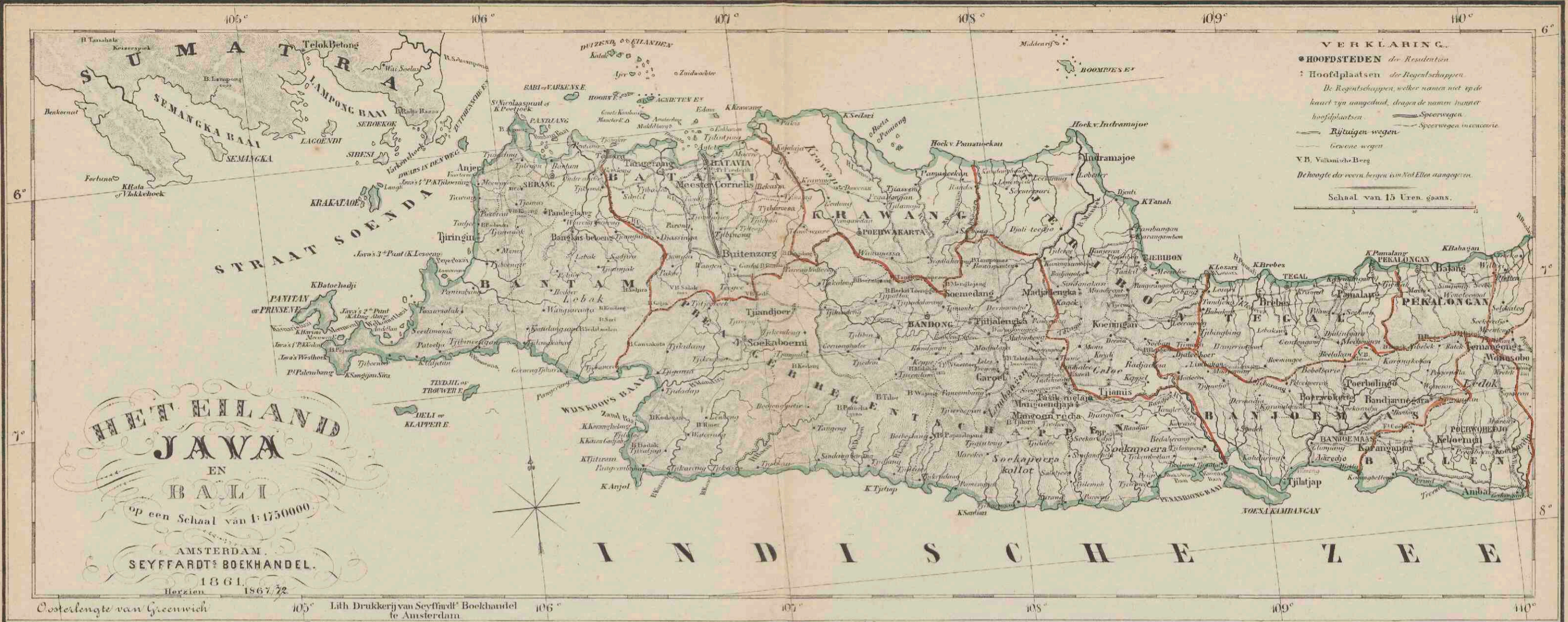
- **STEDEN** met meer dan 100000 Inw.
- **STEDEN** 50000
- **STEDEN** 25000
- **STEDEN** 10000
- **Steden** 5000
- **Steden** met minder dan 5000
- **Dorpen**

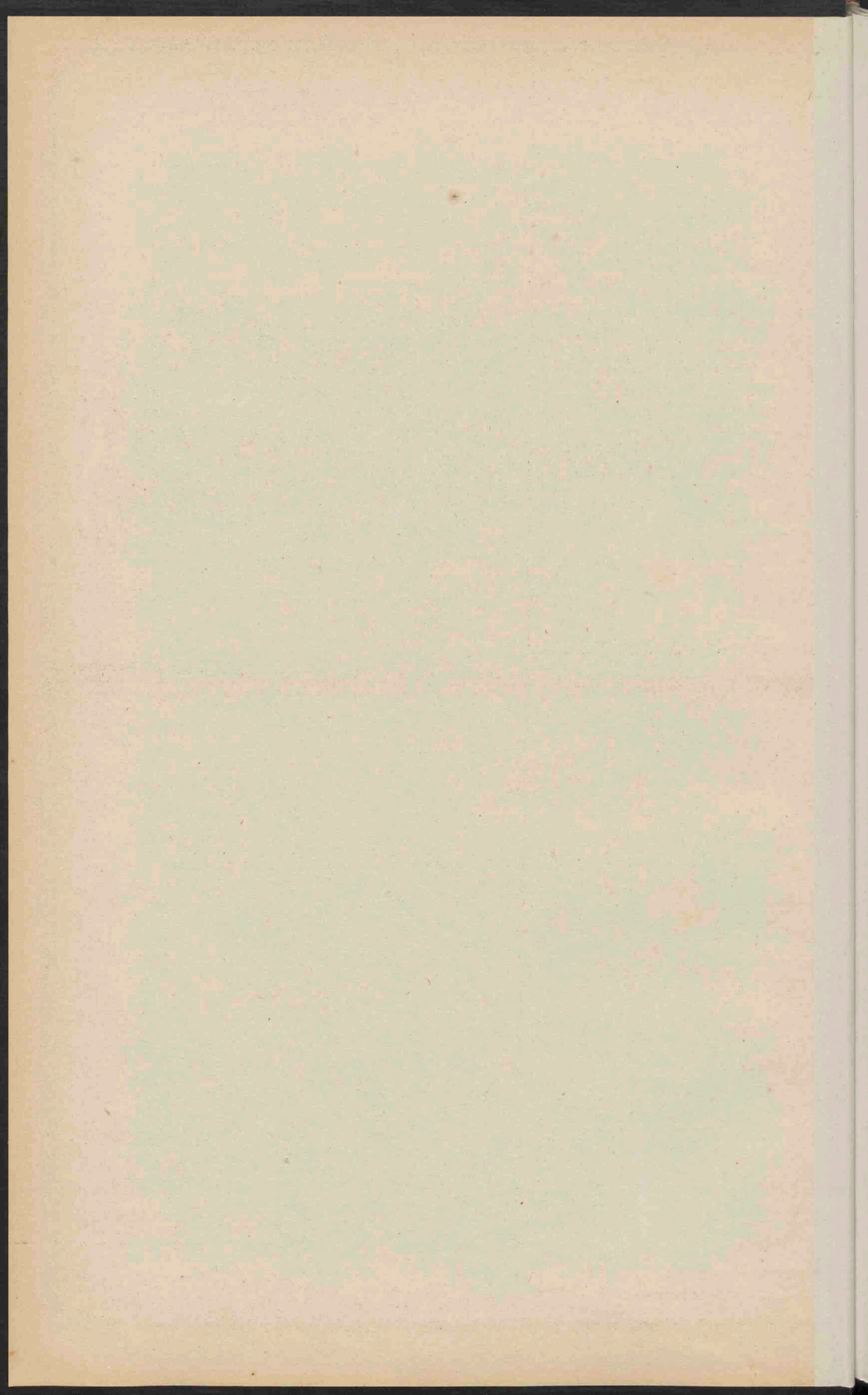
- Spoorweg met Station.
- Kanaal of Vaart.
- Spoorweg in aanleg
- Kanaal

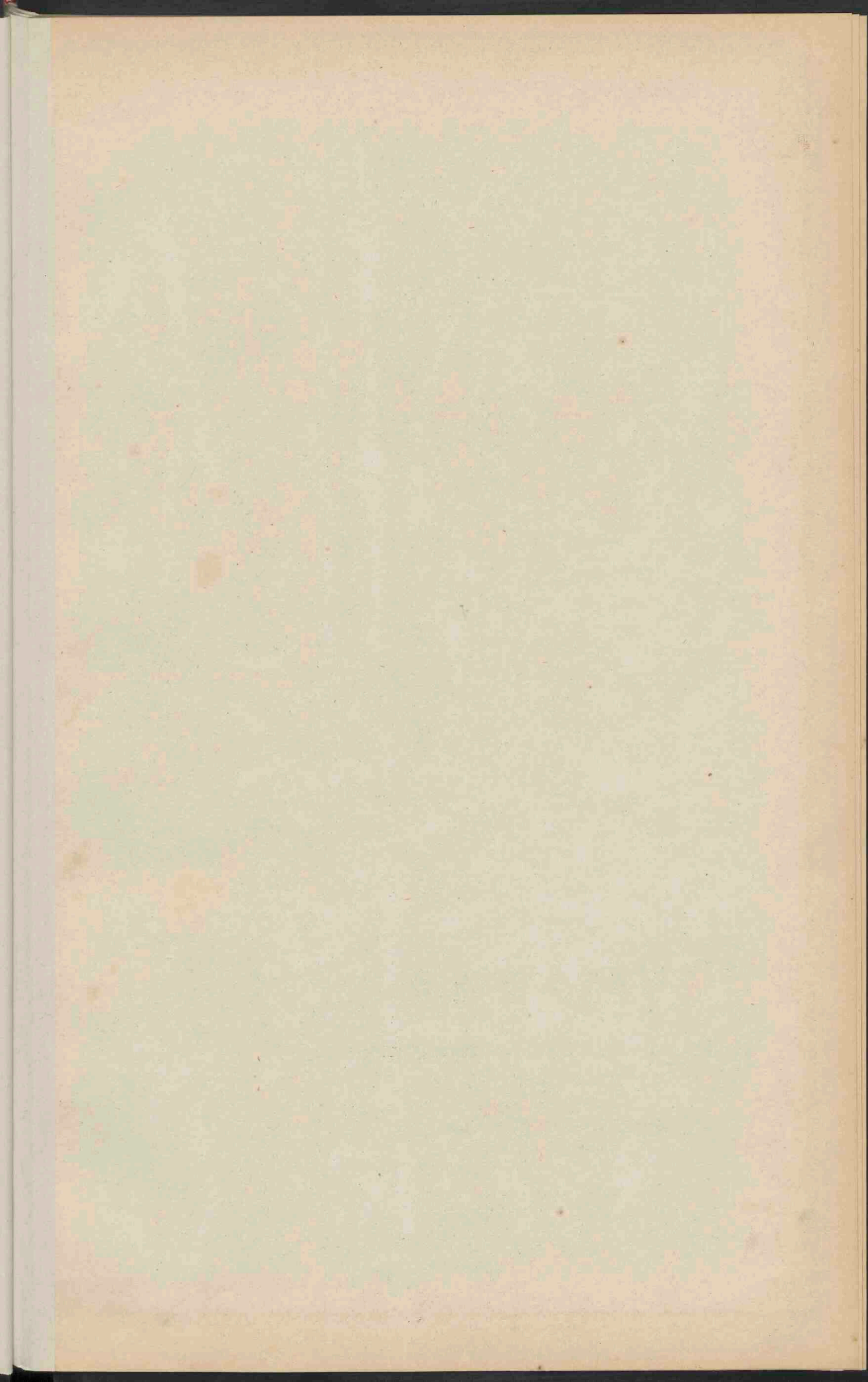
De Arrondissementshoofplaatsen zijn onderstreepd.
Die daaronder hoefplaatsen van Provincien zijn
zijn dubbel onderstreepd.

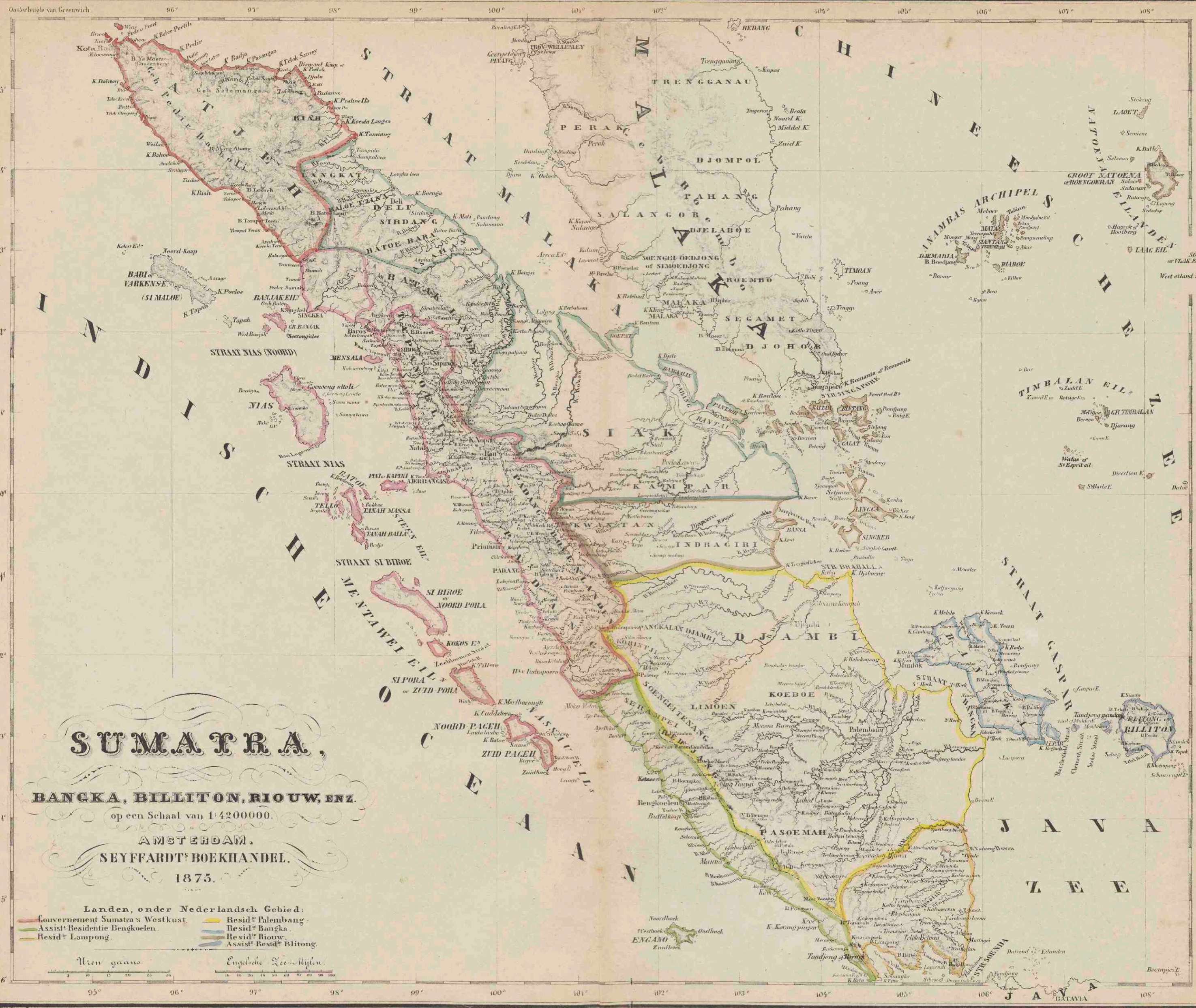


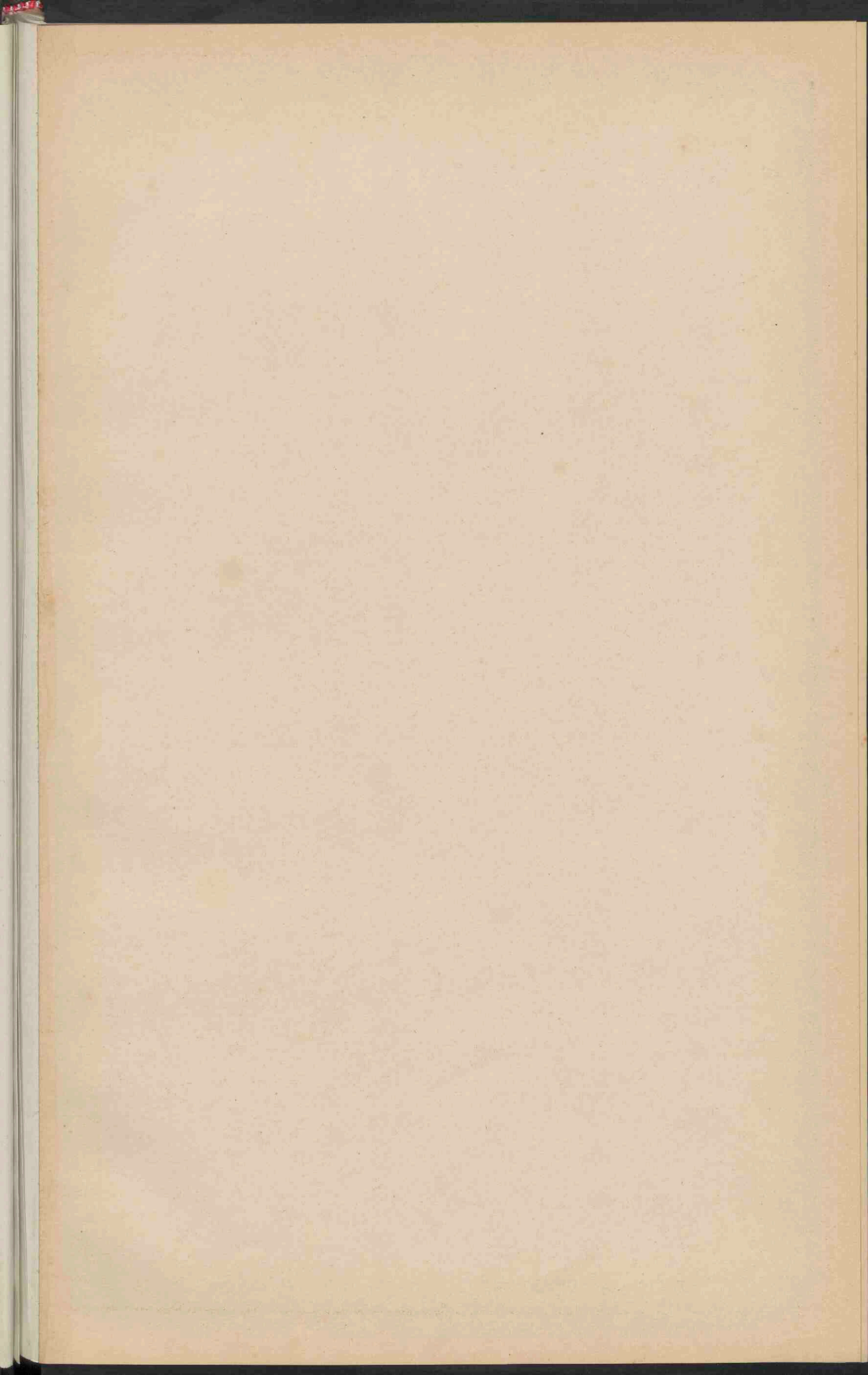


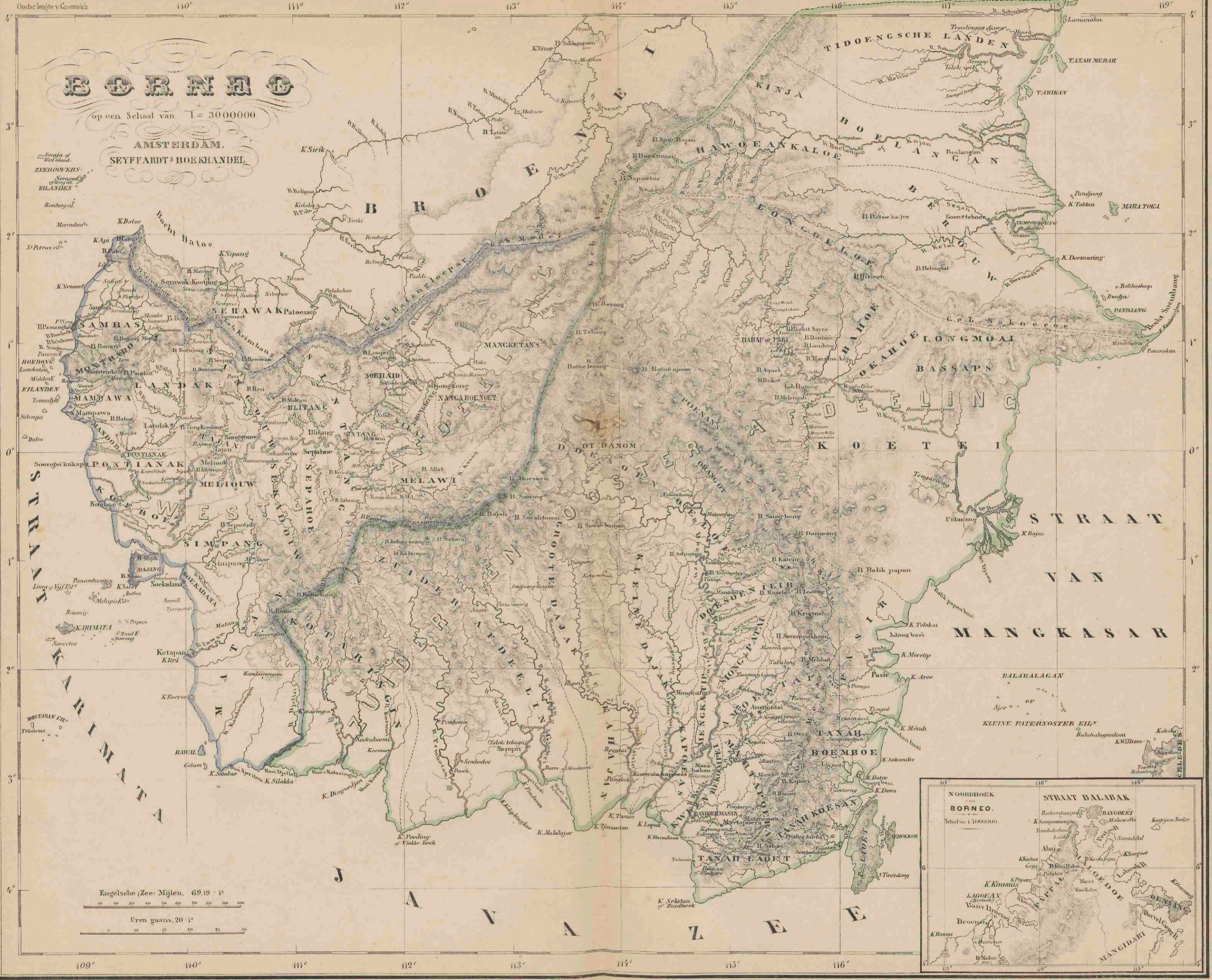


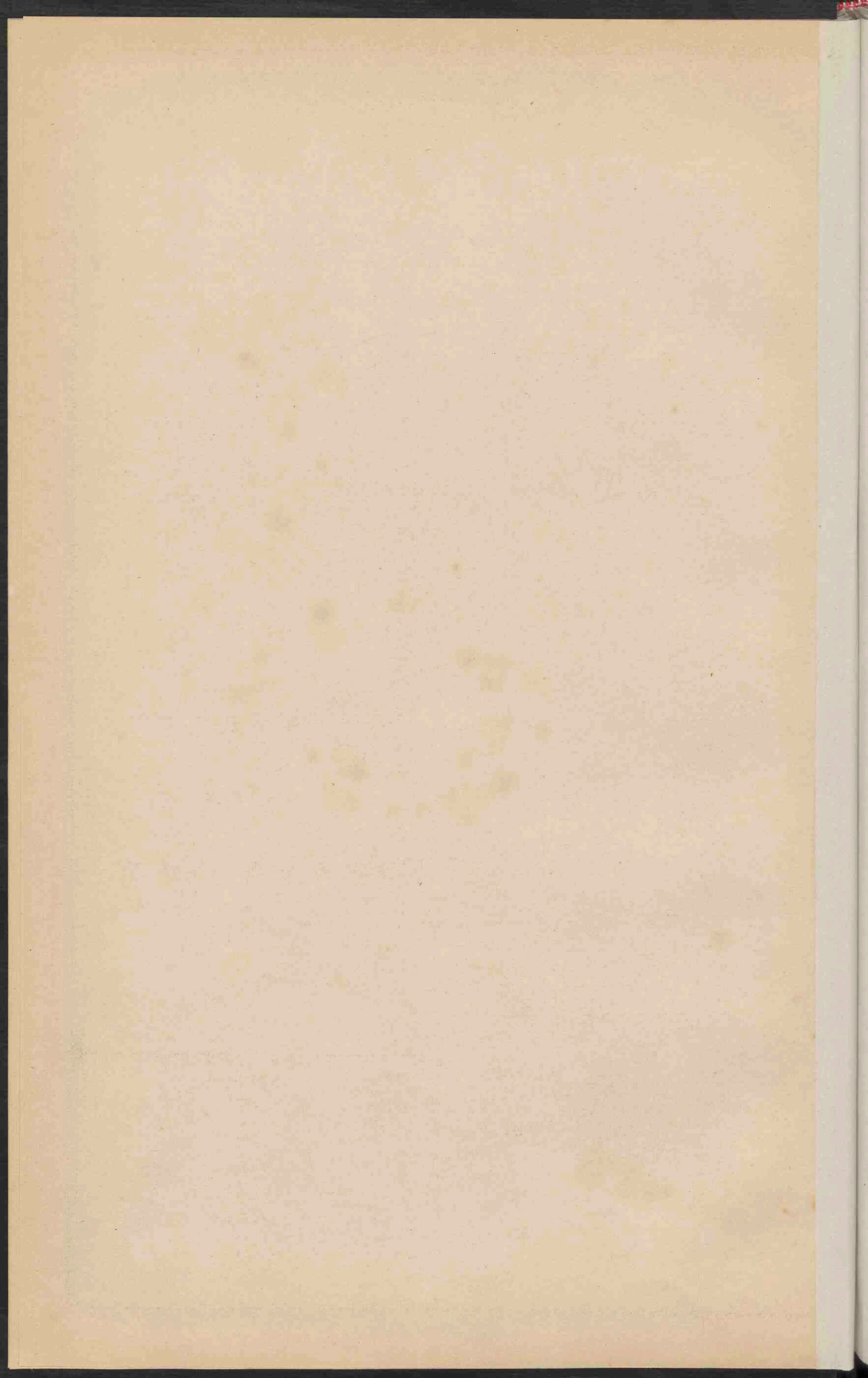


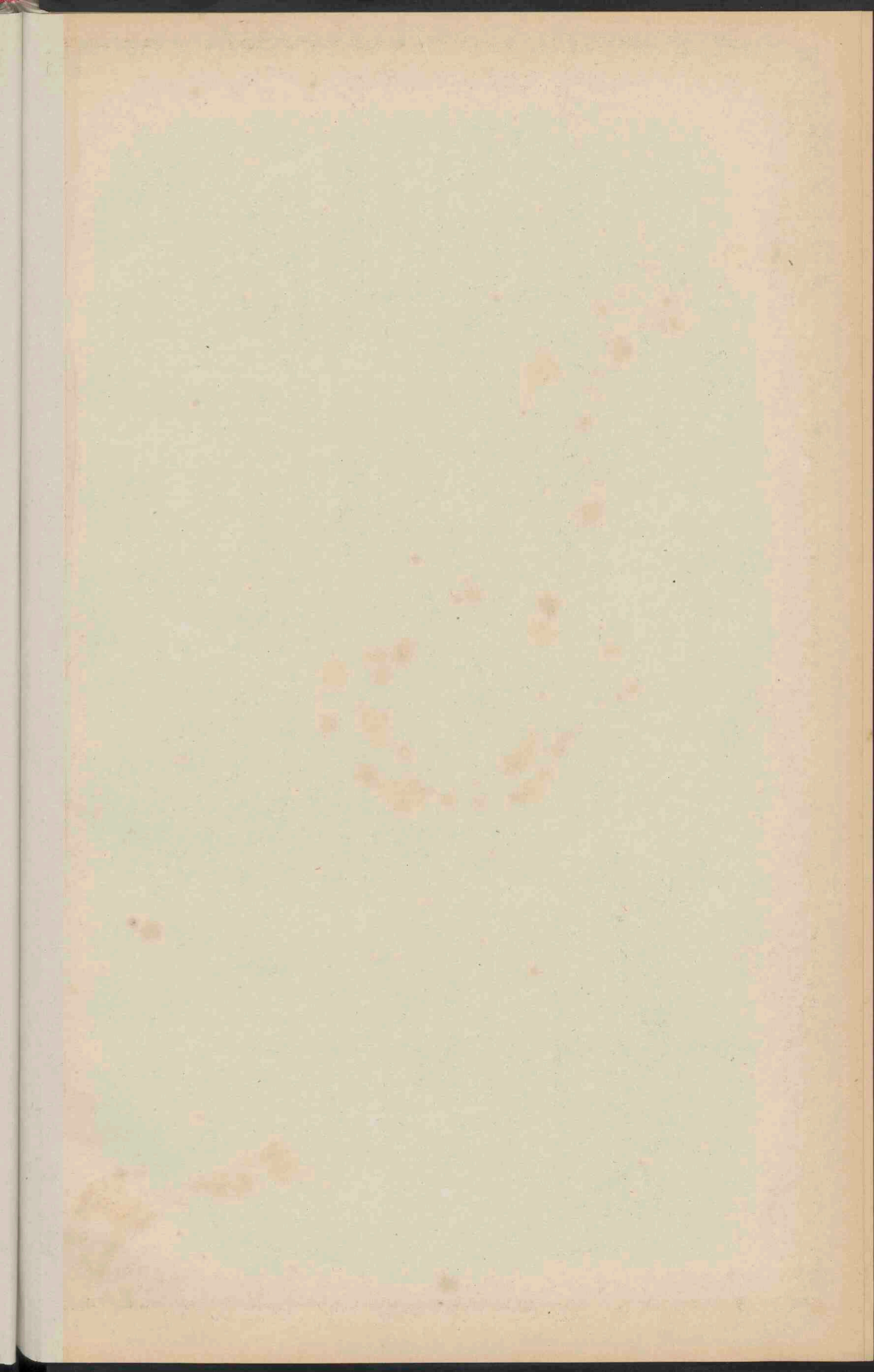












Oosterlengte van Greenwich 117° 118° 119° 120° 121° 122° 123° 124° 125° 126° 127°

CELEBES,

DE
KLEINE SOENDA-EILANDEN, ENZ.

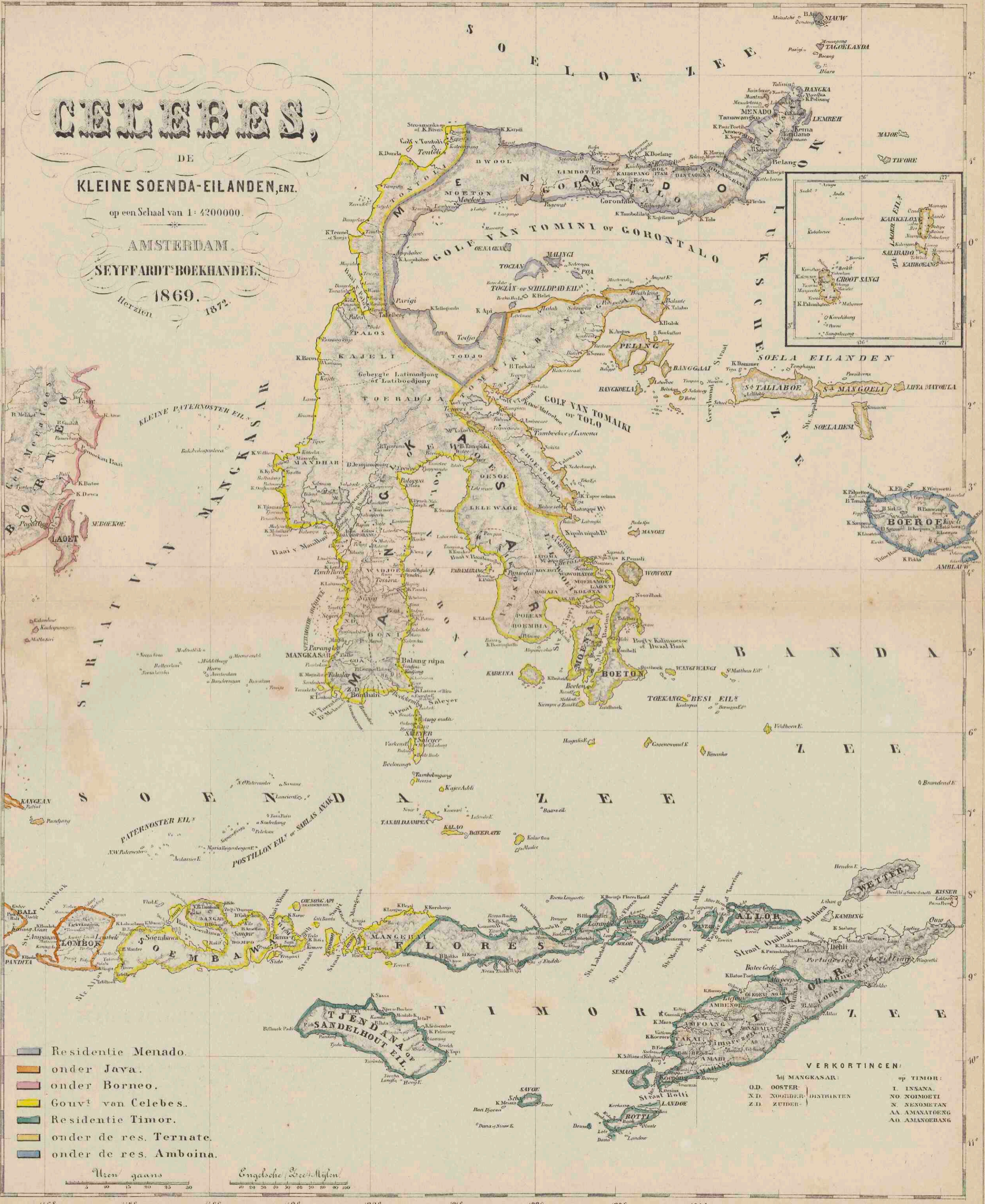
op een Schaal van 1 : 4200000.

AMSTERDAM.

SEYFFARDT'S BOEKHANDEL.

1869.

Herzien 1872.



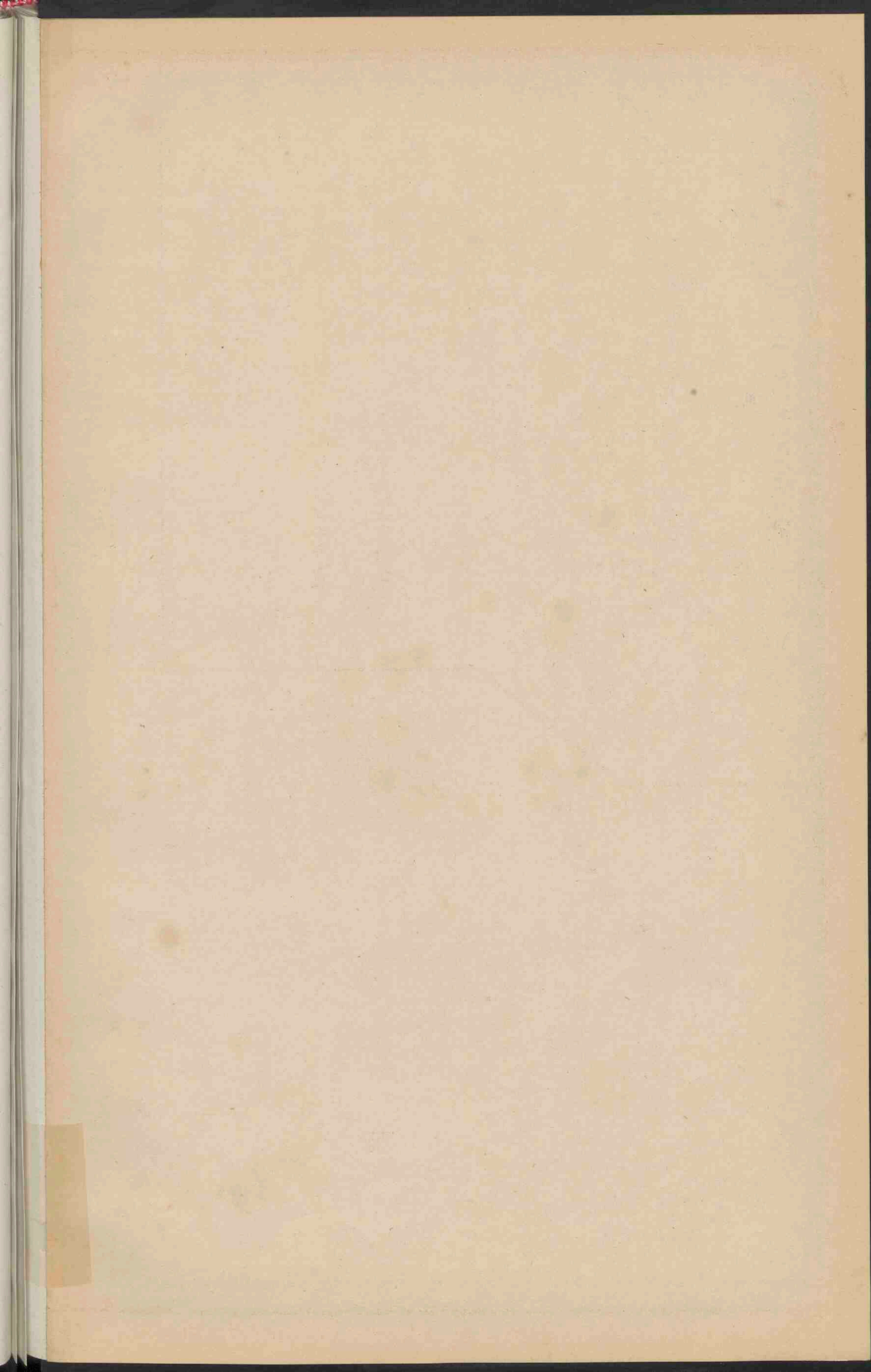
- Residentie Menado.
- onder Java.
- onder Borneo.
- Gouv^t van Celebes.
- Residentie Timor.
- onder de res. Ternate.
- onder de res. Amboina.

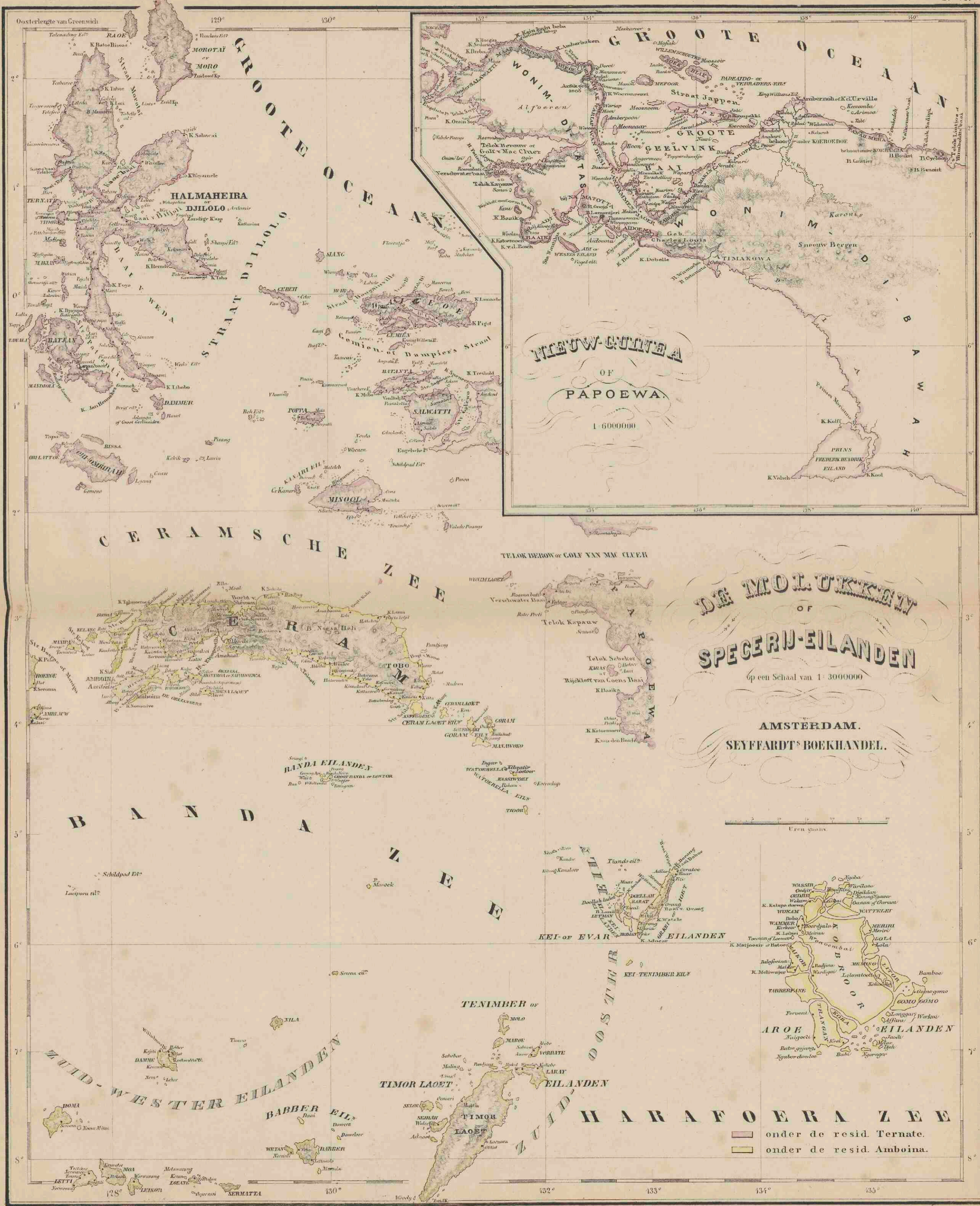
VERKORTINGEN:

O.D. OOSTER-DISTRAKTEN	op TIMOR:
N.D. NOOTDER-DISTRAKTEN	I. INSANA.
Z.D. ZUIDER-DISTRAKTEN	NO. NOIMOTI
	N. NESOMETAN
	AA. AMANATOBANG
	AO. AMANOEBANG

Uien gaans
Engelsche / Soer. Mijlen

116° 117° 118° 119° 120° 121° 122° 123° 124° 125° 126° 127°



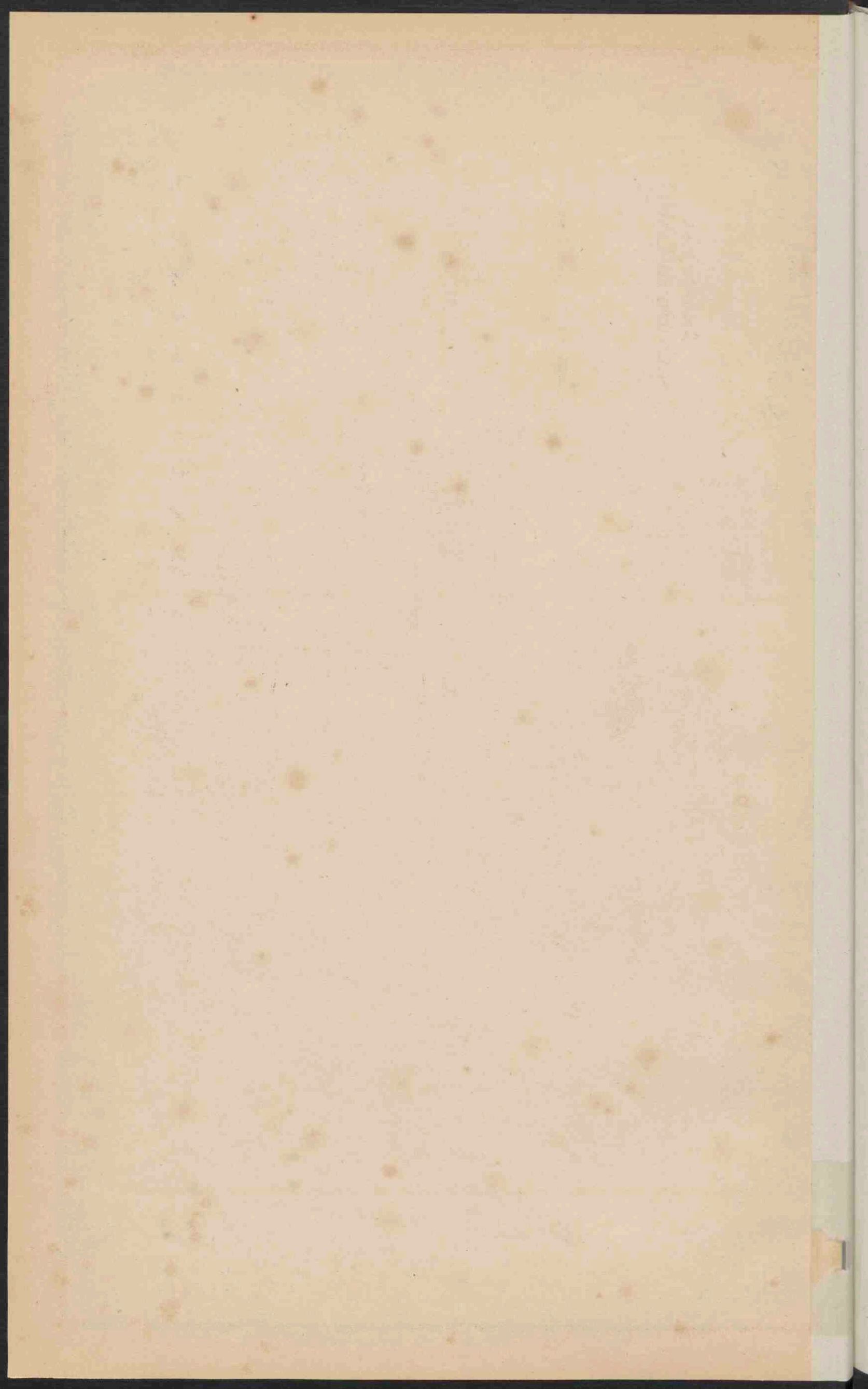


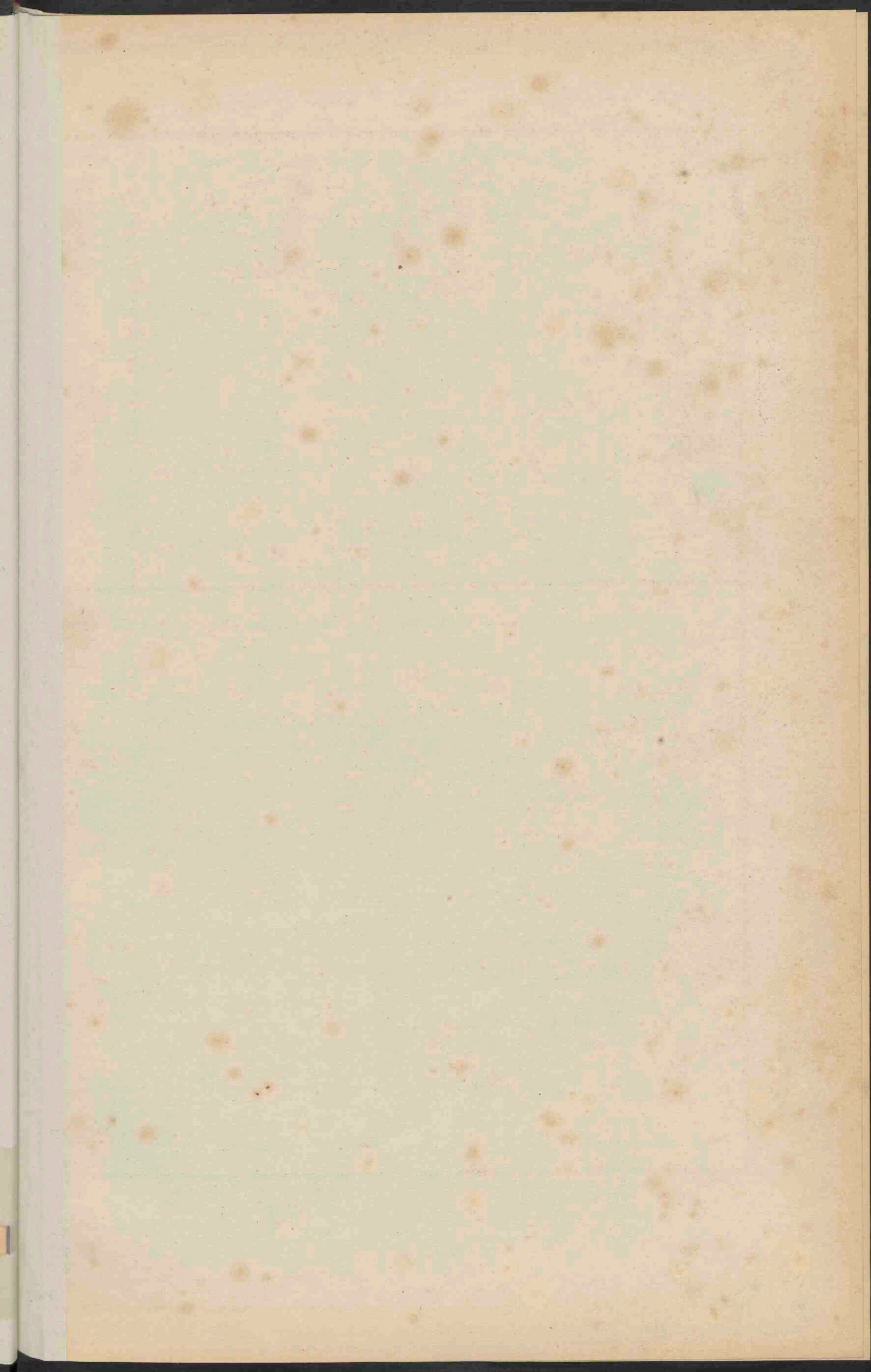
DE MOLUKKEN OF SPECERIJ-EILANDEN
 op een Schaal van 1: 3000000

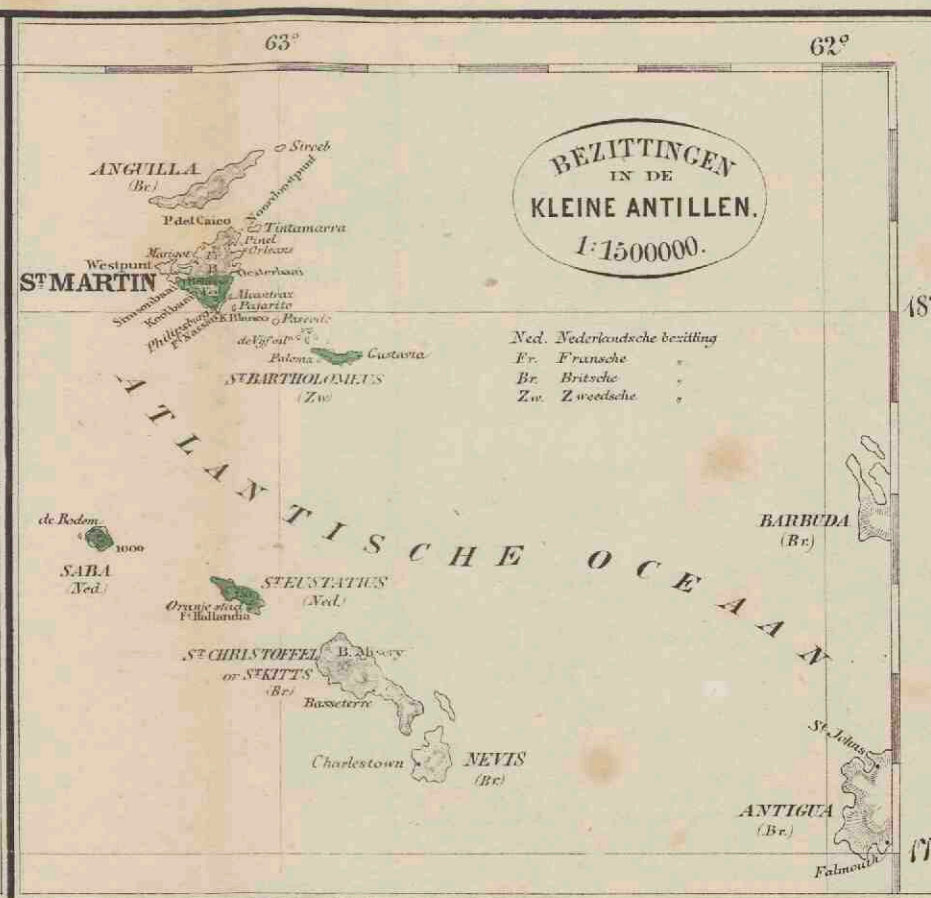
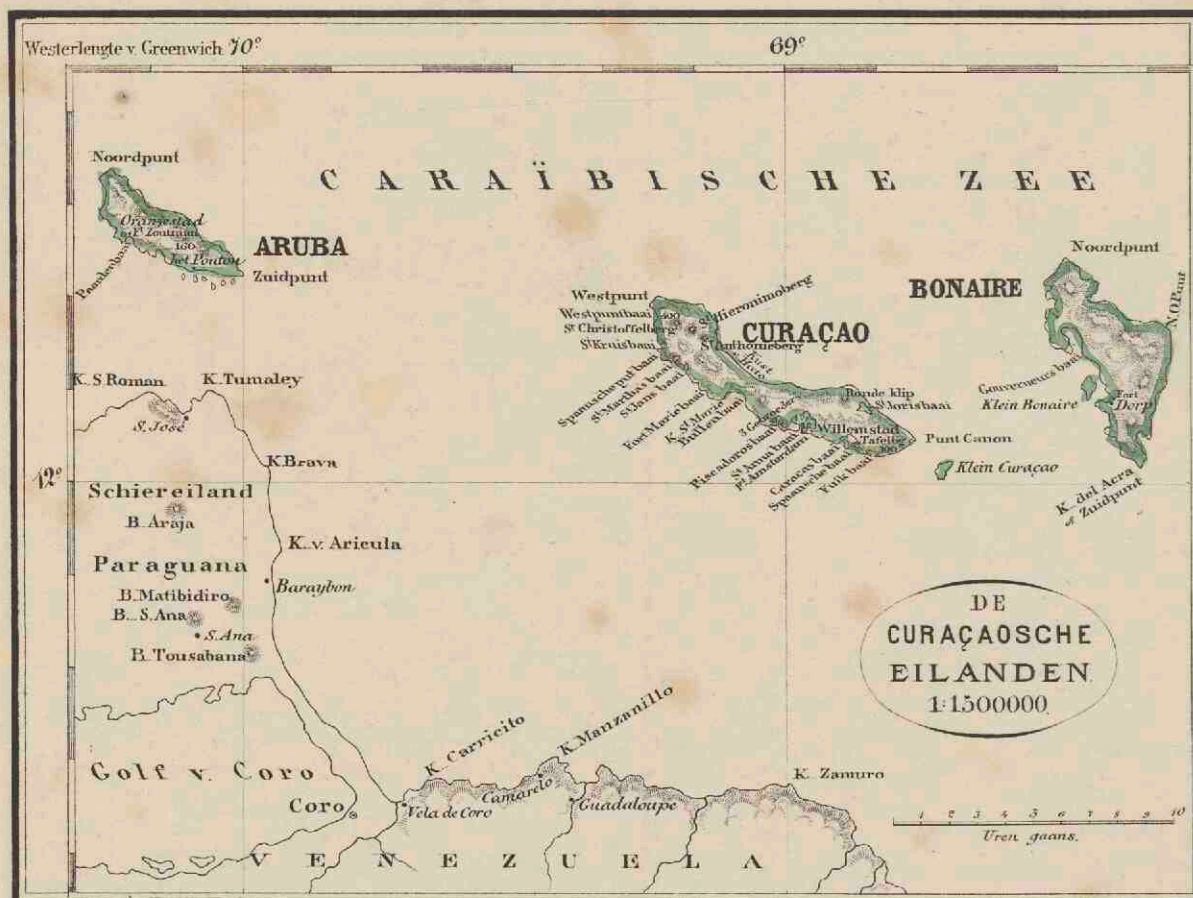
AMSTERDAM.
 SEYFFARDT'S BOEKHANDEL.



— onder de resid. Ternate.
 — onder de resid. Amboina.

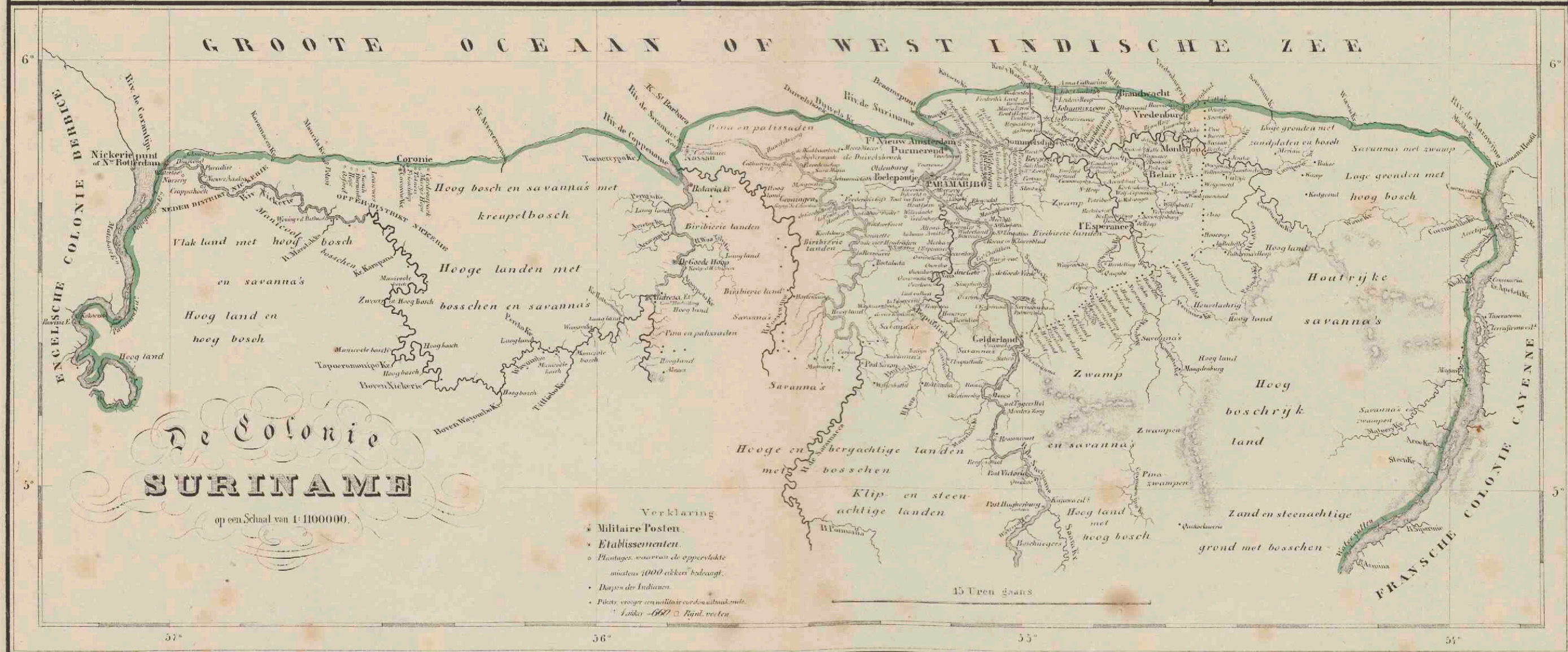


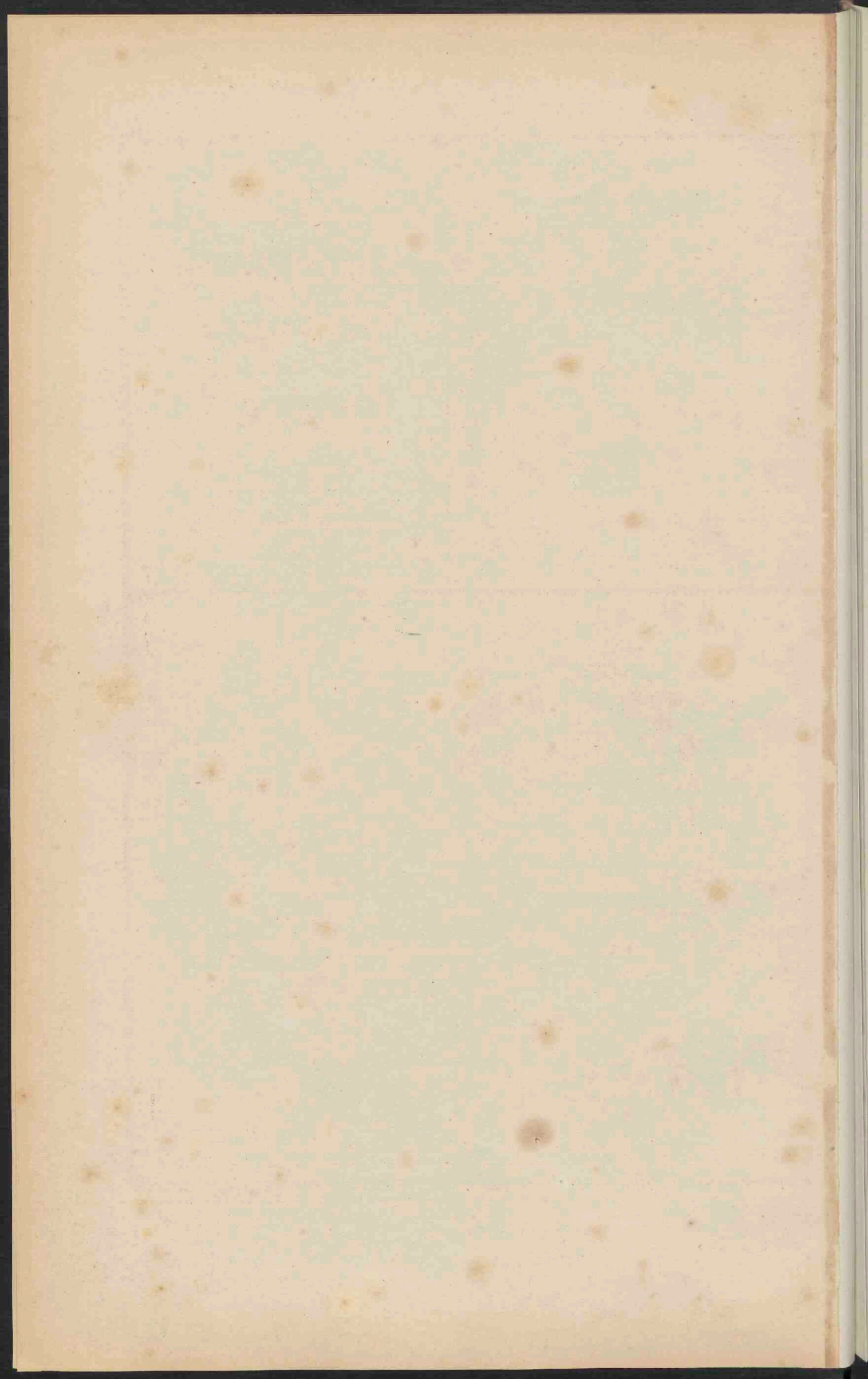


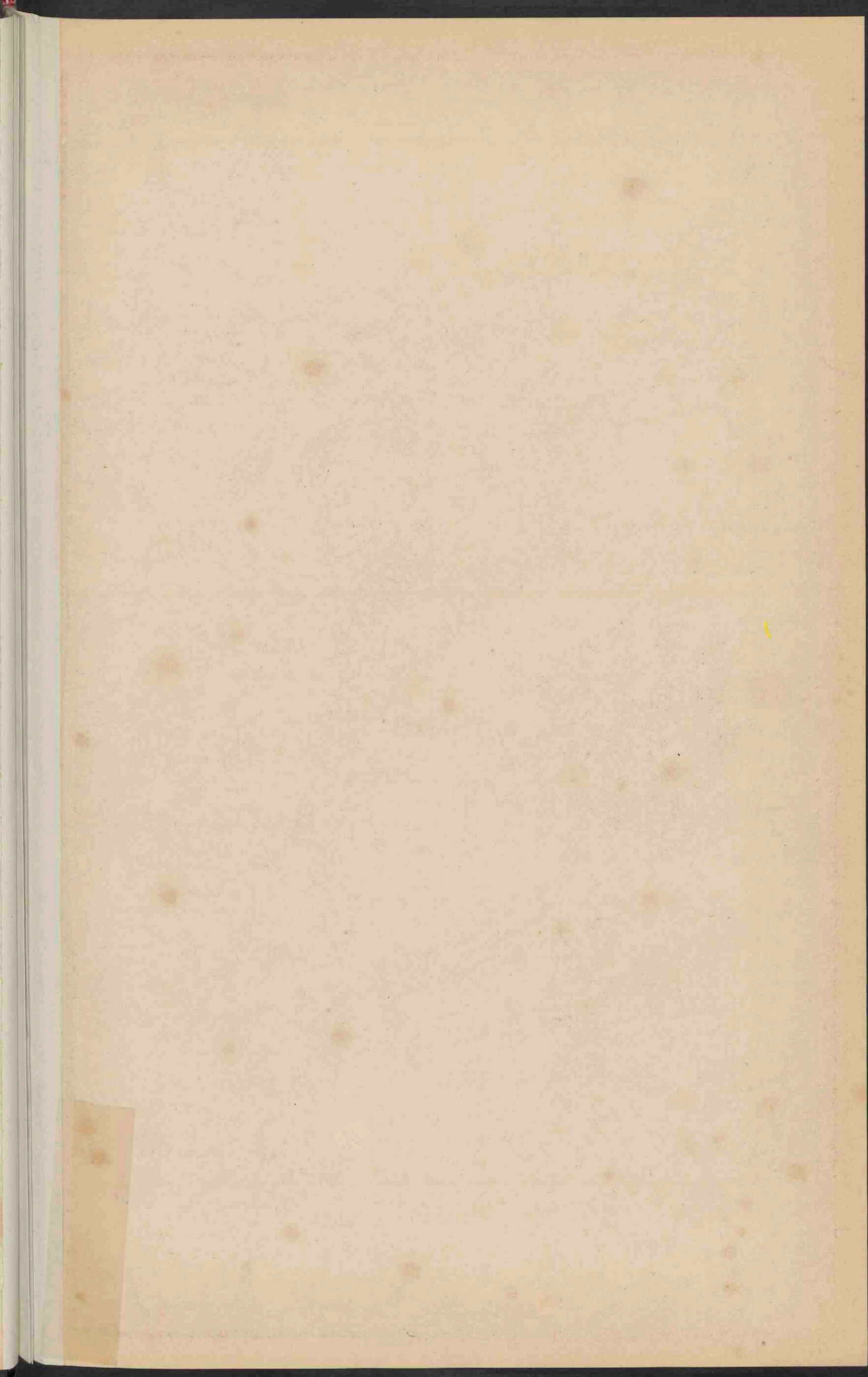


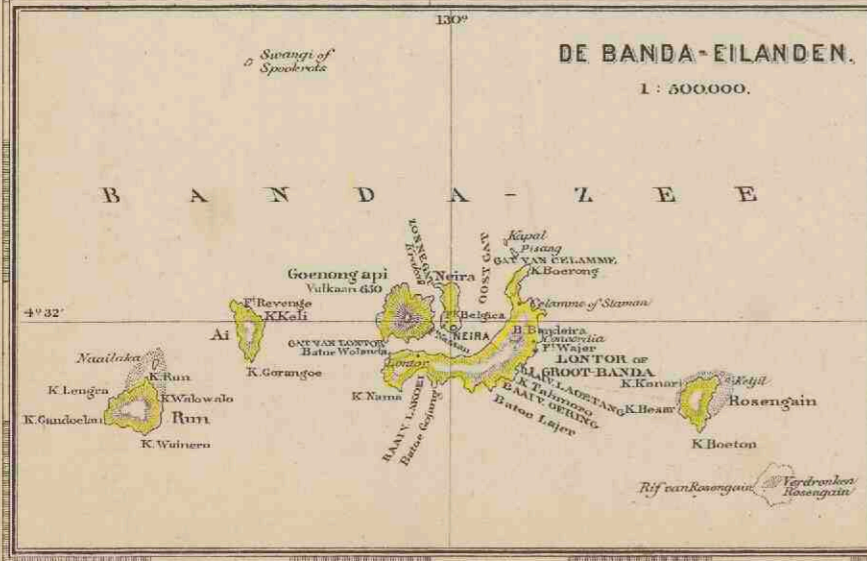
DE
NEDERLANDSCHE
BEZITTINGEN
IN
AMERIKA.

AMSTERDAM.
SEYFFART'S BOEKHANDEL.
1872.





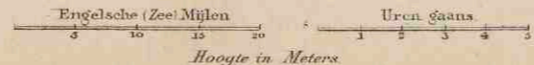




AMBOINA.
DE OELIASSERS
EN DE
BANDA-EILANDEN

op een Schaal van 1 : 1,000,000.

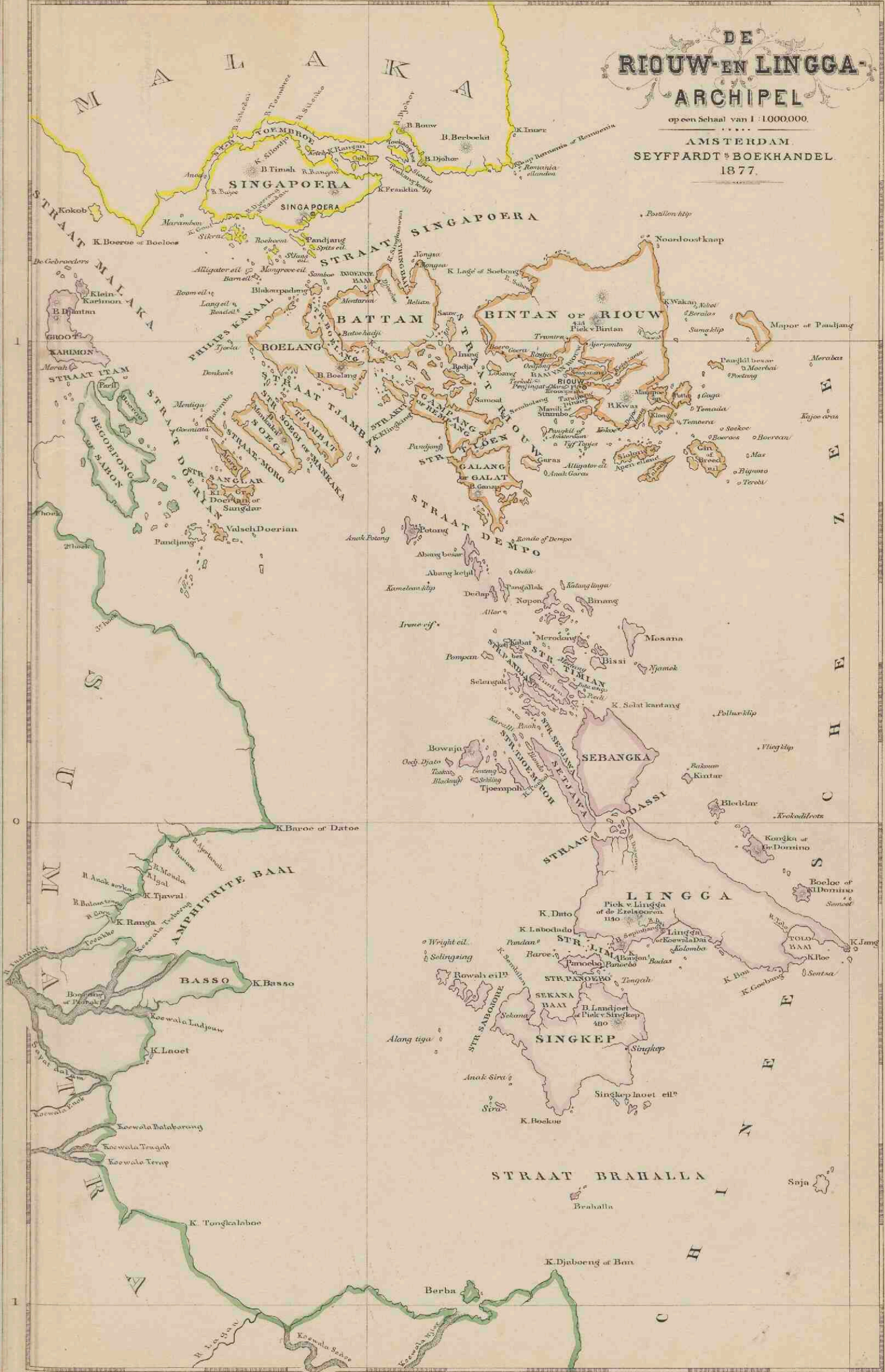
AMSTERDAM.
SEYFFARDT'S BOEKHANDEL.
1877.

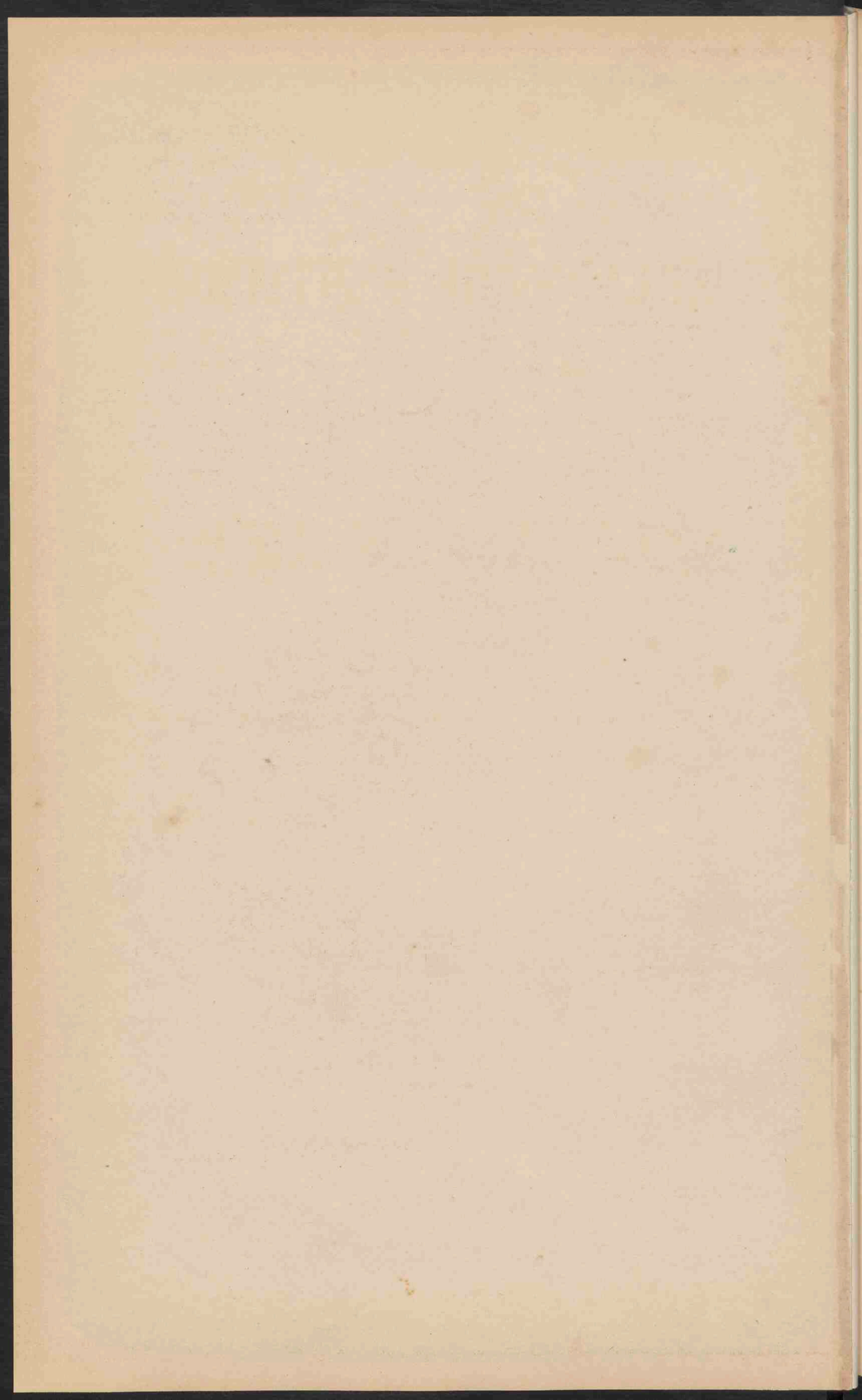


DE RIOUW-EN LINGGA-ARCHIPEL

op een Schaal van 1:1000,000.

AMSTERDAM.
SEYFFPARDT & BOEKHANDEL.
1877.





DE NEDERLANDSCHE BEZITTINGEN

IN

AZIE EN AMERIKA,

TOT TOELICHTING VAN DEN ATLAS VAN

Dr. I. DORNSEIFFEN.

DOOR

Dr. J. J. de Hollander.

DE BEZITTINGEN IN AZIË.

EERSTE HOOFDSTUK.

Algemeen overzicht der Oost-Indische eilanden.

§ 1. Ligging, bestanddeelen, grootte en bevolking.

Ligging: tusschen 95° tot 151° O. L. van Greenwich en 9° N. B. tot 11° Z. B.

De Nederlandsche bezittingen: tusschen 95° 10. tot 141° O. L. en 5° N. B. tot 11° Z. B.

BESTANDDEELEN.		Grootte in □ geogr. mijlen.	Bevolking.	OPMERKINGEN.
Grote Soenda-eil.	Java met Madoera	2408	17.855.840	Van de eilanden Sumatra en Borneo behoort slechts het grootste gedeelte, van Timor en Nieuw Guinea niet meer dan de helft aan Nederland. Ook de eilanden ten Noorden en Noordoosten van Borneo behooren niet tot onze bezittingen De hier opgegeven grootte betreft de <i>geheele</i> eilanden, en berust gedeeltelijk op schatting. De grootte van het Nederlandsche grondgebied wordt in den <i>Regerings-Almanak voor Nederlandsch Indië</i> gesteld op 28756 □ geogr. mijlen. De opgaven omtrent de sterkte van de bevolking der eilanden berusten, buiten Java en Madoera, meerendeels op gissingen. Voor zooverre daaromtrent eenigszins betrouwbare berichten bestaan, zullen die bij de behandeling der afzonderlijke gewesten worden medegedeeld. De <i>Regerings-Almanak</i> stelt de bevolking van Nederlandsch Indië op 1° Januari 1874 op 21.775.160 zielen
	Sumatra	8035	3.500.000	
	Borneo	12962	1.500.000	
	Celebes	3249	1.407.000	
	Kleine eilanden langs Sumatra's Westkust	385	264.200	
	Kleine eilanden tot Celebes behoorende	228	2.246.000	
Kleine Soenda-eil.	Bali	105	452.000	
	Lombok	103	405.000	
	Soembawa	250	745.000	
	Soemba	252	400.000	
	Flores	300	250.000	
	De Solor-groep	39	75.000	
	De Allor-groep	62	25.000	
	Timor en omliggende eilanden.	651	396.500	
	De Riouw-Lingga-groep en onderhoorigheden	450	112.000	
	De groep van Bangka en Blitong.	356	133.300	
	De Moluksche Archipel met de Z O en Z W. eilanden	1418	353.700	
	Nieuw Guinea en de Papoewa-eilanden	13000 160	210.000	
	44158	29.660.040		

§ 2. Natuurlijke gesteldheid.

De Indische Oceaan bespoelt deze eilanden ten Westen en Zuiden, terwijl elders verschillende onderdeelen van den Grooten Oceaan ze van elkander scheiden; deze zijn voornamelijk: de Chinesche zee, tusschen Achter-Indië, Borneo en de Philippijnen; de Soenda-zee of Java-zee, ten Noorden van Java en de Kleine Soenda-eilanden; de Mindoro-zee, tusschen Noordoostelijk Borneo en de Philippijnen; de Soeloe-zee of Zee van Celebes, tusschen de Noordkust van Celebes, een gedeelte van Borneo's Oostkust, de Soeloe- en de Sangi-eilanden; de Moluksche zee, ten Oosten van Celebes; de Ceramsche zee of Pitt's straat, ten Noorden van Ceram en Boeroe; de Banda-zee, ten Zuiden van Ceram; en de Timor-zee, rondom het eiland van dezen naam.

De belangrijkste straten zijn: de Straat van Malaka, tusschen het schiereiland Malaka en Sumatra; Straat Bangka, tusschen Bangka en Sumatra; Straat Soenda, tusschen Sumatra en Java; de Straat van Mangkasar, tusschen Borneo en Celebes; de Straat der Molukken, tusschen het Noordelijke schiereiland van Celebes en den Molukschen Archipel; Straat Halmheira, ten Oosten van het eiland van dien naam; de Straat van Madoera, tusschen dit eiland en Java; Straat Bali, tusschen Java en Bali; Straat Lombok, tusschen Bali en Lombok.

In de Straat van Mangkasar en Straat Lombok begint het diepe bekken van den Grooten Oceaan. De Westwaarts daarvan gelegen eilanden rusten alle op één plateau, dat door eene betrekkelijk ondiepe zee is bedekt, en zijn ongetwijfeld met het vasteland van Azië verbonden geweest; terwijl de meer Oostwaarts liggende geheel of gedeeltelijk met het vasteland van Australië zullen hebben samengehangen. Het planten- en dierenrijk wijst dan ook duidelijk op eene scheiding in een Aziatisch en een Australisch gewest, waarvan de genoemde straten de grens uitmaken. De grenslijn tusschen het Aziatische en Australische menschenras ligt Oostelijker; het laatste is door het meer beschaafde eerste teruggedrongen.

Het klimaat van al deze eilanden, op betrekkelijk geringen afstand ten Noorden en ten Zuiden van den Evenaar gelegen, is over het algemeen gelijksoortig en slechts door plaatselijke omstandigheden gewijzigd. De warmtegraad verandert minder naar den afstand van den Evenaar dan naar de hoogte, waarop men zich boven den zeespiegel bevindt; hij verschilt van ongeveer 33° tot 0° Celsius (90° tot 32° Fahrenheit). De grootste invloed wordt op het klimaat uitgeoefend door de moessons. Ten Zuiden van den Evenaar heerscht van omstreeks April tot October de Oost- (eigenlijk Zuidoost-), van October tot April de West- (eigenlijk Noordwest-) moesson; terwijl ten Noorden van de linie van omstreeks April tot October de West- (eigenlijk Zuidwest-) en van October tot April de Oost- (eigenlijk Noordoost-) moesson waait; deze moessons worden door overgangsseizoenen of kenteringen van drie of vier weken, met onbestendige winden, van elkander gescheiden. De Oostmoesson is in den regel de goede of droge moesson, de Westmoesson de natte moesson of regentijd; plaatselijke omstandigheden veroorzaken hierin echter vele afwijkingen.

Behalve eenige kleinere, die uit opgehoogde koraalriffen of zandbanken bestaan, zijn alle eilanden bezet met gebergten van verschillende formatie, die of uit samenhangende ketenen, of uit bergmassa's, of ook wel uit eene enkele piek bestaan. Vulkanen maken er een belangrijk gedeelte van uit. Eene doorlopende vulkanenreeks strekt zich uit van het Noorden van Sumatra tot ten Noorden van Timor en loopt dan verder Noordwaarts over de Zuidwester-, Bandasche, Ambonsche en Ternataansche eilanden tot het Noorden van Halmheira; terwijl eene tweede dergelijke reeks in het Noorden van Celebes begint en over de Sangi-eilanden naar de Philippijnen voortloopt. De hoogte der bergen is zeer verschillend; slechts enkele toppen bereiken meer dan 3600 M.; het hoogst is het Sneeuwgebergte op Nieuw Guinea, dat zich tot 5200 M. verheft. Met uitzondering van enkele toppen zijn de bergen bedekt met eene meer of minder dikke humuslaag van verschillende vruchtbaarheid, die met de alluviaalstrook, welke de meeste eilanden geheel of gedeeltelijk omgeeft, uitstekenden teelgrond oplevert.

De groote eilanden hebben alle een smallen, langwerpigen vorm of bestaan uit zoodanige schiereilanden, in de richting van de lengte-as door bergketenen doorsneden (alleen bij Borneo zijn de bochten tusschen die schiereilanden door alluvium aangevuld); de rivieren hebben dus in den regel, behalve op Borneo, een zeer beperkten loop, en zijn bovendien veelal voor de monding met zware zand- of slijkbanken bezet, zoodat er slechts enkele voor de scheepvaart van eenig belang zijn. Daarentegen zijn zij van onberekenbaar nut voor de besproeiing van den bodem, die daardoor, in verband met andere oorzaken, eene buitengewone vruchtbaarheid verkrijgt. Die vruchtbaarheid en de geschiktheid tot het voortbrengen van onderscheidene gewassen verschilt evenwel natuurlijk naarmate van de gesteldheid van den grond; en de weelderigheid van den plantengroei neemt van het Westen naar het Oosten af, doordat in het laatste gedeelte de Zuidoostmoesson, gedurende ruim een halfjaar over het droge Nieuw Holland daarheen waaiende, er een graad van hitte en droogte teweeg brengt, die de vegetatie belemmert, welke eigenschap hij langzamerhand verliest, hoe verder hij Westwaarts gaande door de zee afkoelt en vocht opneemt.

§ 3. Voortbrengselen.

De voortbrengselen uit het Plantenrijk zijn zoo menigvuldig dat wij hier slechts enkele van de belangrijkste kunnen vermelden. Men kan ze onderscheiden in Natuurlijke voortbrengselen en Cultuur-producten.

Tot de natuurlijke voortbrengselen behooren: een aantal palmsoorten, daaronder ook de kokos- en sagopalm (beide echter ook opzettelijk aangekweekt); vele boomen, die uitstekend timmer- en meubelhout opleveren, vooral de djati- of tekboom; andere die harsen en gommen verschaffen (kamfer, benzoë, drakenbloed, sandrak, guttegom, gomelastiek, getah pertja); andere, die oliën opleveren (kajoe poetih, castor-olie, boterboom); andere, die in stam, bladeren of zaad, verfstoffen bevatten (sapanhout, sandelhout, bengkoedoe-hout, drakenbloed, guttegom, kurkuma); bamboes- en rottingssoorten, enz.

Van de cultuur-producten komen vooral in aanmerking: rijst, maïs, sago, koffie, suiker, thee, peper, cacao, tabak, kruidnagelen, muskaatnoten, kaneel, betel, gambir, pisang, katoen, indigo, aard- en peulvruchten en velerlei groenten en keerkringsvruchten.

Uit het dierenrijk vermelden wij: olifanten, rhinocerossen, tijgers, eene beersoort, slangen, apen, herten, zwijnen, paarden, buffels, wilde runderen, hoenders, duiven, eenden, ganzen, papegaaien, paradijvogels, de zwaluwsoort, die de bekende eetbare nestjes maakt, bijen, witte en andere mieren, muskieten, krokodillen, pareloesters, schildpadden, tripang en eene menigte vischsoorten.

Het delfstoffenrijk levert: diamanten, goud, platina, koper, ijzer, tin, lood, antimonium, steenkolen, jodium, naphtha, zwavel, minerale bronnen, marmer en andere steensoorten, pottenbakkersklei, enz.

§ 4. Bevolking.

De inheemsche bevolking van den Oost-Indischen Archipel behoort tot twee kennelijk onderscheidene rassen: het Negerras en het Maleische ras.

Het Negerras wordt vertegenwoordigd door de Papoewa's of Austral-negers, ook wel Negrito's geheeten, op Nieuw Guinea, de Papoewa-eilanden, in de binnenlanden van Halmaheira, en min of meer vermengd op de Aroe- en sommige der Kleine Soenda-eilanden. Zij kenmerken zich door hun zwart, sterk gekroesd haar en roet-bruine huidkleur, en zijn geheel onbeschaafde heidenen. Oorspronkelijk strekten zij zich verder Westwaarts uit, doch zijn later door de meer beschaafde Maleische stammen teruggedrongen.

Het Maleische ras, in een groot aantal stammen over den geheelen overigen Archipel verspreid, heeft eene lichter-bruine of olijfkleurige huid en zwart, sluijk haar. Oorspronkelijk even onbeschaafd als de Papoewa's, heeft de invloed van Hindoesche kolonisten, die zich, waarschijnlijk reeds omstreeks het begin van onze jaartelling, op de Westelijkste eilanden, vooral Java en Sumatra, hebben gevestigd, daarin eene groote verbetering aangebracht bij de stammen, die hetzij onmiddellijk of middellijk met hen in aanraking kwamen. Dientengevolge kan men thans de volken van het Maleische ras onderscheiden in Beschaafde en Onbeschaafde of Wilde Maleiers. Tot de Beschaafde Maleiers behooren: bijna de geheele bevolking van Sumatra; de Soendaneezen, Javanen en Madoereezen op Java en Madoera; de Mangkasaren en Boegineezen op Celebes; de Maleiers op de kusten van Borneo en op de Bangka- en Riouwgroepen; de Moluksche Maleiers, voornamelijk op Ternate, Tidore, Batjan, Amboina en de eilanden ten Oosten daarvan; de Balineezen op Bali en Lombok; en de Maleische handelaars, die zich op de kusten van vele, ook der Oostelijkste eilanden duurzaam of tijdelijk hebben gevestigd. Waar die vestiging duurzaam is, hebben zij ook veelal de onbeschaafde inboorlingen aan zich onderworpen. Deze Beschaafde Maleiers zijn door de Arabieren, die zich vooral sedert de 12^{de} eeuw in den Archipel hebben gevestigd, althans in naam tot het islamisme bekeerd, behalve de Balineezen, bij wie het Bramanisme nog de heerschende Godsdienst is; zij zijn goed bedreven in den landbouw en vele takken van nijverheid, hebben een eigen letterschrift of dat van de Arabieren overgenomen, en sommige zelfs eene vrij uitgebreide literatuur, deels oorspronkelijk, deels aan de Hindoes of Arabieren ontleend. Tot de Wilde Maleiers behooren: de Bataks en enkele andere kleine stammen op Sumatra; de bevolking van Nias en de andere langs Sumatra's Westkust gelegene eilanden; de Dajaks of inheemsche bevolking van Borneo; de Alfoeren op Celebes en in de Molukken; de bevolking der Zuidooster- en Zuidwester- en van de Oostelijkste Kleine Soenda-eilanden, die hier en daar met Papoewa's is vermengd. Zij zijn heidenen, woest en oorlogzuchtig van aard, weinig in landbouw en handwerken bedreven; enkele Dajaksche stammen en, in sommige gevallen, de Bataks zijn menscheneters, hoewel deze laatste stam de eenige is, die letterschrift en eenige literatuur heeft.

Behalve de inheemsche bevolking zijn in den Indischen Archipel nagenoeg 300000 Chineezen gevestigd, die zich vooral met den mijnarbeid, den handel en allerlei takken van nijverheid bezighouden, en eenige duizenden Arabieren en andere vreemde Oosterlingen, die meestal in den handel hun bestaan vinden.

Van de gemengde rassen zijn de voornaamste: 1^o. de Europeesche liplappen, gesproten uit Europeesche vaders en inlandsche moeders; zij zijn Christenen en hebben eene zekere mate van Europeesche beschaving; en 2^o. de Chineesche liplappen, gesproten uit Chineesche vaders en inlandsche moeders; zij zijn heidenen, gelijk hunne vaders, en verschillen in het algemeen weinig van dezen.

§ 5. Bestuur.

Het opperbestuur der Koloniën berust bij den Koning, namens wien het in Indië wordt waargenomen door een Gouverneur Generaal, die door hem wordt benoemd en ontslagen en alleen aan hem verantwoordelijk is. Naast den Gouverneur Generaal staat de Raad van Nederlandsch Indië, een adviseerend lichaam, bestaande uit een Vice-president en vier leden, allen door den Koning benoemd, welks gevoelen hij in alle gevallen *kan* en in sommige *moet* inwinnen, zonder aan dat advies gebonden te zijn. Het Reglement op het beleid der regeering van Nederlandsch Indië stelt de grondtrekken vast, volgens welke het bestuur moet worden uitgeoefend.

Onder den Gouverneur Generaal staan de Gouverneurs van Sumatra's Westkust en van Celebes en onderhoorigheden, en voorts Residenten, Assistent-Residenten, Controleurs en andere Europeesche ambtenaren. Daar het beginsel is aangenomen van de bevolking zooveel mogelijk onder het onmiddellijk bestuur van hare eigene Hoofden te laten, treden dezen op als de tusschenpersonen tusschen haar en de Europeesche autoriteit, onder verschillende inlandsche titels, die bij ons door Regent, Districtshoofd, Dorpschouff enz. worden overgezet. In de niet rechtstreeks onderworpen landen regeeren de inlandsche Vorsten volgens met het Gouvernement aangegane contracten, veelal als leenmannen.

Het administratief beheer is gesplitst in het Civiel-, het Militair- en het Marine-departement; de beide laatste hebben tot Chefs den Commandant van het Indische leger en dien der Marine. Het Civiel-departement is weder onderverdeeld in vijf Departementen: dat van Justitie; dat van Binnenlandsch bestuur; dat van Onderwijs, eeredienst en nijverheid; dat van Burgerlijke openbare werken; en dat van Financiën. Aan het hoofd van elk van deze staat een Directeur; gezamenlijk vormen deze ambtenaren den Raad van Directeuren.

JAVA MET MADOERA.

1. Ligging, grenzen, bestanddeelen, grootte, bevolking, voornaamste plaatsen.

Ligging van Java: tusschen 105° 13' 15" tot 114° 39' O. L. en 5° 52' 33" tot 8° 50' Z. B. — van Madoera: tusschen 112° 40' tot 114° 40' O. L. en 6° 51' tot 7° 16' Z. B.

Grenzen: ten Noorden, de Soenda-zee of Java-zee; ten Westen, Straat Soenda; ten Zuiden, de Indische Oceaan; ten Oosten, Straat Bali.

Bestanddeelen; militaire en rechterlijke verdeling.	Residentiën.	Grootte in □ geogr. mijlen.	Bevolking 1 ^o . Januari 1874.	Afdeelingen.	Voornaamste plaatsen.	OPMERKINGEN.
SOENDA — DISTRICTEN. West-Java, bewoond door Soendaneezen. EERSTE MILITAIRE AFDEELING. Rechtsgebied van den Raad van Justitie te Batavia.	Bantam.	150,8	773840	Serang. Anjer. Pandeglang. Tjiringin. Lebak. Stad en Voorsteden. Tangeran. Meester Cornelis.	SERANG. (1) Bantam. Tanara. Tji-randi. Anjer. Pandeglang. Tjimas. Tjiringin. Lebak. Rangkas Betoeng. Lebak.	Tot de Res. Bantam behooren de eilanden: Poeloe Toenda of Babi, P. Pandjang, P. Pamoedjang, P. Merak, P. Tampoerong of Toppershoedje, P. Soengejan of Dwars in den weg, Lang-eiland, Meeuwen-eiland, P. Panaitan of Prinsen-eiland, P. Deli of Klapper-eiland, P. Tindjil of Travers-eiland, en verscheidene kleinere.
	Batavia.	417,2	983868	Buitenzorg. Krawang.	BATAVIA. Tangeran. Pesing. Betoeng. Meester Cornelis. Antjol. Bekassi. Tandjoeng. Bidara Tjina.	Tot de Res. Batavia behooren de eilanden: Onrust, Kuiper, Purmerend, Kerkhof en een aantal andere, in de Baai van Batavia gelegen, benevens De duizend eilanden, ten Noorden van die Baai, en eenige kleine ten Westen er van. Een groot gedeelte van deze Res. bestaat uit landgoederen van particulieren. Tot de hoofdstad behooren een aantal voorsteden, waarvan de voornaamste zijn: Molenvliet, Noordwijk, Rijswijk, Koningsplein en Weltevreden. Bij de hoofdplaats Buitenzorg, de residentie van den Gouverneur Generaal, is een prachtige Plantentuin.
	Krawang.	84,0	246806	Tjeribon. Peloembon. Sindang-laet.	Buitenzorg. Djasinga. Tjibinoeng Tjiloewar. Tjiseroa. POERWAKARTA. Krawang. Tjikao. Dawoean. Tjiasem. Pamanoekan.	Van de Res. Krawang is alleen het Westelijkste gedeelte Gouvernementsland; het overige, bekend onder den naam van Pamanoekan-, Tjiasem- en Tegalwaroe-landen, behoort aan particulieren.
	Tjeribon.	122,7	4109867	Madjalengka. Galoe. Indramajoe. Koeningan. Bandong.	TJERIBON. Tangkil. Peloembon. Palimanan. Sindang-laet. Tjiledoek. Moendoe. Gebang. Madjalengka. Karang Sambong.	Tot de Res. Tjeribon behooren de Boompjes-eilanden. Ook van deze Res. behoort een gedeelte aan particulieren.
	Preanger Regent-schappen	385,8	4164912	Tjitjalengka. Tjiandjoer. Soekaboemi. Soemedang.	Tjiamis. Kawali. Indramajoe. Kandang Awoer. Koeningan. Kedoe Gedé. Lebak-wangi. BANDONG. Oedjong-broeng wétan.	
	Tegal.	69,0	851612	Tasik-Melaja. Limbangan. Soekapoera. Soekapoera-Kollot. Tegal. Brebés. Pamalang. Pekalongan.	Tjitjalengka. Madjalaja. Tjiandjoer. Tjipanas. Maleber. Tjibla-goeng. Tjikalong. Soekaboemi. Tjitjoeroek. Karang tengah. Tjigangsa. Soemedang. Tjiberem. Tandjong Sari.	
	Pekalongan.	32,5	491308	Bandar. Batang. Keboemen. Samarang. Salatiga. Ambarawa.	Tasik Melaja. Indihiang. Garoet. Wanaradja. Mangoendjaja. Kali Poetjang. Margoerredja. Salatjaoe. Karang. TEGAL. Pangka. Brebés. Lebaksoe. Losari. Boemi-ajoe. Pamalang. Tjiomal. Oeloe-djami. PEKALONGAN. Pekadangan. Sawangan.	Het Oostelijke gedeelte van deze Residentie is vooral rijk aan Djati-bosschen.
	Samarang	94,2	4329700	Demak. Grobogan. Kendal. Kaliwoengoe. Selokaton. Pati.	Wiradessa. Bandar. Seragi. Batang. Masin. Sedajoe. Soebah. Keboemen. Kali Salak. SAMARANG. Serondol. Grogol. Salatiga. Tengaron. Oengaran. Bawen. Ambarawa (Willem I). Banjoe Beroe. Demak. Tangoel Angin. Sambong. Boegil. Poerwadadi. Grobogan. Wirasari. Kra-denan. Kendal. Badja. Kaliwoengoe. Selokaton. Troeka. Plantoengan.	Tot deze Residentie behooren de Karimon-Djawa-eilanden, P. Penganten, P. Telok, P. Pandjang, P. Mandelike en P. Djawana. De Karimon-Djawa-eilanden, 24 in getal, van welke Karimon het grootste is, vormen eene Afdeeling onder toezicht van een Posthouder. Koedoes bloeit vooral door den handel. In deze, grootendeels uit kalkgebergte bestaande, Residentie worden de uitgestrekte Djatibosschen aangetroffen. Scheepsbouw is te Rembang, Lassem en Toeban het hoofdbedrijf. De kleine eilandjes P. Besar, P. Glatek, P. Sawalan en de Twee gebroeders behooren tot deze Residentie.
	Djapara.	56,7	803238	Koedoes. Djawana. Rembang.	PATI. Tenggeles. Selawesi. Tjengkal-séwoe. Gloenggoeng. Angkatan. Djapara. Majong. Bandjaran.	Tot deze Res. behooren de eilanden Noesa Kembangan en Noesa Waroe of Wree. Het eerste, door de Engte van Noesa Kembangan en de Segara Anakan van den vasten wal gescheiden, is met het tegenoverliggende Tjelatjap tot kustverdediging ingericht. In het Noorden der Res. vindt men op het Diëng-gebergte belangrijke overblijfselen uit de Hindoe-periode. (Hoofdst. I § 4).
	Rembang.	139,1	925568	Toeban. Badja-negara. Blora. Banjoemás. Poerbalingga. Bandjar-negara. Tjelatjap. Poerwakerta.	Koedoes. Tjendaná. Oendakan. Djawana. Mantop. Merga-toetoe. REMBANG. Lassem. Paradessa. Soe-lang. Binangoen. Kragan. Waroe. Toeban. Bantjar. Rembes. Rengil. Badja-negara. Ngoempak. Padangan. Blora. Djepon. Ngawen. Ploentoeran. BANJOEMÁS. Poerwaredja. Soekaredja. Poerbalingga. Kerta-negara. Tjahjana. Bandjar-negara. Karang kotar. Batoer. Tjelatjap. Adiredja. Sindeh Madjenang. Poerwakerta. Adjibarang. Djamboe.	

(1) De kapitaal gedrukte plaatsen zijn de hoofdplaatsen der Residentiën; de cursief gedrukte, de hoofdplaatsen der Afdeelingen.

Bestanddeelen; militaire en rechterlijke verdeling.	Residentien.	Grootte in □ geogr. mijlen.	Bevolking Januari 1874	Afdeelingen.
Midden-Java, bewoond door Javanen. TWEDE MILITAIRE AFDEELING. Rechtsgebied van den Raad van Justitie te Samarang.	Bagelèn.	62,3	115421	Poerwaredja. Keboemen. Ambal. Ledok. Koeta-ardja. Karang-anjar. Magelang.
	Kedoe.	37,2	604213	Temanggung.
	Djokjokarta.	56,1	416330	
	Soerakarta.	113,1	826560	
	Madioen.	148,2	873412	Madioen. Ngawi. Pajitan. Panaraga.
	Soerabaja.	108,7	1526148	Magetan. Soerabaja. Sida-ardja. Madjakerta. Gresik.
	Madoera.	96,0	731321	Lamongan. Sidajoe. Bawéjan. Pamekassan.
	Kediri.	117,7	610572	Madoera (Bangkalan). Soemenap. Sampang. Kediri. Ngrowo. Treggalek. Bereb. Kertasana. Blitar. Pasoeroewan.
	Pasoeroewan.	103,9	602525	Malang. Bangil. Probolinggo.
	Probolinggo.	53,0	409586	Loemadjang. Kareksan. Besoeeki.
Besoeeki.	74,7	388681	Panaroekan. Bondawasa. Banjoewangi.	
Banjoewangi.	84,0 zonder Bali.	57410 zonder Bali.	Bolélèng (Bali).	
	2407,9	17.855840		

E I G E N L I J K J A V A.

Oost-Java, bewoond door Javanen en Madoerezen.

DERDE MILITAIRE AFDEELING.

Rechtsgebied van den Raad van Justitie te Soerabaja.

Voornaamste plaatsen.	OPMERKINGEN.
POERWAREDJA. Lowanoe. Tjangkreb. Keboemen. Kedoeng-tawon. Premboen. Ambal. Karang Bòlong. Petanahan. Poering. Wanarata. Wanasaba. Sapoeran. Leksana. Kaliwira. Koeta-ardja. Kemiri. Pitoeroeh. Karang-anjar. Gombong. Soka. MAGELANG. Ngasinan. Menoreh. Moentilan. Bolak. Bandungan. Moendoet. Temanggung. Sedjang. Soemawana. Djettis. Lempoejang. DJOKJOKARTA. Sentolo. Nangoelan. Sambirata. Pengasih. Bròsot. Kalasan. Tempel. Imagiri. Tegal-sari. SOERAKARTA. Kartasoera. Klatèn. Dilangoe. Karang-woeni. Tangkisan. Prambanan. Bojolali Ampel. Paloor. Soeka-winangoen. Seragèn. Ngatan. Karang-anjar. Karang-pandan. Wanagiri.	Het rotsige voorbergte bij Karang Bòlong is vooral bekend door de groote hoeveelheid eetbare vogelnestjes, welke het oplevert. In het Zuiden van deze Res. en het aangrenzende Djokjokarta vindt men de prachtigste overblijfsels van tempels en andere oudheden uit de Hindoe-periode. In deze Res. is alleen het District Nangoelan rechtstreeksch Gouvernements grondgebied. Overigens vormen de Res. Djokjokarta (eigenlijk Ngajogjakarta) en Soerakarta de zoogenaamde <i>Vorstenlanden</i> , die door leenroerige Javaansche vorsten, het eerste door een Sultan het laatste door een Soesoehoenan, worden geregeerd. De Nederlandsche Residenten hebben alleen het bestuur over de niet-Javaansche ingezetenen, en zijn voorts belast met de zorg voor het naleven der geslotene verdragen en het leiden van de regeeringsdaden der Vorsten.
MADIOEN. Kanigara. Tjaroban. Mahospati. Oeteran. Ngawi. Gendongan. Djagaraga. Pajitan. Pangoel. Lorok. Pringkoekoe. Panaraga. Ardja-winangoen. Soemarata. Koetoe. Poeloeng. Magetan. Poerwadadi. Keniten. Boeloe. SOERABAJA. Simpang. Sida-ardja. Gedangan. Madjakerta. Melirip. Ngemplok. Djombong. Madjakasri. Madjapoera. Gresik (Grissé). Soetji. Boengoe. Mandar. Lamongan. Bengawan-djero. Sidajoe. Tambangan. Kedoekan. Sangkapoera. Kalompeh. Kepoh.	Tot de Res. Madioen behooren de eilandjes, P. Kalangan, P. Prandjana en P. Panijan. In de hoofdstad Soerabaja vindt men zeer belangrijke etablissementen, zoo als de Artillerie-constructiewinkel, de Fabriek voor de Marine en het stoomwezen, het Maritieme etablissement, het etablissement van Cores de Vries en verschillende aanzienlijke fabrieken van andere particulieren.
PAMEKASSAN. Boender. Derma-tandjong. Bangkalan. Kamal. Baléga. Aroesbaja. Soemenap. Sindang. Engadak. Sampang. Tjamplong. KEDIRI. Madjarata. Papar. Djambean. Toloeng-agoeng. Pekoentjen. Kalangbret. Treggalek. Prigi. Soembring. Pakis. Bereb. Godean. Ngandjoek. Gemeengeng. Kertasana. Lengkong. Waroe-djajeng. Blitar. Sringat. PASOEROEWAN. Redjasa. Grati. Kraton. Djati. Winoengan. Kebon Tjandi. Ledok-amba. Malang. Pakis. Karang-lo. Penanggoengan. Bangil. Gempol. Gemping Pandakan. PROBOLINGGO. Tongas. Dringoe. Tengger. Loemadjang. Kandangan. Glagah. Kareksan. Djahong. Pahiton. Pedjarakan. Gending. BESOEKI. Plandingan. Boengatan. Binor. Sitoebonda. Panaroekan. Kapongan. Kali-tikoos. Pradjekan. Bondawasa. Poeger. Djember. Tanggoel. Wanasari.	De Afd. Bawéjan bestaat uit het eiland van dien naam en het ten Oosten daarvan liggende P. Manoeakan. Van de Res. Madoera wordt alleen de Afd. Pamekassan rechtstreeks door het Gouvernement bestuurd; de andere Afdd. hebben leenroerige inlandsche Regenten. Tot deze Res. behooren ook de ten Oosten er van liggende Soemenapsche eilanden, van welke P. Kangean, P. Sapoedi, P. Poeteran, P. Rahas en Gili Genting de voornaamste zijn. Tot de Res. Kediri, waarin ook vele overblijfselen uit de Hindoe-periode worden gevonden, behooren de eilandjes P. Sasak, P. Babadan, P. Goenoeng, P. Bajalangoe, P. Losari en Noesa lima.
BANJOEWANGI. Soeka-radja. Banjoelalit. Raga-djampi. Pampang. Badoel-mati. Singaradja. Bolélèng. Sangsit. Djagaraga. Teboengkoes. Negara. Djembrana. Loloan. Sangijangga.	Ook de Res. Pasoeroewan is rijk aan overblijfselen uit de Hindoe-periode. Het dorp Ledok-amba, 2000 M. boven den zeespiegel op het Tenggerbergte gelegen, wordt bewoond door de zoogenaamde Heidenen van het Tenggerbergte, afstammelingen der oude Brahmanen, die het Islamisme niet hebben aangenomen. Tot de Res. Pasoeroewan behoort het eiland P. Sempoe, met vogelnestgrotten. Tot de Res. Probolinggo behoort het onbewoonde eilandje Katapa-an of Ketapang. Tot de Res. Besoeeki behooren de eilanden Noesa Baroeng, P. Seraja, P. Apek, P. Pagar, P. Dali en P. Tangalan. De Afd. Polélèng of Bléling, die administratief tot de Res. Banjoewangi behoort, bestaat uit de rijkjes Bolélèng en Djembrana op Bali, die sedert 1854 en 1856 rechtstreeksche bezittingen van Nederland zijn en als zoodanig bestuurd worden door een Assistent-Resident, ondergeschikt aan den Resident van Banjoewangi. Deze laatste heeft voorts ook het toezicht op de overige, niet onmiddellijk onderworpen rijkjes van Bali, en voert als zoodanig den titel van Gecommitteerde voor de zaken van Bali en Lombok.

§ 2. Bergen, rivieren, baaien, kapen, voortbrengselen.

Geheel Java is met gebergten bezet, die in het Westelijke gedeelte één samenhangend geheel vormen, maar in het Oostelijke meer afzonderlijke ketenen of bergmassa's zijn. Belangrijke alluviaal-vlakten komen alleen voor in het Noorden der Soenda-districten, in het Zuiden der Ress. Banjoemàs, Bagelèn, Probolinggo en Besoeki, en aan de Straat van Madoera. Een aantal, deels nog werkende, vulkanen verheffen zich uit hen omringende Neptunische gebergten; de voornaamste daarvan zijn: de *Poelasari* (1) en de *Karang*, in Bantam; de *Salak* en de *Gedé* (3000 M.), op de grenzen van Batavia en de Preanger-Regentschappen; de *Boerangrang* en de *Tangkoeban Prahoe*, op de grenzen van Krawang en de Preanger-Regentschappen; de *Patoeha*, de *Pepandajan*, de *Tjikoraï*, de *Galoenggoeng*, de *Telaga Bodas* en de *Goentoe*, in de Preanger-Regentschappen; de *Tjerimaï* of *Tjermé* (3055 M.) in Tjeribon; de *Slamat* (3455 M.) op de grenzen van Tegal en Banjoemàs; het *Diëng*-gebergte met den *Prahoe*, dat Pekalongan ten Zuiden begrenst; de *Sindoro* (3145 M.) en de *Soembing* (3364 M.), op de grenzen van Bagelèn en Kedoe; de *Oenganan*, in Samarang; de *Moeria*, in Djapara; de *Merbaboe* (3117 M.) en de *Merapi* (2808 M.), op de grenzen van Kedoe en Soerakarta; de *Lawoe* (3271 M.), tusschen Soerakarta en Madioen; de *Wilis*, tusschen Madioen en Kediri; de *Keloet* en de *Kawi*, op de grenzen van Kediri en Pasoeroewan; de *Ardjoena* (3364 M.), in het Noordwesten van Pasoeroewan; de *Sméroë* (3731 M.) en het *Tengger*-gebergte met den *Bràmà*, tusschen Pasoeroewan en Probolinggo; de *Lemongan* en de *Ajang*, in Probolinggo; en de *Rawoen* (3123 M.) en de *Idjen*, in Besoeki en Banjoewangi.

Een groot aantal rivieren, van welke echter slechts weinige bevaarbaar zijn, besproeien den bodem. De voornaamste zijn: de *Solo* of *Bengawan*, die op den *Merapi* ontspringt, door de Ress. Soerakarta, Madioen, Rembang en Soerabaja stroomt en tegenover het eiland Madoera in de daarnaar genoemde straat valt; hare voornaamste zijrivier is de *Gentoeng* of *Rivier van Madioen*, die de Res. van dezen naam van het Zuiden naar het Noorden doorstroomt en bij *Ngawi*, op de grens van Rembang, in de *Solo* valt. — De *Kali Brantas* of *Rivier van Kediri*, die op den *Ardjoena* ontspringt, eerst Zuidwaarts door Pasoeroewan, dan eerst West- en vervolgens Noordwaarts door Kediri, en eindelijk eerst Oost- en dan Noordoostwaarts door Soerabaja loopt, om door die hoofdstad stroomende zich onder den naam van *Kali Mäs* in de Straat van Madoera te werpen. Een belangrijke arm hiervan is de *Kali Pörong*, die zich bij *Madjäkertä* van de hoofdriivier scheidt en op de grenzen van Soerabaja en Pasoeroewan uitwatert. — De *Tangoel-angin*, die uit de vereeniging van de *Serang* en de *Loesé* ontstaat en gedeeltelijk de grensscheiding vormt tusschen de Ress. Samarang en Djapara. — De *Tjimanoeek* of *Rivier van Indramajoe*, die in het Zuiden der Preanger-Regentschappen ontstaat, Noordwaarts deze Res. en Tjeribon doorstroomt en bij den *Hoek van Indramajoe* in de *Java-zee* valt. — De *Tjitaroem* of *Rivier van Krawang*, die in het midden der Preanger-Regentschappen haren oorsprong heeft, deze Res. eerst West- en dan Noordwaarts doorstroomt, om eindelijk als grensscheiding tusschen Batavia en Krawang in zee te vallen. — De *Tjitandoevi* ontspringt ten Zuiden van den *Tjermé* en maakt in haren Zuidoostwaartschen loop eerst de grensscheiding tusschen Tjeribon en de Preanger-Regentschappen, dan tusschen de laatstgenoemde en Banjoemàs, en ontlast zich ten Noorden van *Noesa Kembangan* in de *Segara Anakan*. — De *Serajoe* ontstaat op den *Diëng*, den *Soembing* en den *Sindoro*, doorstroomt Banjoemàs in eene Zuidwestelijke richting en ontlast zich in de *Schildpadden-baai*, terwijl ook van een weinig boven haren mond een gegraven kanaal naar de haven van *Tjelatjap* loopt. — De hier genoemde rivieren zijn de voornaamste, die voor den afvoer van producten dienstig zijn; voor de overige verwijzen wij naar uitvoeriger werken.

De voornaamste baaien en reeden van Java zijn: aan de Westkust: de *Meeuwenbaai*, de *Welkomstbaai*, de *Peperbaai* en de *Reede van Anjer*; aan de Noordkust: de *Baai van Bantam*, de *Baai van Batavia*, de *Bocht van Indramajoe*, de *Reeden van Tjeribon*, van *Samarang*, van *Gresik* (*Grissé*), van *Soerabaja* en van *Pasoeroewan*; aan de Oostkust: de *Pampang-baai*; aan de Zuidkust: de *Gemah-baai*, de *Baaien van Pangoel* en van *Patjitan*, de *Schildpadden-baai*, welks Oostelijk gedeelte *Bocht van Djettis* heet, de haven van *Tjelatjap*, die door de Engte van *Noesa Kembangan* verbonden is met de *Segara Anakan* of *Kinderzee*, de *Penandjoeng-baai* en de *Wijnkoopsbaai* of *Pelaboehan Ratoe*.

De *Straat van Madoera* (verdeeld in de *Straat*, het *Nauw* en de *Trechter*), *Straat Bali*, de *Engte van Noesa Baroeng*, tusschen het eiland van dien naam en den vasten wal van *Besoeki* en *Probolinggo*, de reeds vermelde *Engte van Noesa Kembangan*, en de *Behouden Passage* tusschen *Prinsen-eiland* en den *Zuidwesthoek van Bantam*, zijn de voornaamste zeeëngten rondom Java.

Van de menigvuldige kapen vermelden wij hier alleen: aan de Westkust: *Palembangs Punt*, *Java's Westhoek*, *Java's 1^{ste}*, *2^{de}*, *3^{de}* en *4^{de}* *Punt*; aan de Noordkust: *St. Nicolaas-Punt* en *Tandjong* (*Kaap*) *Pontang*, ter wederzijde van de *Baai van Bantam*; *Hoek Ontong Djawa* en den *Hoek van Krawang*, ter wederzijde van de *Baai van Batavia*; den *Hoek van Indramajoe*; *Oedjong* (*Kaap*) *Pangka* of *Hoek van Sedajoe*, tegenover *Madoera*; aan de Oostkust: *Tandjong Sedano* en *Java's Oosthoek*; en aan de Zuidkust: *Java's Zuidhoek*, *T. Karang Bölong*, met vogelnestholen, en *T. Penandjoeng*, die de *Penandjoengbaai* in tweeën deelt.

Hoewel geheel Java uitstekend vruchtbaar is, werken echter verscheidene oorzaken, en daaronder vooral de bestanddeelen van den bodem, samen, om aan het Westelijke gedeelte in dit opzicht verre den voorrang boven het Oostelijke te verschaffen. Voorts hangt de aard der voortbrengselen van het plantenrijk grootelijks af van het

(1) De cursief gedrukte zijn nog werkzaam.

klimaat, dat vooral bepaald wordt door de hoogte, waarop men zich boven den zeespiegel bevindt. Te dien aanzien wordt Java verdeeld in vier gordels, wier plantbekleding een zeer verschillend karakter draagt, doch waarvan wij hier alleen de voornaamste cultuurgewassen zullen vermelden. De 1^{ste} of heete gordel, 0 tot 650 M. boven den zeespiegel, levert vooral rijst, suikerriet, indigo, kaneel, peper en katoen; de 2^{de} of gematigde, 650 tot 1460 M., koffie, thee, tabak en Europeesche groenten; de 3^{de} of koude, 1460 tot 2435 M., tabak en Europeesche groenten; de 4^{de} of koude, boven de 2435 M., levert geene cultuurgewassen op. — Het Dierenrijk bevat nagenoeg al de in het Eerste Hoofdstuk vermelde soorten, voor zooverre zij tot de Aziatische fauna behooren, behalve olifanten. — Het Delfstoffenrijk is arm en levert, behalve aardolie, minerale bronnen en niet-ontgonnen steenkolenlagen, weinig belangrijks op.

§ 3. Wegen en telegraaflijnen.

Java wordt in alle richtingen door goede wegen doorsneden. De voornaamste daarvan zijn: de Groote postweg, die bij Anjer aan de Westkust begint, eerst door het midden der Soenda-districten en vervolgens langs de Noordkust loopt, tot Badjoel-mati op de Oostkust; en de Groote Zuidelijke weg, die geheel Midden-Java doorloopt en Tjelatjap met Soerabaja verbindt. Van deze beide hoofdwegen gaan naar de voornaamste plaatsen een aantal zijtakken uit.

Spoorwegen bestaan tot dusverre nog slechts van Samarang naar de Vorstenlanden, en van Batavia naar Buitenzorg.

De volgende tabel geeft een overzicht van den loop dier wegen en hunne belangrijkste zijtakken.

GROOTE POSTWEG.

RESIDENTIËN.	Voornaamste plaatsen.	BELANGRIJKSTE ZIJTAKKEN.
Bantam.	Anjer, Serang, Tjikandi.	Anjer—Tjiringin. Serang—Bantam. Serang over Pandeglang en Warong Goenoeng naar Rangkas Betoeng.
Batavia.	Tangerang, Batavia, Weltevreden, Meester Cornelis, Tandjoeng, Tjibinoeng, Buitenzorg.	Van Meester Cornelis over Bekassi en Krawang naar Dawoecan, en van hier <i>a.</i> naar Poerwakarta; <i>b.</i> over Tjiasem, Pamanoekan, Indramajoe en Tangkil naar Tjeribon.
Preanger-Regentschappen.	Tjitjoeroeg, Karang tengah, Soekaboemi, Tjiandjoer, Bandung, Soemedang.	
Tjeribon.	Karang Sambong, Palimanan, Peloembon, Tjeribon.	
Tegal.	Losari, Brebes, Tegal, Pamalang, Oeloe-djami.	Van Tegal over Lebaksioe naar Boemijajoe.
Pekalongan.	Wiradessa, Pekalongan, Batang, Soebah.	Van Pekalongan naar Sedajoe.
Samarang.	Kendal, Kaliwoengoe, Samarang, Demak, Tangoel-angin.	Van Samarang over Oengaran naar Bawen, en van hier <i>a.</i> over Salatiga en Bojolali naar Kartasoera; <i>b.</i> over Ambarawa en Magelang naar Poerwaredja en naar Djokjokarta; <i>c.</i> over Temangoeng, Wanásabá en Banjoemás naar Tjelatjap.
Djapara.	Koedoes, Pati, Djawana.	
Rembang.	Rembang, Lasseem, Toeban, Rembes.	Van Rembang over Blora naar Ngoempak, en van hier <i>a.</i> over Badja-negara naar Toeban; <i>b.</i> over Lamongan naar Gresik.
Soerabaja.	Sidajoe, Gresik, Soerabaja, Gedong, Sidá-ardja, Pòrong.	Van Sidajoe naar Lamongan. Op Madoera, van Kamal langs Bangkalan, Sampang en Pamekassan naar Soemenap.
Pasoeroewan.	Gompol, Bangil, Gemping, Pasoeroewan, Grati.	Van Pasoeroewan naar Malang.
Probolinggo.	Tongas, Probolinggo, Kareksan.	Van Probolinggo over Loemadjang naar Poeger.
Besoeki.	Besoeki, Panaroekan, Sitoebondá, Kali-tikoës, Soemberwaroe.	Van Sitoebondá over Bondawásá naar Poeger.
Banjoewangi.	Badjoel-mati.	Van Badjoel-mati over Banjoewangi naar Soeká-rádja.

TABLE I

Summary of the results of the experiments on the effect of the concentration of the solution on the rate of reaction.

Concentration of solution	Rate of reaction	Time taken for completion	Temperature
0.1 M	0.05	100	25
0.2 M	0.10	50	25
0.3 M	0.15	33	25
0.4 M	0.20	25	25
0.5 M	0.25	20	25
0.6 M	0.30	17	25
0.7 M	0.35	14	25
0.8 M	0.40	12	25
0.9 M	0.45	11	25
1.0 M	0.50	10	25

Vertical text on the right side of the table, possibly a page number or reference.

GROOTE ZUIDELIJKE WEG.

RESIDENTIËN.	Voornaamste plaatsen.	BELANGRIJKSTE ZIJTAKKEN.
Soerabaja.	Gedong, Mādjakertā, Wirāsābā.	
Kediri.	Papar, Kediri, Ngandjoek, Wilangan.	Van Kediri naar Ngoedjang, en van hier <i>a.</i> naar Blitar, <i>b.</i> over Toeloeng-agoeng naar Trenggalek.
Madioen.	Tjaroeban, Madioen, Poerwādadi, Ngawi.	Van Madioen naar Panarāgā.
Soerakarta.	Seragèn, Soerakarta, Kartasoera, Klatèn, Prambanan.	
Djokjokarta.	Kalasan, Djokjokarta, Bròsot, Galoor.	
Bagelèn.	Semangi, Poerwāredjā, Koeta-ardjā, Keboemen, Karang-anjar, Gombong.	Van Semangi langs Ambal, Petanahan, Karang Bòlong en Djettis naar Adiredjā.
Banjoemās.	Soempioh, Adiredjā, Tjelatjap.	

SPOORWEGEN.

Samarang.	Samarang, Broemboeng, Tangoeng, Kedoeng-djati, Telawa, Goendih.	Kedoeng-djati, Bringin, Ambarawa (Willem I).
Soerakarta.	Salem, Soerakarta, Poerwādadi, Delangoe, Tjèper, Klatèn.	
Djokjokarta.	Djokjokarta.	
Batavia.	Kleine Boom, Batavia, Noordwijk, Koningsplein, Meester Cornelis, Buitenzorg.	

Alle belangrijke plaatsen van Java hebben door telegraaflijnen gemeenschap met elkander (Hoofdkantoor te Weltevreden). Voorts staat het eiland in verbinding 1°. over Anjer met Sumatra; 2°. over Anjer met Singapoera en verder met Poeloe Pinang en Madras; 3°. over Banjoewangi met Port Darwin (Australië).

SUMATRA EN AANHOORIGE EILANDEN.

§ 1. Ligging, grenzen, grootte, bevolking, verdeling en voornaamste plaatsen van Sumatra.

Ligging: tusschen 5° 40' N. B. tot 5° 59' Z. B. en 95° 16' tot 106° 3' 45' O. L.
 Grenzen: ten Noorden en Westen, de Indische Oceaan; ten Oosten, de Straat van Malaka, Straat Bangka en de Java-zee; ten Zuiden, Straat Soenda.
 Grootte: 8035 □ geogr. mijlen. Bevolking: ongeveer 3 1/2 millioen.

GOUVERNEMENTS-LANDEN.

RESIDENTIËN.	Grootte in □ geogr. mijlen.	Bevolking 1 ^o . Januari 1874.	Afdeelingen.
GOUVERNEMENT VAN SUMATRA'S WESTKUST.	2200,6	897689	Padang.
			Padang.
			Priaman.
			Ajer Bangis en Rau.
			Painan.
			Siboga.
			Natal
			Mandailing en Angkola.
			Agam.
			Batipoe en de X Kota's.
Padangsche Bovenlanden.			De L Kota's
			Tanah Datar.
Bengkoelen. (Adsisent-Residentie).	455,6	134116	De XIII en IX Kota's.
			Moko-Moko.
Lampongsche Districten.	475,0	112784	Lais.
			Ommelanden van Bengkoelen
Palembang.	2558,4	501115	Bengkoelen.
			Seloema.
De Rijken Indragiri en Kwantan.	350,0 ?	?	Manna.
			Kaoer.
Sumatra's Oostkust of Siak en onderhoorigheden.	?	?	Kroë of Krohé.
			Telok Betoeng.

HOORIGE EILANDEN.

Sumatra.

Malaka, Straat Bangka en de Java-zee; ten Zuiden, Straat Soenda.

GOUVERNEMENTS-LANDEN.

Voornaamste plaatsen.	OPMERKINGEN.
PADANG. Kota tengah. Nangalo. Pau. Tjandaki. Soengei Pisang. Batoe Ka-boen.	Tot de Res. Padang behooren: de Batoe-eilanden, waarvan de voornaamste zijn P. Pingi, P. Baai, Tanah Massa, Tanah Balla en P. Tello; alsmede de Mentawai- en de Pageh-eilanden, waarvan de grootste zijn Siberoet of Sibiroe (Noord-Pora), Kokos-eiland (Midden-Pora), Sipora (Zuid-Pora), Noord-Pageh en Zuid-Pageh.
Priaman. Katiagam. Tikoe. Naras Aneh. Kajoe tanam.	Tot de Res. Tapanoei behooren: de Banjak-eilanden, waarvan de voornaamste zijn P. Toewankoe of Groot Banjak, B. Oedjong Batoe of Klein Banjak en P. Bangkaroe of West-Banjak; vervolgens Mensala, vóór de Baai van Tapanoei gelegen; en Nias, 120 □ geogr. mijlen groot, waarop de voornaamste plaatsen zijn <i>Goenoeng Siboli</i> , Lagoendi, Telok dalam, Pohili, Samambawa, Lapouw, Serombo en Nako-Nako.
Ajer Bangis. Rau. Pasaman. Loeboe Sikaping.	Het ten Noorden der Banjak-eilanden liggende P. Babi wordt niet tot onze bezittingen gerekend.
Painan. Nangalo. Salidah. Ajer Hadji. Indrapoera.	
Siboga. Singkil. Tapoes. Baroes. Sokam. Tapanoei. Djamboer Batang Toroe.	
Natal. Djamboer Singkoewang. Batahan.	
PADANG SIDEMPOEAN. Sipirok. Pitjar Koling (Banjar Kling). Penjaboengan. Tanah batoe. Kota Nopan. Pakantan. Fort Elout.	
FORT DE KOCK (Boekit tinggi). Manindjoe. Matoewa. Palembang. Pisang. Bondjol.	
Padang pandjang. Batipoe. Soengoe-wang. Goegoe.	
Pajakomba. Alaban. Poewar Datar. Siliki. Alahan tiga. Bonan.	
Fort van der Capellen (Batoe Sangkar). Pagar Roejoeng. Soeroewaso. Soengei Tarap. Prijangan. Singkarah. Samawang. Soemani. Boewa. Koemani. Soempoer. Lintau. Sidjoeng-joeng. Padang Lawas.	
Solok. Soepajoeng. Soengei Lassi. Alahan pandjang. Silago. Pasir Talang. Moko-Moko. Bantal. Ipoë. Seblat. Ketaoen.	
Lais. Panapoeng. Kerkap.	
Selëbar. Pedati. Pondok kelapa. Rindoe hati.	Tot de Res. Bengkoelen behoort het eiland Engano.
BENGKOELEN.	
Soloema. Tallo. Allas. Ngalam.	
Manna. Pino. Kedorang. Padang Goetji.	
Kaoer. Betoehan. Pasar Linou.	
Kroë. Malaja. Peningahan. Blimbing.	
TELOK BETOENG.	
Katimbang. Katapan. Tjampaka.	
Bineawang. Borneh. Badak. Poetih.	
Sokkadana. Natar. Negara Batin.	
Tarabangi. Sering Kebou. Lampoejang.	
Menggala. Boemi meranti. Pagar déwa. Negri besar. Negara Batin. Boemi ngoeng. Toelang Bawang.	
PALEMBANG.	
Tebing Tinggi. Moewara Bliti. Talang padang. Moewara Roepit. Kepahiang. Tapoes.	
Lahat. Moewara Inim. Boenga más. Bandar.	
Moewara doewa. Negri Batin. Batoe Radja. Banding agoeng.	
Sekajoe. Ipil. Gadjah mati.	
Tandjoeng Radja. Karta moelija. Lorok. Kajoe agoeng. Sirapoeloe padang.	
Pangkalan Bali. Bali boekit. Gasing. Selat djaran. Soengsang.	
Djambi (Tanah pileh). Moewara Kompeh. Djapoera. Ringat. Pranap. Batoe Ridjal. Pamatang. Tjerantji. Loeboe Djambi. Kota baroe.	
BENGKALIS.	
Siak. Boekit batoe. Pakan baroe. Mampara. Poeloe Lawang.	
Laboean batoe. Kampong baroe. Bila. Panch. Kota pinang.	
Asahan. Tandjong Balei. Kwaloe. Laboean Deli. Serdang. Langkat. Baloe Tjina.	
	De tot de Res. Lamongsche Districten behooren verscheidene eilandjes, waarvan de voornaamste zijn: in de Semangka-baai: Semangka of Keizers-eiland; in en voor de Lampons-baai, Lagoendi, Sibokoe en Sibesi; en in Straat Soenda, P. Rakata of Krakataoe.
	De tot de Res. Palembang behorende Afdeeling Djambi bestaat uit het in 1839 ingelijde rijk van dien naam (1218, 4 □ geogr. mijl.), dat nog bestuurd wordt door een leenroerigen Sultan, aan wien de Commandant van het bij de hoofdplaats gebouwde fortje als Politiek Agent is toegevoegd, om voor de naleving van het met hem gesloten verdrag te waken en zijne regeeringsdaden te leiden.
	De ten Westen van Djambi gelegene landschappen Limoen, Batang Asei, Serampeï, Soengei Tenang en Korintji, hoewel mede tot Palembang gerekend, zijn feitelijk nog onafhankelijk. De ten Westen van het eigenlijke Palembang liggende Redjangsche gewesten, Pasoemah-landen, de landschappen Semendo, Kisam, Makakouw, Boeai, Blalouw en het Ranau-gebied zijn achtereenvolgens onder Nederlandsch gebied gebracht.
	Deze rijken zijn vazalstaten van den Sultan van Lingga en worden daarom, met diens overig gebied, gerekend tot de Res. Riouw te behooren. Ons Gouvernement heeft van 1838 tot 1843 in Indragiri eene vestiging gehad, doch oefent er, na de opheffing daarvan, geen gezag meer uit.
	Deze, in 1873 uit het rijk Siak en onderhoorigheden gevormde, Residentie strekt zich langs de Oostkust uit van Indragiri tot aan Kaap Tamian, waar zij aan Atjih grenst, en omvat dus de rijken Kampar, Siak en de Noordwaarts daarvan gelegene kleinere staatjes, waarvan Panch, Bila, Kwaloe, Asahan, Batoe Bara, Serdang, Deli en Langkat de voornaamste zijn, benevens de langs de kust liggende eilanden Rantau, Pantjor, Padang, Bengkalis, Roepat en andere kleinere. Alleen het eiland Bengkalis, waar de Resident is gevestigd, is onmiddellijk Gouvernements grondgebied; overal elders regeeren inlandsche vorsten volgens contract met het Gouvernement en onder toezicht van den Resident, den Adsisent-Resident in Deli, en Controleurs in de andere Afdeelingen.

ONAFHANKELIJKE GEWESTEN.

LANDEN.	OPMERKINGEN.
Het rijk Atjih.	Dit rijk, dat het Noordelijke gedeelte van Sumatra inneemt en op 900? □ geogr. mijlen grootte, met wellicht 350,000 inwoners wordt geschat, was tot het jaar 1873 geheel onafhankelijk. Ten gevolge van den toen uitgebroken oorlog is in Januari 1874 de hoofdplaats <i>Atjih</i> door de Nederlanders veroverd en de kraton van den Sultan herschepen in een fort, waaraan de naam <i>Kota Radja</i> (Konings-vesting) is gegeven. Voorts liggen er langs de kusten een aantal plaatsen, die haar eigen bestuur hebben en zich meestal van den Sultan onafhankelijk achten, doch in den oorlog zijne zijde kozen. De voornaamste daarvan zijn, van het Zuidwesten af: <i>Terbangan besar</i> , <i>Tampat Toewan</i> , <i>Maki</i> of <i>Moeki</i> , <i>Laboan-Hadji</i> , <i>Soesoe</i> , <i>Analaboe</i> , <i>Wailah</i> , <i>Pedir</i> , <i>Gigian</i> of <i>Gigèn</i> , <i>Endjoeng</i> , <i>Merdoe</i> , <i>Samalanga</i> , <i>Pasangan</i> , <i>Kaloempang</i> , <i>Semawi</i> of <i>Samoi</i> , <i>Pasei</i> of <i>Pasir</i> , <i>Koertoi</i> , <i>Simpang olim</i> , <i>Edi</i> , <i>Perlak</i> , <i>Soengei Raja</i> , <i>Langsa</i> en <i>Tamian</i> . De hier cursief gedrukte hebben achtereenvolgens het Nederlandsch gezag erkend; van de overige ziet men de onderwerping te gemoet, evenals van het nagenoeg geheel onbekende binnenland.
Taroemon.	Een klein staatje aan de Westkust ten Zuiden van Atjih, waarin de voornaamste plaatsen zijn: <i>Taroemon</i> , <i>Danah</i> , <i>Temah</i> en <i>Boeloe Samak</i> . Het heeft in den laatsten tijd de suprematie van Nederland erkend.
De Batak-landen.	De door nog onafhankelijke Bataks bewoonde gewesten liggen ingesloten tusschen de Res. Tapanoeli en het Noordelijk gedeelte der onderhoorigheden van Siak; als Zuidelijke grens wordt veelal de rivier Boeroemon beschouwd. Hunne grootte kan op 500 □ geogr. mijlen geschat (1), en de bevolking slechts bij gissing op 100.000 zielen geraamd worden. Eene van de merkwaardigste plaatsen in dit grootendeels nog onbekende land is <i>Bakara</i> , op het plateau van <i>Toba</i> aan het meer <i>Tao</i> gelegen.

§ 2. Bergen, rivieren, meren, baaien, kapen, voortbrengselen.

Over de geheele lengte van Sumatra strekt zich in het Westelijke gedeelte des eilands, bijna overal onmiddellijk langs de kust, soms in twee of drie evenwijdige, door dwarsketenen met elkander verbonden rijen, een samenhangend gebergte uit, dat onder den algemeenen naam van *Boekit Barisan* of *Ketengebergte* bekend is en eene afwisselende hoogte heeft van 500 tot 2000 M. Hierop verheffen zich een aantal toppen, van welke de voornaamste hier vermeld en die, welke stellig als vulkanen (hoewel niet alle werkende) bekend zijn, cursief worden gedrukt. De *Ya Moera* of *Koninginneberg* (2100 M.), de *Samalanga* (2000 M.), de *Abong-Abong* (3000 M.), de *Loeseh* (3575 M.?), de *Batoe Gapit* (2000 M.), alle in Atjih; de *Dsaet* (1625 M.), de *Siboelaboali* (1300 M.), de *Loeboe Raja* (1900 M.), de *Seret Berapi* (1780 M.), de *Sidoadoa* (1460 M.), de *Sikadoedook* (1755 M.), alle in Tapanoeli; de *Kalaboe* (1590 M.), de *Pasaman* of *Ophir* (2925 M.), in Padang; de *Merapi* (2925 M.), de *Singalang* (2940 M.), de *Sago* (1495 M.), de *Talang* (2275 M.), in de Padangsche Bovenlanden; de *Piek van Indrapoera* (3736 M.), op de grenzen van Padang, de Padangsche bovenlanden en Korintji; de *Raja*, de *Pandan*, de *Oeloe Moesi* (1500 M.?), de *Kaboe* (1460 M.), de *Dempo* (3190 M.), de *Pesagi*, in het Westen van Palembang; de *Poejong* (1800 M.), in Bengkoelen; de *Sekintjouw*, de *Oeloe Sipoetih*, de *Oeloe Sikampong*, de *Semangka* of *Keizerspiek* (1800 M.), de *Lamong* (2170 M.), de *Radja Basa* (1340 M.), in de Lamongsche Districten; de *Taboan* of *Keizerspiek* (1150 M.) op het eiland *Semangka*; de *Piek van Sibesi* (890 M.) en de *Piek van Sibokoe* (425 M.), op de eilanden van die namen.

Langs de Oostkust strekt zich eene, grootendeels alluviale, vlakte uit, die van het Zuiden af tot aan de Bataklanden eene zeer aanzienlijke breedte heeft. Hier vindt men dan ook de belangrijkste rivieren. De voornaamste daarvan zijn: de *Sikampong*, de *Sipoetih*, de *Toelang Bawang* en de *Masoedji*, die alle in het Westen der Lamongsche Districten ontspringen en zich in de Java-zee ontlasten; de *Moesi* of *Rivier van Palembang*, die op den Berg *Oeloe Moesi* ontstaat en door Palembang Oostwaarts naar Straat *Bangka* stroomt, en wier voornaamste zijrivieren zijn de *Lematang*, de *Ogan*, de *Komering* en de *Rawas*; de *Banjoe Asin*, eene korte doch zeer breede rivier in dezelfde Residentie; de *Djambi*, die uit Korintji komende het rijk *Djambi* doorstroomt, en waarvan de *Batang Hari*, die in de Padangsche bovenlanden ontspringt, eene zeer belangrijke zijrivier is; de *Indragiri*, de *Kampar* en de *Siak*, die uit de Padangsche bovenlanden komende, de rijken van die namen doorstroomen; de *Rokan*, die op den berg *Pasaman* ontspringt en door Padang, de Padangsche bovenlanden en het Noorden van Siak naar de Straat van *Malaka* loopt; de *Boeroemon* of *Paneh*, die uit Tapanoeli komt en als de Zuidelijke grens der Batak-landen wordt beschouwd, en de *Asahan*, die gedeeltelijk de Noordelijke grens daarvan uitmaakt. Van de rivieren, die zich aan de Westkust ontlasten, zijn de belangrijkste de *Rivier van Singkil*, de *Toroe* of *Taroh*, de *Gadis* met hare zijrivier de *Angkola*, in Tapanoeli; en de *Rivier van Indrapoera*, in het Zuiden van Padang.

Sumatra heeft een aantal belangrijke meren, zooals: het meer *Tao*, in de Batak-landen; het meer *Manindjoe* of der *X Kota's*, het meer van *Singkarah*, het meer *Danau di atas* en het meer *Danau di bawah*, in de Padangsche bovenlanden; het Meer van *Korintji* en het Meer van *Djambi*, in de gewesten van die namen; het meer *Ranau*, in het Zuidwesten van Palembang. Voorts vindt men, vooral in het Zuidoosten van Palembang, nog een aantal moerasmeren.

(1) Aan de in deze § medegedeelde grootte-opgaven is geen onbepaald vertrouwen te schenken; waren zij juist, dan zouden er voor de Res. Sumatra's Oostkust slechts 596 □ mijlen overblijven, hetgeen, in verhouding tot het overige, zeker meer dan de helft te weinig is.

Aan baaien en goede reeden is Sumatra niet rijk; de voornaamste zijn, aan de Westkust: de reede van Singkil, de baai van Tapanoeli, de reede van Natal, de baai van Ajer Bangis, de Brandewijns- en de Boengoes-baai ten Zuiden van Padang, de baai van Salidah, de reede van Bengkoelen, de baai van Silebar en de Blimbing-baai; aan de Zuidkust: de Semangka- of Keizersbaai en de Lampongsbaai; aan de Oostkust: de Amphitrite-baai, waarin zich de Noordelijkste mond der Rivier van Indragiri stort; aan de Noordkust: de Samoi- of Semawi-baai en de reede van Atjih.

Van de Kapen zijn de belangrijkste aan de Westkust: Tandjong (Kaap) Atjih of Atjihhoofd, Oedjong (Kaap) Petikalla, de Noordelijke grens van Tapanoeli, T. Singkil, O. Toewa aan de grens van Tapanoeli en Padang, de Hoek van Indrapoera, de Buffelkaap en T. Rata of de Vlakke hoek; aan de Zuidkust: T. Tjina, T. Kamantara of Tikoes, en T. Toewa of Varkenshoek; aan de Oostkust: Lucipara-punt, 1^{ste}, 2^{de}, 3^{de} en 4^{de} Hoek in Straat Bangka, T. Djaboeng in Djambi, T. Datoe ten Noorden van de Amphitrite-baai, T. Bangsi aan den mond der Boeroemon, T. Tamian op de grens van Atjih en de onderhoorigheden van Siak; aan de Noordkust: T. Perlak of Diamantpunt, T. Pasangan, T. Radja, T. Pedir, T. Batoe poetih en T. Batoe, alle in Atjih.

Sumatra is zeker niet minder vruchtbaar dan Java, maar op verre na zoo goed niet bebouwd. De voornaamste cultuur-producten zijn: rijst, koffie, peper, gambir, katoen, sirih, indigo, tabak en aard- en peulvruchten. Onder de natuurlijke voortbrengselen van het plantenrijk komen vooral in aanmerking: de kamferboom, vele boomen, die harsen, gommen en verfstoffen opleveren (gom elastiek, getah pertja, drakenbloed, benzoë) en andere, die voor timmer- en meubelhout geschikt zijn. — Van het delfstoffenrijk zijn steenkolen, goud, marmer en andere steensoorten, alsmede zwavel en minerale bronnen, de voornaamste producten. — Het dierenrijk bevat grootendeels dezelfde soorten als op Java, en voorts eene berensoort, den orang oetan, die alleen hier en op Borneo voorkomt, en eene menigte olifanten en rhinocerossen.

§ 3. Wegen en telegraaflijnen.

De wegen zijn op Sumatra veel minder talrijk en goed dan op Java, en bestaan meerendeels slechts uit breede, dikwijls gebrekkig onderhouden, paden, die buitendien door het bergachtige terrein op vele plaatsen voor rijtuigen gevaarlijk of onbruikbaar zijn. De volgende zijn de voornaamste:

RESIDENTIËN.	Voornaamste plaatsen.	BELANGRIJKSTE ZIJTAKKEN.
Tapanoeli.	Singkil, Baroes, Siboga, Aëk bediri, Tapolong, Hoeraba, Padang Sidempoean, Banjar Kling, Fort Elout, Kota Nopan, Penangkei.	Van bezuiden Ft. Elout een weg over Tanah batoe naar Natal, en over Maga naar Ajer Bangis.
Padang.	Rau, Loender, Loeboe Sikaping.	
Padangsche bovenlanden.	Bondjol, Soengei Poewa, Matoewa, Fort De Kock, Padang pandjang, Goegoe, Soemani, Solok, Alahan pandjang.	Van Bondjol over Poewar Datar, Siliki Pajakomba en Alaban naar Lintau. Van Matoewa over Manindjoe langs den Noordkant van het Meer naar Tikoe. Van Ft. De Kock naar Pajakomba.
Padang.	Van Padang naar Priaman. Van Padang naar Padang pandjang. Van Padang naar Solok.	Van Padang pandjang langs Fort van der Capellen, Lintau, Boewa en Padang lawas naar Sidjoendjoeng.
Bengkoelen.	Van Bengkoelen naar Rindoe Hati.	
Palembang.	Van Lorok (bij Palembang) langs Geloembang, Karang indah, Moewara doewa, Lobo Raman, Moewara Inim, Lahat, Boenga mäs, Tebing tinggi, Talang padang en Ambong idjoe naar Rindoe hati.	
Lampongsche Districten.	Van Telok Betoeng over Natar en Tarabangi naar Menggala. Van Telok Betoeng naar Bineawang. Van Telok Betoeng naar Katimbang.	

De telegraaflijn, in verbinding met die van Java (bl. 10), loopt van Telok Betoeng over Palembang, Kota Boemi, Moewara doewa, Lahat, Tebing tinggi, Bengkoelen, Seblat, Moko-Moko, Indrapoera, Padang, Fort De Kock, Rau, Padang Sidempoean en Siboga naar Singkil. — De ontworpen lijn van Padang over Fort De Kock, Siak en Bengkalis naar Singapoera is nog niet in gereedheid.

DE RESIDENTIE RIOUW EN ONDERHOORIGHEDEN.

§ 1. Ligging, grenzen, grootte, bestanddeelen, verdeling, bevolking, voornaamste

De tot deze Residentie behorende groepen liggen Oostwaarts van Sumatra, gedeeltelijk ten

Chineesche Zee; tusschen 4° 17' Z. B. tot 4° 50' N. B. en 103° 20' tot 109° 41' O. L. De gezamenlijke

eilanden en plaatsen.

Zuiden van het schiereiland Malaka en daarvan door Straat Singapoera gescheiden, en verder in de grootte wordt geschat op 150 □ geogr. mijlen.

GROEPEN.	Afdeelingen.	Voornaamste eilanden.	Grootte in □ geogr. mijlen.	Bevolking	Voornaamste plaatsen.	OPMERKINGEN.
Riouw-groep.	Noord-Bintan, Tandjong Finan en Zuid-Bintan.	Bintan.	21	39000 (in 1872).	Riouw. Boero. Goera. Tramira. Ajer Pontang. Kota lama. Kokoe. Dajoe. Inam.	Er bestaat geene officieele opgave van de eilanden of gedeelten van eilanden, die tot de vier eerstgenoemde Afdeelingen behooren. De Afd. Tandjong Pinang is natuurlijk de landpunt van dien naam, het eenige rechtstreeksche Gouvernements grondgebied in deze Residentie, waarop ook de hoofdplaats Riouw met het fort Kroonprins ligt; waarschijnlijk behooren hiertoe ook de eilandjes Sengarang en Penjingat of Mars, welk laatste de verblijfplaats van den Onderkoning is. Behalve de hier bij de verschillende groepen opgegevene eilanden, behooren daartoe nog eene menigte kleinere, die zeer gebrekkig, dikwijls zelfs niet bij naam, bekend zijn. Het hiernaast vermelde bevolkingscijfer (39000) is het in 1872 officieel opgegevene voor de Riouw-groep. Over 1873 geeft het Officieele Verslag 69386 voor de Res. Riouw; het blijkt echter niet welke groepen of eilanden daaronder bedoeld worden; voor de geheele Res. schijnt het cijfer te laag. De overige hiernaast vermelde bevolkings-cijfers berusten op particuliere mededeelingen.
		Sengarang.				
		Penjingat.				
		Manili.				
		Siolong.				
		Talang.				
		Gin.				
		Potta.				
		Klelong.				
		Mapor.				
		Battam.	8			
		Boelang.				
		Tjambat.				
		Soegi.				
Lingga-groep.	Lingga.	Moro.	18	Lingga of Koewala Dai. Merawang. Lalang.	Koewala Dai is de residentie van den Sultan van Lingga, tot wiens gebied al de in dit Hoofdstuk vermelde groepen behooren, hoewel over sommige de Onderkoning rechtstreeks gezag uitoefent.	
		Doerian.				
		Gampang.				
		Galat.				
		Lingga.				
		Sebangka.				
		Timian.				
		Misana.				
		Abang.				
		Tjoempoh.				
Boewaja.						
Karimon-groep.	Karimon.	Panoeho.	9,5	Singkep. Sekana.		
		Singkep.				
		Rowah.				
		Singkep laet.				
		Groot Karimon.				4
Klein Karimon.	0,5					
De Broeders.						

GROEPEN.	Afdeelingen.	Voornaamste eilanden.	Grootte in □ geogr. mijlen.	Bevolking.
Timbalan-groep.		Groot Timbalan.		1300
		Melajoe.		
		Benoewa.		
		Djarang.		
		Watas.	7	Onbewoond.
		St. Barbe.		
		Kameel-eiland.		
		Zadel-eiland.		
		Bar of Victoria		
		Djemadja.	3,5	1000
Anambas-groep.	Poeloe toedjoh	Mingar.		
		Damar.		Onbewoond.
		Repon		
		Boewa.		
		Siantan.	1,5	2600
		Mata.	2	
		Moboer.		
		Tabian.		300
		Ajer aboe.		
		Telaga.		
Natoena-groep.		Poeloe laoet.	1,5	1000
		Semione.		
		Boengoran of Groot Natoena.	29	4000
		Sedanan.		
		Seloewan.		
		Salaor.	2	Onbewoond.
		Batang.		
		Lagong.		
		Soebi of Vlak eiland.	6	1000
		Laag eiland.	2	Onbewoond
Serasan. of Zeerooversgroep.		West-eiland.		
		Serasan.	3	1200
		Sempadi.		
		Moeri.		Onbewoond.
		Merindau.		

Voornaamste plaatsen.	OPMERKINGEN.
Kampong Melajoe.	
Maras. Matan. Atap.	De Anambas-groep wordt onderscheiden in de West-Anambas- of Djemadja-groep, die uit 18 eilanden bestaat, van welke Djemadja het hoofdeiland is, en de Groot-Anambas- of Siantan-groep, die ruim 100 eilanden telt, van welke Siantan of Terempah het hoofdeiland is. De beide groepen te zamen worden op 10 □ geogr. mijlen geschat.
Terempah.	
Boengoran.	De Natoena-eilanden worden verdeeld in drie groepen: de Noord-Natoena- of Poeloe-laoet-groep, bevattende: 6 eilanden, waarvan alleen Poeloe laoet bewoond is; de Groot-Natoena- of Boengoran-groep, bestaande uit een veertigtal eilanden, waarvan alleen het hoofdeiland Groot-Natoena of Boengoran en Sedanan bewoond zijn; en de Zuid-Natoena- of Soebi-groep, 11 in getal, waarvan het eenige bewoonde is Soebi of het Vlak eiland, dat eigenlijk bestaat uit de twee eilanden Perpat besar en Sebrang, die door een bijna altijd droogliggend rif met elkander verbonden zijn.
Soebi.	
Iir. Paja. Gentong. Djeremale.	

§ 2. Natuurlijke gesteldheid en voortbrengselen van de Riouw- en Lingga groepen.

De ontelbare eilanden van deze groepen zijn door even zoovele straten van elkander gescheiden, die echter meerendeels voor Europeesche vaartuigen niet bruikbaar zijn. Behalve Straat Singapoera zijn de voornaamste: de Straat van Riouw, ten Westen en Zuidwesten van Bintan; Str. Boelang, Str. Tjambat, Str. Soegi en Str. Moro, ten Oosten van de eilanden van dezelfde namen; Str. Sanglar, tusschen Moro en Doerian; Str. Doerian, bewesten de eilanden van dien naam; Str. Itam, ten Zuiden van de Karimon-groep; Str. Dempo, die de Riouw- van de Lingga-groep scheidt; Str. Timian, ten Noorden van het eiland van dien naam; Str. Dassi, tusschen Sebangka en Lingga; Str. Lima, ten Zuiden van Lingga; Str. Panoebo, tusschen het eiland van dien naam en Singkep; en Str. Brahalla, ten Zuiden van Singkep.

De kusten hebben meest een alluvialen moddergrond; landwaarts in zijn althans de grootste eilanden heuvel- of

bergachtig, hoewel zij nergens eene zeer aanzienlijke hoogte bereiken; de voornaamste toppen zijn: de Piek van Bintan (435 M.); de tweetoppige Piek van Lingga of de Ezelseoren (1140 M.), de Tanda (727 M.) en de Sereteh (955 M.), op hetzelfde eiland; de Landjoet of Piek van Singkep (480 M.). Op Timbalan vindt men den Koeta, op Djemadja den Boedjang, beide ongeveer 630 M. hoog, en op Boengoran den Ranai (1120 M.).

Bruikbare baaien zijn er schaarsch; de voornaamste zijn: de Baai van Riouw, aan de Westzijde van Bintan, waarin de landpunt Tandjong Pinang uitsteekt, en de eilandjes Penjingat en Sengarang liggen; de Tring-baai en de Djoedoe-baai, aan de Noordkust van Battam; de Tolo-baai, aan de Zuidoostzijde van Lingga; en de Sekana-baai, aan de Noordkust van Singkep.

De rivieren zijn uit den aard der zaak van zeer weinig beteekenis; tot de grootste behooren de Doewara en de Dai, van welke de eene zich aan de Noord- de andere aan de Zuidkust van Lingga ontlast.

Het dierenrijk bevat, behalve eenige wilde buffels op Lingga, slechts de kleinere soorten. — Het plantenrijk levert

uitstekende houtsoorten en, als cultuurgewassen, vooral peper en gambir op de Riouw-groep. — Het delfstoffenrijk geeft tin op Singkep en de Karimon-eilanden, hoewel de laatste thans niet meer worden geëxploiteerd.

VIJFDE HOOFDSTUK.

HET EILAND BANGKA, VORMENDE DE RESIDENTIE VAN DIEN NAAM.

§ 1. Ligging, grenzen, grootte, verdeling, bevolking, voornaamste plaatsen.

Ligging: tusschen 1° 30' tot 3° 5' Z. B. en 105° 10' tot 106° 53' O. L.

Grenzen: ten Westen: Straat Bangka; ten Zuiden: de Java-zee; ten Oosten: Straat Gaspar; ten Noordoosten en Noorden: de Chineesche zee.

Grootte: 223 □ geogr. mijlen. — Bevolking (1° Jan. 1874): 63922 zielen.

RESIDENTIE.	Mijndistricten.	Voornaamste plaatsen.	OPMERKINGEN.
B A N G K A.	Muntok.	MUNTOK. Kampong baroe. Ajer tretep. Trentang. Katjong Kelapa. Tampilan.	Rondom Bangka liggen een aantal daartoe behoorende kleine eilandjes. De belangrijkste daarvan zijn Lepar en Liat, die tot het Mijndistrict Toboali worden gerekend. Het eerste, 4 □ g. m. groot, ligt onmiddellijk ten Oosten van Bangka's Zuidoosthoek, en wordt ten Oosten bespoeld door de Macclesfieldstraat (het Westelijkste gedeelte van Str. Gaspar); het andere, 1 □ m. groot, ligt Noordoostwaarts van het vorige, en wordt ten Oosten bespoeld door de Clementstraat (het middelste gedeelte van Str. Gaspar). Onmiddellijk ten Westen van Liat ligt het met een kustlicht voorziene, zeer kleine, Tjelaka.
	Djeboes.	Djeboes. Kampa. Soengei Boeloe. Tajoe. Klabat. Ketap. Poepoet. Rangi. Semoeloet. Bakit Toembek. Limboeng.	
	Blinjoe.	Blinjoe. Pandji. Telang. Pangkal Mapor. Lap foetoe. Loemoet. Sekka. Pelawan.	
	Soengei Leat.	Soengei Leat. Mangkoetoe. Tjet. Kajoe arang. Pangkal lajang. Boekit. Mabat. Bakem. Poeding. Penjamoen. Parit padang.	
	Merawang.	Batoe roesak. Merawang. Simpang. Laboe. Kota waringin. Boejan. Moendar.	
	Pangkal Pinang.	Pangkal Pinang. Gabek. Petaling. Batoor. Semabong. Selinta. Lempoejang.	
	Soengei Selan.	Soengei Selan. Pangkal Kota. Badong. Goedang. Nadong. Pangkal boeloe. Poepoet.	
	Koba.	Koba. Koerouw. Trentang. Goentoeng. Rangouw. Nibong. Rangas. Nangka.	
Toboali.	Toboali of Sabang. Kapo. Gadoeng. Baroe. Petaling. Serdang. Ajer gegas. Njilanding.		

§ 2. Natuurlijke gesteldheid en voortbrengselen.

Een gedeelte der Westkust is laag en moerassig; overigens zijn de kusten meestal steil en rotsachtig. Er is slechts ééne belangrijke baai, aan de Noordkust, de Klabat-baai, die in eene buiten- en binnenbaai wordt verdeeld. Ter wederzijde van haren ingang vindt men de kapen Penjoesah en Melalo; voorts zijn de belangrijkste landpunten Kaap Kalian, nabij de hoofdplaats Muntok, K. Baginda, bezuiden Lepar, K. Berikat, aan Str. Gaspar, en K. Grassok en K. Toewing, aan den Noordoosthoek des eilands.

Het geheele eiland, dat uit eene kern van graniet bestaat, vertoont eene golvende vlakte, waaruit zich slechts weinige meer aanzienlijke bergtoppen verheffen. De voornaamste van deze zijn: de tweetoppige Maras (782 en 841 M.), bezuiden de Klabat-baai; de Pading (736 M.) op de grenzen van Koba en Toboali; de Mangkol (422 M.), in het Noorden van Pangkal Pinang; de Parmisan (502 M.), nabij de Westkust in Soengei Selan; en de Manoembing (493 M.), nabij de hoofdplaats Muntok. — De rivieren zijn talrijk, doch hebben bij een korten loop dikwijls een zeer snellen stroom en zijn vóór de monding meerendeels met zandbanken bezet.

De voornaamste plaatsen zijn met elkander verbonden door wegen, die door de bevolking in heerdienst worden onderhouden; door gebrek aan goede bruggen over de rivieren zijn zij echter niet voor rijtuigen bruikbaar.

Het plantenrijk levert verschillende palmsoorten, hars- en gomboomen, en houtsoorten deels voor meubelhout deels voor het branden van houtskool geschikt. De rijstteelt is niet voldoende voor de bevolking. — Het dierenrijk bevat alleen de kleinere soorten; wilde zwijnen en herten zijn de grootste. — Het delfstoffenrijk levert eene groote hoeveelheid uitstekend tin, dat Gouvernements-monopolie is en door Chineezen wordt bearbeid, en bevat voorts eenig koper, lood en arsenicum, die echter niet worden geëxploiteerd.

ZESDE HOOFDSTUK.

HET EILAND (DE ADSISTENT-RESIDENTIE) BLITONG OF BILLITON.

§ 1. Ligging, grenzen, grootte, verdeeling, bevolking, voornaamste plaatsen.

Ligging: tusschen 2° 31' 30" tot 3° 15' 20" Z. B. en 107° 34' tot 108° 18' 30" O. L.

Grenzen: ten Noorden: de Chineesche zee; ten Oosten: Straat Karimata; ten Zuiden: de Java-zee; ten Westen: Straat Gaspar.

Grootte: 119 □ geogr. mijlen. — Bevolking (1° Jan. 1874): 31375 zielen.

ADSISTENT-RESIDENTIE.	Districten.	Voornaamste plaatsen.	OPMERKINGEN.
BLITONG.	Tandjong Pandan.	TANDJONG PANDAN.	Rondom Blitong liggen 154 daartoe behoorende, meerendeels zeer kleine eilandjes. De voornaamste daarvan zijn Mendanau of Lang eiland, Sibongkok of Laag eiland en Batoe Dinding, aan de Westkust van Blitong, door Str. Nadoek en Str. Nasi van elkander gescheiden, en ten Westen bespoeld door de Stolze-sstraat, het Oostelijkste gedeelte van Str. Gaspar. Mendanau, dat nagevoeg het enige bewoonde eiland is, behoort tot Tandjong Pandan. Onafhankelijk van de hiernaast vermelde staatkundige verdeeling in 7 Districten, is Blitong voor den mijnarbeid verdeeld in de 4 Mijndistricten Tandjong Pandan, Boeding, Mangar en Dindang.
	Blantoe.	<i>Blantoe.</i>	
	Dindang.	<i>Dindang.</i>	
	Linggang.	<i>Pangkalan gedang.</i>	
	Badouw.	<i>Badouw.</i>	
	Boeding.	<i>Boeding. Mangar.</i>	
	Sidjoek.	<i>Sidjoek.</i>	

§ 2. Natuurlijke gesteldheid en voortbrengselen.

Het eiland, dat aan de kusten grootendeels laag en zanderig is en daar slechts twee belangrijke baaien vormt, de Boeding-baai in het Noorden en de Batoek-baai in het Zuiden, bestaat overigens deels uit graniet en deels uit zandsteen; het heeft wel een aantal heuvels, doch slechts één noemenswaardigen berg, den tweetoppigen Tadjem (950 M.), in het midden van de Noordelijke helft des eilands. Op dezen ontspringen ook de twee voornaamste rivieren, de Tjeroetjoep, die Westwaarts, en de Linggang, die Zuidoostwaarts stroomt, van welke laatste de Leis eene niet onbelangrijke rechter-zijrivier is. — De wegen zijn van denzelfden aard als op Bangka, maar minder door rivieren doorsneden.

De weinig vruchtbare bodem levert hoofdzakelijk dezelfde plantgewassen als op Bangka; ook de dierenwereld komt met die op dat eiland overeen. Het delfstoffenrijk levert veel uitmuntend tin, dat door de Amsterdamsche Billiton-maatschappij wordt geëxploiteerd, en ijzer, dat door de Inboorlingen zelve wordt gedolven en verwerkt.

BORNEO.

§ 1. Ligging, grenzen, grootte, bestanddeelen, verdeling, bevolking, voornaamste

Ligging: tusschen 7° N. B. tot 4° 20' Z. B. en 108° 53' tot 119° 22' O. L. — Grootte: 12962

Grenzen: ten Zuiden: de Java-zee of Soenda-zee; ten Oosten: de Straat van Mangkasar en de Zee; ten Westen: de Chineesche Zee en de Straat van Karimata.

Borneo is verdeeld in Gouvernementslanden en Onafhankelijke gewesten; de eerste, 9375 □ g. en Ooster-afdeeling, welke laatste weder wordt verdeeld in een Zuidelijk deel en een Oostelijk deel.

GOUVERNEMENTSLANDEN.

RESIDENTIE.	Bestanddeelen.	Grootte in □ geogr. mijlen.	Bevolking. (particuliere opgaven).	Afdeelingen.
BORNEO'S WESTER-AFDEELING. Grootte: 2800 □ geogr. mijlen. Bevolking 1° Jan. 1874 (officieele opgave) 365798 zielen.	Sambas.	244,3	50000	Sambas.
	Mampawa.	31,9	12000	Montrado.
	Pontianak.	136,9	36640	Mampawa.
	Koeboe. Simpang. Soekadana.	40,0 198,7 11,9	1025 16000 1200	Pontianak.
	Matan.	529,4	68530	Soengei Kakap.
	Karimata-eilanden. Landak. Tajan. Melioew. Sanggouw. Sekadouw. Blitang. Sepahoe of Sapauk Sintang. Pinoeh. Melawi. Silat. Soewahid of Sawait Selimbouw. Piassa. Djongkong. Boenoet. Boven-Kapoeas. Kotaringin. Zuider-Afdeeling.	8,5 161,9 55,6 35,6 142,5 55,0 25,0 20,6 182,5 90,6 ? 20,0 12,5 61,9 ? 74,06 ? ? 1415,6	500 20000 4200 1550 17240 5000 2600 4080 48350 16000 12400 4490 2100 5650 4090 1680 ? 13200 of 34300?	Soekadana. Landak. Tajan. Sintang.
	Groote Dajak of Kajahan.	762	13370?	Sampit en de Zuidkust.
	Kleine Dajak of Kapoeas Moeroeng	760?	12570?	Groote Dajak.
	Doesoen en Bekompei.	1500?	30000?	Doesoen en Bekompei.
	De voormalige Sultanslanden.	393	60000 of 120000?	Amoentai.
	Tanah laeot.	90?	?	Martapoera.
	Bandjarmasin.	25?	6000?	Bandjarmasin.

BORNEO'S OOSTER-AFDEELING.
Grootte: 6575 □ geogr. mijlen. Bevolking 1° Jan. 1874
(officieele opgave) 88630 zielen.
Zuidelijk deel.

plaatsen.

□ geogr. mijlen. — Bevolking: 1½ á 2 miljoen zielen.

Soeloe-zee of Zee van Celebes; ten Noordoosten: de Mindoro-zee; ten Noordwesten: de Chineesche

m. groot, zijn gesplitst in: de Residentie Borneo's Wester-afdeeling en de Residentie Borneo's Zuider-

GOUVERNEMENTSLANDEN.

Voornaamste plaatsen.	OPMERKINGEN.
Sambas. Seminis. Pamangkat. Sebawi.	Tot het rijk Sambas behooren een aantal aan de kust gelegene kleine eilandjes. De Afdeeling Sambas is verdeeld in de Districten Sambas, Seminis en Pamangkat. De Afdeeling Montrado is verdeeld in de Districten Montrado, Singkawang en Bengkajang. Tot het rijkje Mampawa behooren de eilandjes Temadjoe, Damar, Penemboengan en Setingang. Tot de Afd. Pontianak, die de hoofdplaats bevat, behoort ook het district Mandor. De Afd. Soengei Kakap schijnt de alluviaal-eilanden te bevatten, die door de monden der Kapoeas worden gevormd. Tot Soekadana behooren de Karimata-eilanden, omstreeks 60 in getal, waarvan Karimata, Panoembangan en Soeroetoe de grootste en nagenoeg de enige bewoonde zijn. Tot Matan behooren de eilandjes Tjibeh, Toekang Mengkoedoe, Bawal, Gélang, Mangkob, Batoe titi, en een tiental kleinere.
Montrado. Singkawang. Bengkajang. Loemar. Boedoek. Koelor. Soengei Doeri. Mampawa. Montedong. Pinang. Toho.	De Afdeeling Sintang is gesplitst in drie Onder-afdeelingen: 1° Sanggouw en Sekadouw, bevattende de rijkjes van die namen; 2° Sintang met het stroomgebied van de Melawi, bevattende de staatjes Blitang Sepahoe, Sintang, het landschap Pinoeh en het stroomgebied van de Melawi en hare zijrivieren; 3° Selimbouw en de Boven-Kapoeas, bevattende de staatjes Silat, Soewahid, Selimbouw, Piassa, Djongkong, Boenoet en het meest door zwerfende Dajaksche stammen bewoonde, stroomgebied van de Boven-Kapoeas. De hoofdplaatsen van deze Onder-afdeelingen zijn Sanggouw, Sintang en Selimbouw.
PONTIANAK. Mandor.	Kotaringin is het leenroerig rijk van dien naam. De Zuider-afdeeling bevat het stroomgebied van de rivieren Pemboean, Sampit en Katingan; zij is verdeeld in de Districten Pemboean, Semboeloe, Seroejan, Mentaja, Kwajan, Tjempaga, Mendawei, Katingan ilir, Katingan oeloe en Toewalan. Het landschap Groote Dajak is het stroomgebied van de rivier Kahajan en hare zijrivieren, en verdeeld in de Districten Kahajan oeloe (Boven-Kahajan), Kahajan tengah (Midden-Kahajan), waartoe ook de landschappen Roengan en Manoehing behooren, en Kahajan ilir (Beneden-Kahajan). Het landschap Kleine Dajak bevat het stroomgebied van de Kapoeas Moeroeng en het benedengedeelte van de Andjaman of Poeloe Petak, en is verdeeld in de Districten Koewala Kapoeas (Mond van de Kapoeas) of Poeloe Petak, Kapoeas ilir, Kapoeas tengah en Kapoeas oeloe. Deze Afdeeling bevat het stroomgebied van het grootste gedeelte der Barito en hare bronnen; zij is verdeeld in de Districten Bekompei, Mengkatip, Oostelijk Doesoen, Doesoen ilir, Doesoen oeloe, en Siang en Moeroeng. De sedert 1860 bij het rechtstreeksche Gouvernements-grondgebied ingelijde Sultanslanden zijn toen verdeeld in de Afdeelingen Amoentai en Martapoera, bij welke laatste later ook het oorspronkelijk niet daartoe behoorende landschap Tanah laeot is gevoegd. Amoentai is thans gesplitst in de Districten 1° Amoentai, 2° Batang Alai, Laboan amas en Balangan, 3° Tabalong en Kaloewa, 4° Amandit en Nagara; Martapoera is verdeeld in de Districten 1° Martapoera 2° Riam kiwa en Riam kanan, 3° Margasari en Benoewa empat, 4° de Onder-afdeeling Tanah laeot, gesplitst in de Districten Pleihari, Tabanio, Maloeko en Satoei. Deze Afdeeling bestaat uit de hoofdplaats Bandjarmasin en de Onder-afdeeling Kween. Het belangrijkste gedeelte is het 5 □ m. groote riviereiland Tatas, gevormd door de Barito, den mond van de Kajoe Tangi en de Antassan Kween; hierop ligt ook het Nederlandsche etablissement en een gedeelte van de hoofdplaats.
Soengei Kakap. Koeboe. Soengei Iteh. Simpang. Soekadana.	
Kajoeng of Matan. Garoengan. Kanda-wangan. Ketapan. Palembang. Ngabang of Landak. Moengga. Tajan. Rajang. Bakat. Melioew. Sanggouw. Samarangkei. Mongkiang. Sekadouw. Soengei Aja. Blitang. Sepahoe. Sintang. Kahajan of Nanga Kajan. Pilang. Pinoeh. Kota baroe. Nanga soekan. Nanga Ella. Serawé. Taman. Silat. Soewahid. Selimbouw. Piassa. Djongkong. Boenoet of Nanga Boenoet. Maloe. Kotaringin. Soekaboemi. Koemai. Sampit. Pemboean. Semboeloe. Mendawei. Tjempaga. Asam.	
Pangkok. Boentai. Rawi. Tampang. Oedjoeng dingin. Toesoet.	
Koewala Kapoeas. Palingkou. Tangoe-lan. Kota Mahiak.	
Marabahan. Palangkau. Mengkatip. Betong. Benoewa asam. Mantalat Loektoentoe-or. Bahan. Amoentai. Alai. Balangan. Alabioe. Nagara. Amandit. Kaloewa. Barabai. Tabalong. Kendangan.	
Martapoera. Margasari. Pengaron. Martaraman. Karang intan. Rantau. Pleihari. Tabanio. Maloeko. Satoei. Kalangan. BANDJARMASIN Kween.	

RESIDENTIE.	Bestanddeelen.	Grootte in geogr. mijlen. (onzeker).	Bevolking (particuliere opgaven).	Afdeelingen.
BORNEO'S ZUIDER- EN OOSTER- AFDEELING. Oostelijk deel.	Tanah Koesan.	85	5200	Koetei en de Oostkust.
	Tanah Boemboe.	141,5	3050	
	Pasir.	185,6	3000?	
	Koetei. De Berouwsche landen.	1478 4120	60- of 100,000? 43000?	
	De Tidoengsche landen.	390	?	

ONAFHANKELIJKE GEWESTEN.

Broenei of Borneo Proper.	2000?	225000? (te hoog.)
Pappal.	?	?
Maloedoe. Mangidari.	? ?	? ?

Voornaamste plaatsen.	OPMERKINGEN.
Sembanhan. Pagatan. Batoe Litjin. Korantji. Tanah meirah. Praboearta.	Tanah Koesan of de Koesansche landen bestaan uit de 4 rijkjes Sembahan, Pagatan, Batoe Litjin en Koesan, van welke de drie laatste thans vereenigd zijn onder het gebied van den vorst van Pagatan.
Tjengal. Lawan. Menoengoel. Sampanahan Adjipatti. Tjantoeeng. Boentar laet. Bantilan.	Tot Koesan behooren ook de eilanden Poeloe laet en Seboekoe. Tanah Boemboe bevat 6 rijkjes: Tjengal, Menoengoel en Bangkala-an, thans vereenigd onder den Vorst van Bangkala-an; Sampanahan; Tjantoeeng en Boentar laet, thans vereenigd onder den Vorst van Tjantoeeng.
Pasir. Teraga. Doesoel. Pirobok. Terinsing.	Het rijk Pasir bevat het stroomgebied der rivier Kendilo.
Pelarang. Samarinda. Tengaroeng. Koetei.	Het rijk Koetei bevat het stroomgebied der rivier Mahakam. Pelarang is de standplaats van den Assistent Resident der Afdeeling.
Sambilioeng. Tandjong. Tabalar. Batoe poetih. Goenoeng Teboer. Goenoeng Kramas. Boelangan of Tandjong Pelas. Kajan. Telok dalam.	De Berouwsche landen bestaan uit de rijkjes: Sambilioeng, zijnde hoofdzakelijk het stroomgebied van de rivier Kelai; Goenoeng Teboer, zijnde het stroomgebied van de Segah of Koeran; en Boelangan, zijnde het stroomgebied van de Boelangan of Kajan. Hiertoe behooren ook Maratoewa en andere eilandjes.
Temelangan Djawa. Sebouwang. Sesajap. Telok Ipil. Soengi tengah. Mentigit.	De Tidoengsche landen, oorspronkelijk behoorende tot Boelangan, bestaan uit de landschappen Seboekoe, Sambakoeng, Sebouwang, Sesajap, Betajan, Sekata boedji, Sekata djelandjang, en de voor de kust liggende eilanden. Zij worden bestuurd door aan den Sultan van Boelangan ondergeschikte Hoofden.

Broenei. Serawak. Santoebong. Sadong. Patoesan. Palo. Matouw. Ilas. Toedan. Penat. Moka. Tikouw. Mentoeloe.

Abai. Ambong. Tampasok. Tambaloelan.
Maloedoe. Paitan. Laboek. Soegoet.
Mangidari. Kina Batangan. Sabahan.

Het Zuidwestelijk gedeelte van Broenei, vormende het landschap Serawak, is door den Sultan afgestaan aan den Engelschman Brooke, die daar als onafhankelijk Vorst regeert. Het eiland Laboean, voor de Baai van Broenei gelegen, behoort aan Engeland.

Dit kleine staetje schijnt de opperhoogheid van Broenei te erkennen.

Maloedoe en Mangidari worden beschouwd als onderhoorigheden van de Soeloe-eilanden.

In Maloedoe schijnt zich sedert eenigen tijd een Amerikaan, Torrey, als onafhankelijk Vorst gevestigd te hebben, op dezelfde wijze als Brooke in Serawak.

De Noordwaarts van Maloedoe gelegene eilanden Balambangan, Bangoei en Balabak zijn onderhoorigheden van de Soeloe-eilanden. Van het nog Noordelijker gelegen eiland Palawan behoort het Zuidelijke gedeelte, Palawan, aan de Soeloe-eilanden, en het Noordelijke, Paragoa, aan Spanje.

§ 2. Natuurlijke gesteldheid en voortbrengselen.

De kern van het eiland bestaat uit vijf bergketenen, die zich van een centraal gebergte Noordoostwaarts, Westwaarts, Zuidwestwaarts, Zuidoostwaarts en Oostwaarts uitstrekken. Van den aard van deze bergketenen, die geene algemeene namen hebben, is nog weinig bekend; werkende vulkanen worden er niet in aangetroffen. De belangrijkste gedeelten zijn, in de Noordoostelijke keten: de Sapoetoe, de Apobajan of Apobrian en de Kina Baloe (3575 M.); in de Westelijke: de Madei (1000 tot 1900 M.), de Sariboe Saratoes, de Klinkang, de Krimbang of Kembang; in de Zuidwestelijke: de Baring, de Doesoel, de Rajah, de Panatang, de Pembaringan Badak (975 M.); in de Zuidoostelijke: de Batoe Lesong, de Batoe Ajouw of Antouw, de Katam, de Loeang, de Mehilat (1000 M.), de Meratoes (895 tot 1000 M.), de Satoei; in de Oostelijke: de Bohang, de Mahakam, de Rajoen, de Sakoeroe (805 M.). Tusschen deze ketenen is de grond hier meer, daar minder berg- of heuvelachtig; de kuststreken zijn meerendeels geheel vlak en bestaan uit een lagen alluviaal-grond, die zich op vele plaatsen tot ver binnenslands uitstrekt, niet zelden moerassig is, en waarin zich vele Dano's of moeras-meeren bevinden.

In verhouding tot hare uitgestrektheid heeft de kust slechts weinig belangrijke inhammen. De belangrijkste zijn: aan de Noordwestkust: de Baai van Broenei en de Bocht van Datoe; aan de Westkust: de Baai van Soekadana; aan de Zuidkust: de Baai Ajer itam, de Baai Djellei, de Baai van Kotaringin, de Baai Koemai, de Sampit- of Pandaran-baai en de Baai van Sebangouw; aan de Oostkust: de Kloempang- en de Pamoekan-baaien in Tanah Boemboe, de Adang-baai in Pasir, de Gieng-, Sandakan- en Laboek-baaien in Mangidari; aan de Noordkust: de Paitan-baai en de Maloedoe-baai in Maloedoe.

Van de kapen zijn de belangrijkste: Tandjong (kaap) Sirik en T. Datoe, ter wederzijde van de Bocht van Datoe; T. Batoe belah, de Westelijkste punt des eilands, in Montrado; T. Bangkit of Hoek van Mampawa; T. Sambar of Batoe titi, de Zuidwesthoek des eilands; T. Poeding of Vlakke hoek, tusschen Kotaringin en de Zuider-afdeeling; T. Melalajor, ten Oosten van de Baai van Sebangouw; T. Boeroeng, aan den mond der Barito; T. Selatan of Zuidhoek, de Zuidelijkste punt des eilands in Tanah laet; T. Merak en T. Aris of Ruige hoek, in Tanah Boemboe;

T. Mangkalihat en T. Kanoengan, aan de Noordelijke grens van Koetei; T. Oensang, de Oostelijkste punt van Borneo; T. Mengajoe of Simpang Mengajou, de Noordelijkste punt van Borneo; en T. Baram, in Broenei.

Aan rivieren, waaronder zeer belangrijke, is Borneo bijzonder rijk; vele hebben echter zware modder- of zandbanken voor de monding, waardoor zij voor groote vaartuigen ontoegankelijk zijn, terwijl op andere de vaart door stroomversnellingen of watervallen wordt belemmerd. De voornaamste rivieren zijn, aan de Westkust: de Sambas, die uit de vereeniging van de Sambas kiri en Sambas kanan (linker- en rechter-Sambas) ontstaat en haren loop tot het rijk van denzelfden naam bepaalt; — de Kapocas, die in het centraal gebergte ontspringt, de geheele Afdeeling Sintang en Pontianak doorstroomt, en zich op 12 mijlen afstands van de kust in twee armen verdeelt, de Kapocas en de Dawat, die weder onderscheidene vertakkingen hebben; de belangrijkste monden der Kapocas zijn de Koewala (mond) Pontianak, K. Koeboe en K. Koembang; en de voornaamste zijrivieren, de Landak en de Melawi. Aan de Zuidkust ontsloten zich: de korte doch breede Djellei, die gedeeltelijk de Westervan de Zuider- en Ooster-afdeeling scheidt; — de Lamandouw of Rivier van Kotaringin, die, met hare even groote zijrivier de Aroet, het geheele rijk Kotaringin doorstroomt; — de Koemai, eene korte, doch breede rivier in het Oosten van hetzelfde rijk; — de Pemboean, de Sampit en de Katingan, welke benedengedeelte Mendawei heet, die de geheele Zuider-Afdeeling van het Noorden naar het Zuiden doorloopen; — de Kahajan met hare zijvier de Roengan, in het landschap Groote Dajak; — de Kapocas Moeroeng, in Kleine Dajak; — de Barito of Rivier van Bandjarmasin, die de geheele Afdeeling Doesoel en Bekompei doorsnijdt, bij haren oorsprong in het centraalgebergte eerst Moeroeng, daarna Doesoel en eindelijk Barito heet, en door hare armen, de Mengkatip en de Andjaman, met de Kapocas Moeroeng gemeenschap heeft; hare voornaamste zijrivieren zijn de Teweh, de Bahan of Nagara en de Kajoe Tangi of Rivier van Martapoera; — de Maloeko, in Tanah laet.

Aan de Oostkust hebben haren mond: de Kendilo of Rivier van Pasir, in het rijk van dezen naam; — de Mahakam, die het geheele rijk Koetei van het Noordwesten naar het Zuidoosten doorsnijdt en in zee valt met twee monden, die de delta Tempoeong insluiten; — de Kajan of Boelangan, die op of nabij den berg Sapoetoe ontspringt, het geheele rijk Boelangan besproeit en met verscheidene monden in zee valt; de Sebouwang, eene

belangrijke rivier in de Tidoengsche landen, doch van welker loop weinig bekend is; — de Kina Batangan, in Mangidari, die in de Giong-baai valt. Aan de Noordwestkust ontlasten zich: de Serawak, de Sadong en de Batang Loepar, in Serawak; — de Rejang of Redjang, met verscheidene monden ten Noorden en Zuiden van Kaap Sirik; — de Bintoele, de Baram en de Limbang of Rivier van Broenei, welke laatste in de Baai van Broenei valt.

Hoewel Borneo uitstekend vruchtbaar is, wordt daarvan door de zeer zwakke en gedeeltelijk niet tot den landbouw geneigde bevolking slechts weinig partij getrokken; rijst, suikerriet, koffie, peper, tabak en katoen zijn de belangrijkste cultuurproducten; voorts levert het plantenrijk hoofdzakelijk dezelfde boomsoorten op als Sumatra, en ook ijzerhout en eene menigte rottingssoorten. — Van de groote diersoorten komen alleen de bantèng (eene wilde rundersoort) in de bergstreken, en de olifant in het Noordoosten des eilands voor. Onder de verschillende apensoorten treft men den Orang oetan aan, die alleen hier en op Sumatra wordt gevonden. Verder zijn er ééne kleine tijgersoort, de kleine Maleische beer, wilde zwijnen, onderscheidene hertensoorten en kleinere dieren; terwijl krokodillen in groote menigte, leguanen en schildpadden de rivieren en moerassen bevolken. — Het delfstoffenrijk levert diamanten, vooral in Landak, goud en koper, het meest in Sambas en Montrado; ijzer, onder andere in Tanah laoct en Matan; steenkolen in de Afdeeling Martapoera, in Koetei, Serawak, Broenei en op het Britsche eiland Laboean; verder platina, antimonium, kwikzilver, tin, aardolie en bergkristal.

LETTER TO THE EDITOR

I have the honor to acknowledge the receipt of your letter of the 15th inst. in relation to the matter mentioned therein. I am sorry to hear that you are dissatisfied with the result of the investigation. I have, however, no objection to your publishing the facts as you see fit. I am, Sir, very respectfully,
 Yours truly,
 J. H. [Name]

Received of [Name] the sum of [Amount] on the [Date] 18[Year]

For [Purpose]

[Name]

[Address]

[City]

[State]

[Country]

[Additional Information]

[Additional Information]

[Additional Information]

[Additional Information]

[Additional Information]

[Additional Information]

[Additional Information]

[Additional Information]

CELEBES EN AAN-

§ 1. Ligging, grenzen, grootte, bestanddeelen, verdecking, bevolking, en voornaamste

Ligging: tusschen 1° 46' N. B. tot 5° 42' Z. B. en 118° 45' tot 125° 15' O. L. — Grootte: 3294

Grenzen: ten Westen, de Straat van Mangkasar; ten Noorden, de Socloe-zee of Zee van Celebes;

Celebes wordt gerekend geheel aan Nederland te behooren en is verdeeld in: 1° de Residentie hoorigheden, dat weder wordt onderscheiden in Gouvernementslanden, Leenroerige landen en Bondgr-

RESIDENTIE MENADO. Grootte: 1267,2 □ geogr. mijlen

Deze Residentie bevat, buiten de eilanden, het Noordelijke schiereiland behalve de Westkust

BESTANDDEELEN.	Grootte in □ geogr. mijlen.	Bevolking. (part. bericht).	Afdeelingen.
De Minahasa.	88,4	117349	
Bolaäng Mongondou.		25000	Menado.
De Sangi-eilanden.		86000	
De Talaoer-eilanden.			
Gorontalo.		36800	
Limbotto.		6.00 of 13000	
Boné.		4600	
Attingola.		300	
Boalemo.		1250	
Bolaäng Oeki.		300	
Bintaena.		600	
Bolaäng itam.		2750	
Kaidipang.		2200	
Boewool.		7550	
Moeton.			
Tomini.			
Tinombo.			
Kasinbar.			
Toriboloe.			
Amfibahoe.			
Parigi.			
Saoessoe.			
Posso.			
Tongko.			
Bongka.			
Todjo.			
De Togeant- of Schildpad-eilanden.		400	

CELEBES EN AAN- HOORIGE EILANDEN.

Plaatsen.

□ geogr. mijlen. — Bevolking: 1½ à 2 miljoen zielen.

ten Oosten, de Straat der Molukken; ten Zuiden, de Soenda-zee.

Menado; 2° de landen van den Sultan van Ternate; 3° het Gouvernement van Celebes en onder- nootschappelijke landen.

Bevolking: (1° Jan. 1874) 208847 zielen (officieele opgave).

daarvan, alsmede de Noordkust van het Oostelijke schiereiland tot aan Tandjong (kaap) Api.

Voornaamste plaatsen.	OPMERKINGEN.
MENADO. Tanawanko. Amoerang. Romohon. Likoepang. Kema. Belang. Atap. Tondano. Tomohon. Kekaskasen. Kakas. Sonder. Langowang. Tompasso (Toe'm Paso).	De Minahasa of het Bondgenootschap van Menado, rechtstreeks door Gouvernements-ambtenaren bestuurd, is gesplitst in de Afdeelingen Menado, Kema, Tondano, Amoerang en Belang, met gelijknamige hoofdplaatsen; elke Afd. bestaat uit verscheidene Districten. Tot de Minahasa behooren de onbewoonde eilandjes Lembeh, Tatapaän, Boenaken, Siladen, Menado toewa of Babontehoeh en Mantahage of Mantrauw, benevens de Bangka-groep, van welke Bangka, Lehaga, Gangga en Talisei of Talissin de grootste zijn. In dit rijkje, waarbij ook het vroeger zelfstandige Bolango is ingelijfd, heerscht een leenroerig vorst. Van de Sangi-eilanden (2° tot 5° N. B. en 125° 30' O. L.) zijn de voornaamste Tagoelandang, Roewang, Siawoeh, Biaro, Sangi, Bobarang, Mahomoe, Tehang, Sarangganeï, Makalesoeng, Kalaboesoe, enz. Zij zijn in verscheiden rijkjes verdeeld. Van de Talaoer-eilanden (3° 45' tot 4° 30' N. B. en 126° 30' O. L.) zijn de voornaamste Karkelong, Salibaboe of Lirong en Kabroeang; zij zijn onderhoorig aan de Sangi-eilanden. Alleen in de vijf eerstgenoemde rijkjes oefent het Gouvernement rechtstreeks gezag uit door den Assistent Resident van Gorontalo; in de overige bepaalt het zich tot een min of meer betekenend toezicht. Bij het rijkje Boné is ook het vroeger zelfstandige Soewawa ingelijfd. Vroeger heette dit rijkje Bolaäng Bangka. Tomini en de vier volgende worden als afzonderlijke staatjes vermeld in het Regeerings-verslag over 1873; in vroegere berichten werden zij, met Sogenti en Lipajo, beschouwd als onderhoorigheden van Moeton, althans in naam. Zij bestaan hoofdzakelijk uit de hoofdplaats en haren omtrek. De Togeant- eigenlijk Toeohia- of Schildpad-eilanden, in de Golf van Tomini gelegen, zijn eene talrijke groep meerendeels zeer kleine eilanden, van welke alleen Togeant en Boeboengko of Malingi bewoond zijn; verder zijn Oena-ena, Poa, Waleo en Boeka-boeka de grootste. (Het Regeerings-verslag over 1872 geeft voor de bevolking van de Minahasa 117349, de Sangi- en Talaoer-eilanden 86000, en de Afd. Gorontalo 311000 zielen).
Bolaäng. Kotobangon. Kotaboena. Matali. Wangga.	
Taboekan. Kandar. Taroena. Mangantoe en Tamakö, op Sangi; Tagoelandang, Minanga en Haas, op Tagoelandang; Oendong en Oeloe, op Siawoeh.	
Gorontalo of Holontalo. Pagowat. Bolla. Padeboeala. Bomboela.	
Limbotto. Kwandang. Panibi. Soemalatta of Demé. Moloe. Bilatoe.	
Boné. Soewawa.	
Attingola.	
Boalemo.	
Oeki. Bangka.	
Bintaena. Baloedawa. Dolodoco.	
Bolaäng itam.	
Kaidipang. Andagile.	
Boewool.	
Moeton. Lemboenan.	
Tomini.	
Tinombo.	
Kasinbar.	
Toriboloe.	
Amfibahoe.	
Parigi of Pahigi. Pelawa. Doelagoe.	
Toetoli. Kaibokko.	
Saoessoe.	
Posso. Taumassa. Aboki. Mandau. Tapeda. Toepa.	
Tongko.	
Bongka.	
Todjo.	
Togeant en Balabatang op Togeant; Malingi op Boeboengko.	

DE LANDEN VAN DEN SULTAN VAN TERNATE.

Deze landen worden, met de overige bezittingen van dien leenman van het Gouvernement, gerekend. Zij beslaan het Oostelijke schiereiland van T. Api af, en verder de landen om de Golf van Tolo tot

RIJKJES.	Bestanddeelen.	Grootte in □ geogr. mijlen.	Bevolking. (part. opgave).
Banggai.	De landschappen: Balante. Saloewan. Loeiman. Pokkomondono. Batoei of Mondono.	412,2	50000
	De Banggai-eilanden.		
Temboekoe of Teboengkoe.	De Districten: Noorder-district. Toffi. Temboekoe.	?	?
	Toe Eppée.	?	2200
	Bahoe Solo.	?	450
		?	?
Tomori.		?	?

GOUVERNEMENT VAN CELEBES

Dit Gouvernement bevat het geheele overige gedeelte van Celebes, alsmede de eilanden Salajar, Westelijke gedeelte van Flores, welke tot de Kleine Soenda-eilanden behooren en bij die groep zullen vernemens-landen, die rechtstreeks door Nederlandsche ambtenaren (Gouverneur en Assistent-gouverneur); en Bondgenootschappelijke landen, wier Vorsten, ingevolge het Boenggaaisch contract van 1667, het Gouvernement van Celebes en onderhoorigheden 2149,9 □ geogr. mijlen, en de bevolking (1^o Jan. 1874) 355942 zielen.

A. GOUVERNEMENTSLANDEN.

AFDEELINGEN.	Grootte in □ geogr. mijlen.	Bevolking 1 ^o Jan. 1873.	Onder-afdeelingen.
Mangkasar.	7	45446	Mangkasar. Tallo.
Noorder-districten.	24,4?	91323	Maros. Pangkadjéné. Segéri. Bergdistricten.
Zuider-districten.	50?	72367	Bantaëng (Bonthain). Binamoe. Bangkala. Takallara.
Ooster-districten.	30?	79328	Balang-nipa. Bikéroé. Kadjang. Boeloekoempa.
Salajar (Saleijer) en onderhoorigheden.	30?	59105	

tot de Residentie Ternate te behooren; er wordt door ons Bestuur geen rechtstreeksch gezag uitgeoefend. aan de baai Nipa-Nipa benevens de eilanden in die Golf gelegen.

Voorname plaatsen.	OPMERKINGEN.
Balante. Boalemon. Saloewan. Locinan. Hatah. Pokkomondono. Batoei. Mondono. Loewoek. Katoen. Tankean. SOASIO, Tanah Bonoa, Gonggong, Doedong en Bontonge op Banggai; Peling, Lebobo en Bangkoeloe op de eilanden van die namen.	De verdeling van deze landschappen, op het weinig bekende Oostelijke schiereiland van Celebes gelegen, is zeer onzeker. Zij zijn onderhoorig aan den Vorst van de in de Golf gelegen Banggai-groep, die weder leenman is van den Sultan van Ternate. De groep bestaat uit een veertigtal eilanden, van welke echter slechts de vier grootste, Peling, Banggai, Bangkoeloe en Lebobo, op den duur bewoond zijn; omtrent de namen der overige heerscht veel verschil. Banggai, waar de vorst resideert, wordt als het hoofdeiland beschouwd. De opgaven omtrent de bevolkingssterkte van dit en de volgende rijkjes hebben weinig waarde.
(Weinig of niet bewoond.) Toffi. Tambilalan. Tapada. TEMBOEKOE of TEBOENKOE. Faja. Wosso. Kolono. Bahoe. Amboenoe. Teronga. Toekala. Toro-oeta. Pada-bahoe. Tafaro. Masara. Tapodidi. Bahoe Solo. Matarapé. Bahoe Inso. Tomofi. Bilala. Tomori. Tomaiki. Petascea. Oessan. Dau. Tampira.	Het rijk Temboekoe of Teboengkoe grenst ten Noorden aan Banggai, waarvan het gedeeltelijk gescheiden wordt door een riviertje, dat tegenover het eilandje Tegonteja in zee valt, en strekt zich Zuidwaarts uit tot aan de baai Nipa-Nipa; het rijkje Tomori is daarin echter geëncloveerd. Voorts behooren tot Temboekoe de, gedeeltelijk meer Zuidwaarts gelegene, eilandjes Mandonoe, Pakoe, Toko-eja, Labengka, Pada-eja, Lenoëi, Manoei, Wowoni en eenige kleinere, van welke alleen de drie laatstgenoemde duurzaam bewoond zijn. Tomori, ook wel Tomaiki genoemd, is een zeer klein staatje ten Westen van de Baai van Tomori, ingesloten tusschen de Temboekoesche districten Toffi en Toe Eppée.

EN ONDERHOORIGHEDEN.

Boeton, Moena en andere kleinere in de nabijheid van het hoofdeiland, benevens Soembawa en het worden behandeld. De tot dit Gouvernement behorende gewesten worden onderscheiden in: Gouvernements-landen, die rechtstreeks door Nederlandsche ambtenaren (Gouverneur en Assistent-gouverneur) worden bestuurd; Leenroerige landen, wier Vorsten leenmannen zijn van het Gouvernement en 1824, bondgenooten zijn van Nederland. — Volgens de officieele opgaven is de grootte van het (1874) 355942 zielen.

MENTSlanden.

Voorname plaatsen.	OPMERKINGEN.
MANGKASAR. Parang Loë. Tallo.	Deze Afd. bestaat alleen uit de hoofdplaats en haren onmiddellijken omtrek benevens het voormalige leenvorstendom Tallo. Voorts behoort er toe de talrijke Spermonde-groep, waarvan Samalokoe het grootste eiland is. De Afd. Noorder-districten strekt zich van Tallo Noordwaarts uit tot aan het leenroerige rijkje Tanette en grenst binnenslands aan Bone en de Ooster-districten. Zij bestaat uit een aantal kleine inlandsche Regentschappen. De drie eerstgenoemde Onder-afdeelingen, ook wel Pacht-districten geheeten, liggen langs de kust; de Berg-districten liggen ten Oosten van Maros en Pangkadjéné.
MAROS, Sodijang, Bontowa, Tangkoeroe. Pangkadjéné, Pagang, Boengoro, Labakkang, Talatjoe. Segéri, Kaloekoea, Marang, Tala, Kallanna, Mandalle. Malawa, Sawaroe, Takempong, Takallala, Takalasi. BANTAËNG, Tino, Bisampole, Tangatanga, Limbang Tjina, Nipa-nipa. Bela-galoeng, Binamoe, Boeloë-boeloë, Tamaroja. Bangkala, Malassoro, Nasara. Takallara, Manoedjoe, Galésong, Tamansongo, Sawakoeng, Batoe-batoe, Aëng-towa, Sanrabone, Bontolebang, Polombangkeng. BALANG-NIPA, Sinjdjai, Taka. Bikéroé, Manipi, Aroehoe, Biroro, Mangopi, Lembang. Kadjang. Boeloekoempa, Baraba, Tanabéroé, Lémoléo, Bira, Ara, Tiro, Lange-lange, Wéro, Oedjong lohé, Bontotanga. Panggilijang, Batang-mata, Boeki, Djong, Boa-boa, Bontabangoeng, Padang en Balla-boelo op Salajar; Lambegoe op Kalao; Orowali op Bonerate.	De Afd. Zuider-districten strekt zich van de Afd. Mangkasar (de rivier van Gowa) eerst Zuidwaarts uit en vervolgens Oostwaarts tot aan het riviertje Kalimassang, dat haar van de Ooster-districten scheidt. Zij bevat de voormalige rijkjes Bantaëng, Binamoe, Bangkala en Sanrabone (tusschen de beide laatste ligt het nog bondgenootschappelijke staatje Laikang geëncloveerd) benevens een aantal inlandsche Regentschappen, in het Westelijke gedeelte, die vroeger alleen de Zuider-districten uitmaakten. Voorts behooren er toe de aan de Westkust liggende eilandjes Tanahkéke, Baeloewang, Satanga en Dajang-dajang. De Afd. Ooster-districten strekt zich uit van de Kalimassang Oostwaarts en voorts Noordwaarts tot aan het riviertje Tangka, dat haar van Bone scheidt. Zij bestaat uit het voormalige rijkje Boeloekoempa (Boelekomba) en het in 1860 ingelijfde Zuidelijke gedeelte van Bone. Voorts behooren er toe acht langs de Oostkust gelegene eilandjes, van welke Kodingareng en Boeloeroewe de voornaamste zijn, alsmede de drie Boegerons-eilanden in Straat Salajar. Het hoofdeiland Salajar, veelal Saleijer genoemd, 15 □ geogr. mijlen groot, met eene bevolking van ruim 47000 zielen, is thans in 10 Regentschappen verdeeld. Onmiddellijk ten Westen er van ligt het kleine P. Passi of Varkens-eiland; de overige onderhoorige eilanden, die meerendeels zeer klein zijn, liggen Zuidoostwaarts van Salajar, tusschen dit eiland en Flores; de voornaamste zijn Tana-djampeja (7° Z. B. 120° 50' O. L.), Kalao (7° 18' Z. B. 121° O. L.), Bonerate (7° 20' Z. B. 121° 15' O. L.) en Kalao-towa (7° 25' Z. B. 121° 52' O. L.); verder P. Roessa, Kajoë-wadi, P. Sisir, enz.

B. LEENROE- RIGE LANDEN.

R I J K E N.	Grootte in □ geogr. mijlen.	Bevolking. (part. bericht).
Bone (Boni) met het vazalstaatje Lamoeroe.	100?	150000?
Tanette met het vazalstaatje Lipoekasi.	14	13300

C. BONDGENOOTSCHAP- PELIJKE LANDEN.

Tontoli of Toli-toli.	?	778?
Kajeli of Kaili.	?	?
Toradja.	?	?
Masinrimpoeloe (Masenreng Boeloe).	?	?
Mandar.	?	?
Adja Tapparang.	?	?
Soppeng en onderhoorigheden.	?	?
Barroe.	5	9300
Gowa.	25,3	65000
Laikang.	?	?
Wadjo.	29,2	110000
Loewoe en onderhoorigheden.	?	?
Laiwoei.	95?	?
Eiland Boeton en onderhoorigheden.	167,2	100,000
De eilanden Soembawa en Flores.		

Voornaamste plaatsen.	OPMERKINGEN.
Bone. Badjowa. Palakka. Oedjoeng. Tjenrana. Pompanoewa. Lempong. Talla. Pasempa. Djaling. Kampoeboe. Tjinong. Mampoe. Woelo. Sidjalling. Soera-soera. Lihoeang. Lamoritjong. Bolli. Patiro. Towang. Mara. Malle. Padjakka. Ampalang. Tjalloe. Biroe. Soga. Lamoeroe.	Bone was vóór 1860, toen het Zuidelijke gedeelte er van is afgenomen, 122,2 □ geogr. mijlen groot, met eene zeker te hoog geschatte bevolking van 200,000 zielen. Lamoeroe is een klein vazalstaatje van Bone, dat ten Oosten en Zuiden door dit rijk, ten Westen door Tanette, en ten Noorden door de onderhoorigheden van Soppeng wordt begrensd.
Padaelo. Tanette. Pompalalangang. Boengi. Lisoe. Sappo-bato. Djampoe-we. Manjaka. Sorejang. Pantjana. Tjinako. Lipoekasi. Tjappa-banoewa.	Tanette ligt aan de Westkust tusschen de Noorder-districten en Barroe, waarvan het door het riviertje Ladjari is gescheiden. De vroegere vazalstaatjes Lalolang, Panjtjana en Tjinakko zijn thans bij Tanette ingelijfd. Tot Tanette behoort het eilandje Poete-anging.

Tontoli. Ngaloe. Laboeang-déde. Malosong. Kalangkangan. Kapasa. Dondo. Tampela. Sitjello.	Tontoli, dat vroeger tot de Res. Menado behoorde, ligt aan den Noordwesthoek van Celebes; hoever het zich Zuidwaarts uitstrekt, is niet met juistheid bekend. Kaili bestaat uit de drie landschappen Paloe of Palos, Donggala en Towaeli.
Paloe of Palos. Tondo. Mamboro. Taipa. Wani. Leri. Towaja. Batoe-Mapida. Donggala. Ganti. Kabonga. Panggang. Lohi. Toradja?	Toradja is geen rijk, maar het land der Toradja's of Bergbewoners, de bevolking van het bijna geheel onbekende centraal-gebergte van Celebes. Dit gewest bestaat uit de rijkjes Enrékang, Doeri, Maiwa, Kassa, Batoelappa en Létta.
Alapporang. Enrékang. Salimpoeroe. Mare-mare. Karijanggoeng. Karaeng. Paó.	Dit gewest bestaat uit de rijkjes Binoewang, Balang-nipa, Madjene, Pambaoewang, Tjenrana, Tappalang en Mamoedjoe.
Pasoboe. Binoewang. Tonjamang. Mampaja. Bombang. Pamboesoeng. Balang-nipa. Madjene. Soreang. Pambaoewang. Tjenrana. Baladong. Lombo. Tappalang. Mamoedjoe. Kaloekoe.	Dit gewest bestaat uit de rijkjes Sidénreng, Soeppa, Alitta, Sawitto en Rappang. Voorts is Nepo, aan de Westkust, een vazalstaatje van Sidénreng.
Téte-adjí. Alakkoewang. Batoe Masappa. Pamantingang. Rompegading. Masépe. Makoring. Pare-pare. Soeppa. Lanrissang. Alitta. Sawang. Sawitto. Atap. Rappang. Barra. Ritaba.	De onderhoorigheden van Soppeng zijn de vazalstaatjes Marijo-rijawa en Marijo-riwawo en de Stranddistricten Labóso, Lampoko of Baloesoe, Kiroe-Kiroe en Batoe poete; de twee eerste liggen in het binnenland aan de grenzen van Bone, de laatste aan de kust ten Noorden van Barroe.
Watang-Soppeng. Sengkang. Malaka. Boeloe. Bélo. Kandjilo. Patodjo.	Ligt aan de Westkust tusschen Tanette en de Strand-districten van Soppeng.
Batoe-batoe of Panintjong. Lipanno. Takalalla. Lalangi. Latassi. Gowarije of Lalambata.	Gowa, geheel door de Gouvernementslanden ingesloten, is het overblijfsel van het vroeger machtige rijk van dien naam, dat zijn gebied over een groot deel van het Zuidelijke schiereiland uitstrekte.
Labóso. Baloesoe. Labaé.	Laikang, in de Zuider-districten geëncloveerd, is het Westelijkste en kleinste der drie Toeratea-landen, waarvan de twee andere, Binamoe en Bangkala, bij die Districten zijn ingelijfd.
Soempang-minanga. Mangempang. Malawa. Padongko. Tochoeng. Madallo. Batoe-lappa.	Wadjo is niet, gelijk de andere Boegineesche en Mangkasaarsche rijkjes, eene beperkte monarchie, maar eene aristocratische republiek.
Boeki-tinggi. Samboeng-djawa. Goe-noeng-sari. Borong-lowé. Téko. Lanlébong. Tino. Pangirang. Téppo. Bélo. Batoe-poete. Patambirang. Dilémpang. Popo.	Loewoe strekt zich uit langs de Noordwest- en Noordzijde der Golf van Bone; de onderhoorige landschappen Oesoe, Lelewaoe en Bingkoka langs de Oostzijde dier Golf.
Laikang. Poentado. Kassi-boemboeng. Djongowa. Pasoewakkang.	Laiwoei bestaat uit de rijkjes Laiwoei, Latoma, Koenawei, Waiwoeki, Lanomoetoeng, Kendari en Sampara.
Tossora. Akotengang. Kera. Bariko. Lagoesi. Baringang. Solo. Bola. Balakang. Tampangang. Tèmpo. Kading. Oedjoeng. Belawa.	De onderhoorigheden van Boeton (86,5 □ geogr. mijlen), zijn: Moena (40,5 □ geogr. mijlen), Kambaéna (5 □ geogr. mijlen), Hagedis-eiland, de Wangi-wangi-, St. Mattheus-, Toekang besi- en Boompjes-groepen en eenige kleinere eilanden, benevens de weinig bekende landschappen Poléjang en Roembia op de Zuidoostpunt van Celebes. Zie bij de Kleine Soenda-eilanden.
La-Rompong. Latenta. Palopo. Loewoe. Boeroeng. Watoe.	
Oesoe. Lelewaoe. Paoe-paoe. Pondai. Passoelowi.	
Kendari. Lepo-lepo. To-Badjo. Lahoendapi. Koenawei. Poedai.	
Badia. Kalagoesang. Baoc-baoc. Toeloki en Goram, op Boeton; Moena, Tioro, Lohia, Lakabohe, Labora en Lambaka, op Moena; Poléjang in Poléjang.	

§ 2. Natuurlijke gesteldheid en voortbrengselen van Celebes.

Celebes bestaat uit vier groote, door bergketenen gevormde, schiereilanden, welke samenkomen in een bijna geheel onbekend centraalgebergte, dat den naam van Boeloe (Berg) Latimodjong draagt. Die bergketenen, welke over het algemeen geene zeer groote hoogte bereiken, zijn gedeeltelijk vulkanisch; zij hebben hare voornaamste toppen in het Noorden en Zuiden des eilands; namelijk: in de Gouvernementslanden: het Gebergte van Bantaëng (Bonthain), bestaande uit den Bobo-Karaëng en den Lompo-battang of Piek van Bantaëng (3181 M.), en de B. Saraoeng of Piek van Maros (1000 à 1300 M.); in de Minahasa, het Noordelijkste gedeelte van het Noordelijke schiereiland, de Klabat of Kalawat (2072 M.), de Sopoetan (1882 M.), de Lokon (1654 M.), en de Doewa soedara of Twee gebroeders (1385 M.); en aan den Noordwesthoek des eilands, de Piek van Dondo (2900 M.). De gebergten zijn bedekt met niet zeer zware bosschen, door grasvelden afgewisseld. De kuststreken zijn over het geheel laag, vochtig en zanderig, en goed voor bebouwing geschikt; de vruchtbaarheid is er echter minder dan op de andere Groote Soenda-eilanden, waartoe de meer Oostwaartsche ligging en de schaarschheid van belangrijke rivieren mede aanleiding geven. — Op het Noordelijke schiereiland is de afwisseling der moessons niet regelmatig; in het overige gedeelte des eilands heerscht de Oostmoesson van omstreeks April tot November, doch vormt in de landen ten Zuiden van het Gebergte van Bantaëng en rondom de Tolo-golf den regentijd.

Behalve de door de vier schiereilanden gevormde groote golven, de Golf van Tomini of Gorontalo (Holontalo), de Golf van Tolo of Tomaiki en de Golf van Bone, heeft Celebes een aantal baaien, waarvan de voornaamste zijn: de Baaien van Likoepang, van Menado en van Amoerang, in de Minahasa; de Baai van Kwandang en de Bocht van Boewool, aan de Noordkust; de Baai van Toli-toli of Tontoli, aan den Noordwesthoek; de Baai van Paloe of Palos, in Kajeli; de Baai of Golf van Mandar, in Mandar; de Baai Pare-pare, in het Zuiden van Adja Tapparang (Soeppa); de Baaien van Toratéja, Malassor en Bantaëng, in de Zuider-districten; de Baai van Bingkoka, in het landschap van dien naam; de Staring-baai, de Kendari- of Vosmaers-baai en de Baai Nipa-nipa in Laiwoei; de Baaien Matarape en Talowa, in Temboekoe; de Baai van Tomori, waaraan het rijkje van dien naam ligt; en de Castricums-baai, in Boläang Mongondou. Als reeden zijn voorts nog belangrijk: die van Kema en Belang, aan de Oostzijde der Minahasa; die van Gorontalo, en die van Mangkasar.

Van de Kapen komen vooral in aanmerking: Oedjoeng (kaap) Papalampoengan, de Noordelijkste punt des eilands; de Stroomen-kaap of K. Rivers ten Noorden, en O. Dondo, ten Zuiden van de Baai van Toli-toli; O. Palos of Donggala, ten Westen van den ingang der Baai van Palos; K. William en O. Ongkona, in Mandar; O. Manra (Mandar) of Rangasa, de Zuidwestpunt van Mandar; O. Laikang, in het staatje van dien naam; O. Boelo-boelo, in de Zuider-districten, de Zuidelijkste punt des eilands; O. Lasowa of Bira, de Zuidoostpunt der Oosterdistricten; O. Nipa-nipa, ten Zuiden van de baai van dien naam; O. Tapoe Oeloena, een weinig benoorden de baai Matarape; O. Talabo, de Oostelijkste punt van het Oostelijke schiereiland; O. Api, aan de Noordzijde van het hetzelfde schiereiland, op de grens van Banggaai; O. Flesko, in Bolaäng Mongondou.

Op het eiland Boeton vindt men aan de Oostzijde de groote Baai Kalesoessoe of Dwaalbaai; aan den Zuidelijken ingang daarvan, de Oostkaap, en aan de Noord- en Zuidpunt des eilands de Noord- en Zuidkaap.

De vorm van het eiland brengt mede dat er weinig belangrijke rivieren op Celebes worden aangetroffen. De voornaamste, die ook meestal met meren in verband staan, zijn de volgende: de Rivier van Menado of van Tondano, die de uitwatering is van het Meer van Tondano, hetwelk zij aan de Noordzijde verlaat, en in de baai van Menado valt; — de Rano-i-apo, in het Zuidwesten der Minahasa; — de Rivier van Gorontalo, die gemeenschap heeft met het Meer van Limbotto; — de Rivier van Posso, die de uitwatering is van het Meer Tolagi, in het Zuiden van het rijkje Posso; — de Sadang, de grootste rivier van Celebes, die in het gebergte Latimodjong ontspringt en door Masinrimpoeloe en Adja-Tapparang naar de Golf van Mandar stroomt; zij staat door een zijriviertje in verbinding met het Meer Karijangoeng, dat zich overigens door het riviertje Kraïn of Soréjang in dezelfde Golf ontlast; — de Tjenrana, die in het Latimodjongsche gebergte ontspringt, eerst Zuidwaarts door Loewoe en Wadjo stroomt, en dan ten Oosten van het Meer van Tempe of Tamparang Labaja, waarmede zij gemeenschap heeft, zich eensklaps Oostwaarts wendt om, na de grensscheiding tusschen Wadjo en Bone gevormd te hebben, in de Golf van Bone te vallen; — de Walannaë die op het Bantaëngsche gebergte ontspringt, door Bone en Lamoeroe en langs Soppeng Noordwaarts loopt, totdat zij op de Noordelijke grens van Bone in de Tjenrana valt; zij draagt in haren loop verschillende namen, naar belangrijke plaatsen, welke zij passeert; — de Bahoe Solo, die de uitwatering is van het meer Tafoti, op de grenzen van Loewoe en Temboekoe gelegen, laatstgenoemd rijk in Zuidoostwaartsche richting doorstroomt en zich in de baai Matarape stort. Behalve de hier vermelde meren vindt men nog in het Temboekoesche district Toe Eppée een meer van denzelfden naam.

Behoorlijk aangelegde en voor voertuigen bruikbare wegen vindt men op Celebes alleen in de Gouvernementslanden, en wel van Mangkasar naar Balang-nipa, en van Mangkasar door de Noorder-districten naar Tanette en door de Zuider-districten naar Bantaëng. De wegen in de Minahasa zijn door het bergachtige terrein alleen te paard bruikbaar.

De belangrijkste cultuur-gewassen zijn rijst, koffie, suikerriet, katoen, Turksch koren (miloe, djagoeng), indigo en peper, kokos-, sago- en arengpalmen; deze palmsoorten komen, met andere, ook in het wild voor; zoo ook een aantal boomsoorten, die timmer- en meubelhout en verfstoffen opleveren, daaronder ebben-, sandel- en sapanhout. Bamboes en rotting zijn overvloedig. — Van het dierenrijk komen vooral de beroemde Mangkasaarsche paarden in aanmerking; verder wilde buffels, herten, wilde zwijnen, het hertzwijn (babi roesa), apen en slangen. Tam rund-vee is er in voldoende hoeveelheid; zoo ook schapen, geiten en de meeste Europeesche huisdieren. — De delfstoffen bepalen zich voornamelijk tot goud, in het Noordelijke schiereiland, en ijzer, in het Oostelijke gedeelte des eilands

DE KLEINE SOENDA-EILANDEN.

§ 1. Ligging, grenzen, grootte, bestanddeelen, verdeling, bevolking en voornaamste plaatsen.

Ligging: Recht Oostwaarts van Java, tusschen 114° 26' tot 127° 14' O. L. en 8° tot 11° Z. B.

Grenzen: ten Westen: Straat Bali; ten Noorden: de Soenda-zee; ten Oosten: de Timor-zee; ten Zuiden: de Indische Oceaen.

Gezamenlijke grootte: 1762 □ geogr. mijlen. Gezamenlijke bevolking naar schatting 2078000 zielen (1).

Behoorende tot:	Eilanden of Groepen.	Verdeeld in of bestaande uit:	Voornaamste plaatsen.	OPMERKINGEN.	
Residentie Banjoewangi op Java.	Bali.	De rijkjes: Boléleng. Djembrana. Karang Asam.	Singaradja. Boléleng. Sangsit. Djagara. Negara. Loloan. Sangijangga. Karang Asam. Tjanjar. Laboehan Amok. Padang Kove.	Deze twee rijkjes staan rechtstreeks onder Nederlandsch bestuur. Deze rijkjes hebben hun eigen bestuur, onder Inlandsche Vorsten. Poeloe Pandita is het voornaamste der tot Bali behoorende eilandjes. Dit eiland is vereenigd met het rijk Karang Asam op Bali. Tot dit rijkje behooren de eilanden Mojo, Medang en eenige kleinere. Tot dit rijkje behoort het eilandje Satonda. Tot Bima behooren de onbewoonde eilanden Goenoeng Api, Bantah, Komodo, Rindja, en eenige kleinere. Alleen in Bima wordt ons Gouvernement door een Ambtenaar vertegenwoordigd. Mangerai is eene onderhoorigheid van Bima op Soembawa, en behoort daarmede tot het Gouvernement van Celebes. Weinig bekend; feitelijk onafhankelijk. Op den Oosthoek zijn eenige kampongs onderhoorig aan Andonare. Alleen te Endeh en Larantoeke wordt ons Gouvernement door een Ambtenaar vertegenwoordigd. Op Solor is een Nederlandsch ambtenaar gevestigd; zoo ook op Allor, Soemba, Savoe en Roti. — Het Noordwestelijke gedeelte van Solor wordt beschouwd als eene onderhoorigheid van Larantoeke. De Zuidwestpunt van Andonare is eene onderhoorigheid van Larantoeke. De Noordoosthoek van Lomblem is eene onderhoorigheid van Andonare. Hiertoe behooren nog enkele zeer kleine eilandjes. Van de verdeling van dit eiland is weinig met zekerheid bekend; de Regeerings-almanak vermeldt 30 rijkjes onder 10 Vorsten Savoe is verdeeld in vijf staatjes van dezelfde namen als de hier vermelde hoofdplaatsen. Raej Djoewa heeft slechts één rijkje. Onbewoond. Roti is verdeeld in 18 staatjes van dezelfde namen als de hier vermelde hoofdplaatsen. Het wordt omgeven door verscheiden kleine eilandjes, als: Daoe, Noesé, Doö, Dana, Landouw, Bibi, enz, meerendeels onbewoond. Het rechtstreeksch Gouvernements-grondgebied op Timor is slechts eene smalle strook rondom de baai van Koepang. Daarop ligt KOEPANG, de hoofdplaats der Residentie, en verder Pariti, Babauw, Selamoe, Maniti, enz. Overigens behoort de Noordelijke helft van Timor, met het daarbij gelegene eilandje Kambing, aan Portugal; de Zuidelijke, aan Nederland behoorende, is gesplitst in een aantal rijkjes, wier vorsten bondgenooten of vazallen van het Gouvernement zijn. De voornaamste daarvan zijn hiernaast vermeld; eene nauwkeurige opgave is niet wel mogelijk, omdat tengevolge van binnenlandsche onlusten telkens splitsingen of samsensmeltingen plaats hebben. Tot het Nederlandsche gedeelte behoort ook het eiland Samaoe, voor de baai van Koepang gelegen. Deze drie staatjes liggen ingesloten tusschen de Nederlandsche Amfoeang, Sonebait, Naitimoe en Lidak. Van de overige Portugeesche staatjes, waarvan hier slechts enkele worden vermeld, geldt hetzelfde wat van de Nederlandsche gezegd is; zij worden gerekend 47 in getal te zijn. De Portugeesche hoofdplaats is Dilli, aan de Noordkust.	
		Lombok of Salaparang.	Klongkong. Gianjar. Bangli. Badong. Mengoewi. Tabanan. Mataram.		Klongkong. Kasoemba. Gianjar. Kramas. Bangli. Bator. Tjatoer. Badong. Kota. Toeban. Mengoewi. Sosokgan. Sését. Tabanan. Kadoengan. Mataram. Ampanan. Karang Asam. Pijoe. Laboehan Hadji. Lombok. Segara. Soembawa. Allas. Taliwang. Tjereweh. Lapi. Ampang.
			Soembawa.		Soembawa. Dampo. Sangar. Bima.
	Gouvernement van Celebes en onderhoorigheden.	Flores.	De gewesten: West-Flores of Mangerai.		Bari. Reo. Potta.
			Midden-Flores. Oost-Flores of Endeh.		Amboegaga of Endeh. Braai. Sikka. Tongo. Paga. Larantoeke. Mauwari. Geliting.
	Solor-groep.	Solor.	De eilanden: Andonare of Sabrao.		Lawajong. Lamakera. Mananga.
			Lomblem of Lombatta. De eilanden: Allor of Ombaai. Pantar.		Andonare. Lamahale. Bolleng. Woerei. Terong. Kwella. Lamararap. Dololong.
	Soemba- of Sandelhout-eiland.	Savoe-groep.	Zie de kolom <i>Opmerkingen</i> . De eilanden: Savoe. Raej Djoewa of Bendjoar. Hokki of Dana.		Allor besar. Allor Ketjil. Koewi. Bitoeke. Denga Laen. Ladibolang. Malokoe Haliweka. Karkaloeman. Hoekoemoloe. Taimanok. Kambera. Kadoembo. Menjili. Mamboro. Kadesa. Seba. Liaej. Timoe. Menia. Mesara. Oedjoe dima. Kolohaba. Ledetalo. Koroh.
			Roti of Rotti.		Zie de kolom <i>Opmerkingen</i> .
	Residentie Timor en onderhoorigheden.	Timor.	De rijkjes: Koepang. Amarassi. Amanoebang. Waiwikoe-Waihali.		Korhaffo. Landoe. Renggouw. Oipaoe. Bilba. Dioeh. Lelenoek. Bokkaï. Talas. Keka. Lollej. Ti. Della. Oinale. Lelain. Dengka Baä. Termanoh. Klaiba. Samiti. Bolk. Amarassi. Batoe poetih. Oisenak. Oikahili. Baong. Niki-niki. Kwibaai. Karbanoi. Oetoeke. Peni. Waiwikoe. Waihali. Moenoemoeti. Dirma.
Amabi. Sonebait. Manoebait. Takaip. Pitai. Amfoeang. Lidak. Naitimoe. Fialarang. Ambenoë. Oikoessi. Noimoeti. Kowa. Moubara. Allas. Kailako.			Fatoewati. Noikakei. Loetimeko. Noi Mina. Amfoeang. Noiloï. Lidak. Naitimoe. Atapoepoe. Batoe mejrah. Soetrana. Oikoessi. Lifouw. Noimoeti. Batoe gedeh. Dilli. Moubara. Allas. Kailako.		

(1) Zie de grootte en bevolking der afzonderlijke eilanden in Hoofdst. I.

§ 2. Bijzonderheden omtrent de voornaamste eilanden.

Het eiland Bali, $114^{\circ} 26'$ tot $115^{\circ} 45'$ O. L. en $8^{\circ} 2' 30''$ tot $8^{\circ} 49' 30''$ Z. B., heeft ten Westen Straat Bali en ten Oosten de diepe Straat Lombok, die hier de scheiding tusschen de Aziatische en Australische gewesten schijnt te maken (Hoofdst. I). Het is geheel bezet met grootendeels vulkanisch gebergte, dat zich aan de Noordzijde meestal tot aan de kust uitstrekt, doch aan den Zuidkant zachtere hellingen heeft; de voornaamste vulkanen zijn de G. Bakoengan (1460 M.), de Batoe Kae of Piek van Tabanan (2925 M.), de G. Bator (1950 M.), en de G. Agoeng of Piek van Bali (3575 M.). De talrijke snelstroomende rivieren hebben natuurlijk een zeer beperkten loop, en vele daarvan drogen in den Oostmoesson geheel uit. Van goede baaien is Bali schaars voorzien: de beste zijn de baai Laboean Amok en die van Padang Kove, aan de Oostzijde in Karang Asam; de St. Nikolaas-baai aan de Noordkust is geheel open. Als ankerplaatsen komen voorts nog in aanmerking de reeden van Bolélèng en Sangsit, in Bolélèng, die van Kasoemba, in Kloukong, en Pantej Timor en Pantej barat, in Badong, ter wederzijde van de landengte, die het kalkgebergte den Tafelhoek met het overige gedeelte des eilands verbindt. Van de Kapen zijn de voornaamste T. Pasir, de Noordwestpunt des eilands, T. Bangkalang, de Noordelijkste, T. Karang Asam, de Oostelijkste, en de Zuidkaap, de Zuidelijkste punt. De voortbrengselen zijn hoofdzakelijk dezelfde als die van Java; rijst wordt in groote hoeveelheid en uitmuntende hoedanigheid geteeld; tijgers en rhinocrossen ontbreken. — Bali is het eenige eiland in den Archipel, waar het Brahmanisme nog de heerschende godsdienst is.

Lombok of Salaparang, $115^{\circ} 44'$ tot $116^{\circ} 40'$ O. L. en $8^{\circ} 12'$ tot $9^{\circ} 1'$ Z. B., wordt door Str. Lombok van Bali, en ten Oosten door Str. Allas van Soembawa gescheiden. Het heeft langs de Noordkust eene vulkanische bergketen, waarvan de G. Wangsit (1300 M.) en de G. Rindjani of Piek van Lombok (3735 M.) de voornaamste toppen zijn, en langs de Zuidkust een Neptunisch gebergte, welke ketenen met elkander verbonden zijn door de heuvelreeks G. Sessan, die het midden des eilands van het Noorden naar het Zuiden doorsnijdt en ter wederzijde uitgestrekte vruchtbare vlakten heeft, doorsneden door een aantal rivieren, van welke de voornaamste zijn: aan de Westzijde, de Djangkok of rivier van Ampanan, de Antjar of Rivier van Karang Asam, en de Babak; en aan den Oostkant, de Segara, de Laboean en de Pidjoe. De voornaamste Kapen zijn T. Rombeh, bij den G. Wangsit, en T. Bangko-bangko en T. Ringgit, het Westelijk en Oostelijk uiteinde van de Zuidelijke bergketen. De baai Laboean Tring, aan de West-, en die van Pidjoe, aan de Oostzijde, zijn met de reeden van Ampanan, Laboean Hadji en Lombok de voornaamste ankerplaatsen. Ook hier is weder rijst het hoofdvoortbrengsel van den landbouw; verder worden katoen, suikerriet, aard- en peulvruchten enz. aangekweekt.

Soembawa, $116^{\circ} 47'$ tot $119^{\circ} 12'$ O. L. en $8^{\circ} 6'$ tot $9^{\circ} 3'$ Z. B., wordt ten Oosten door Str. Sapi van Komodo gescheiden, en door de groote Baai van Salee of Soembawa en de daartegenover liggende Baai van Tjempi in een Oostelijk en Westelijk schiereiland gesplitst; verder zijn nog belangrijke inhammen: de Bocht van Tjereweh, aan de Westkust; de Bocht van Soembawa, de Bocht van Sangar of Dampo en de Baai van Bima, aan de Noordkust; en de Baai van Sapi, aan de Oostkust. Het eiland is geheel met vulkanisch gebergte bezet en heeft alleen hier en daar alluviale kuststrooken; tot de belangrijkste toppen behooren: de Tambora (2746 M.), de Ngenges (1695 M.), de Lanteh (1598 M.), de Dindi (1570 M.), de Aroe Hassa (1677 M.), de Soro Mandi of Vader Smit (1388 M.), de Sambori (1256 M.), en de Lamboe (1413 M.). De rivieren zijn van weinig belang. De voortbrengselen uit het plantenrijk zijn, wat de cultuurgewassen betreft, hoofdzakelijk dezelfde als die van Java. Van de tamme diersoorten komen vooral in aanmerking uitstekende paarden en buffels; van de wilde dieren vindt men op Soembawa en verder Oostwaarts alleen de kleinere soorten. Van de delfstoffen worden zwavel, arsenicum en aardolie vermeld.

Flores, $119^{\circ} 44'$ tot $123^{\circ} 1'$ O. L. en $8^{\circ} 6'$ tot $9^{\circ} 1'$ Z. B., wordt aan de Westzijde bespoeld door Str. Molo, die het van het onbewoonde eilandje Rindja scheidt, en aan de Oostzijde door Str. Flores (waarvan het middelste gedeelte Gat van Larantoeka, en het Zuidelijkste Str. Lobetobi wordt genoemd), die de eilanden Andonare en Solor ten Oosten van zich heeft. Over de geheele lengte van het eiland strekt zich eene bergketen uit, waaruit zich, vooral in het Oostelijke gedeelte talrijke vulkanen verheffen; de bekendste van die vulkanen zijn: de G. Rokka (2000 M.), de G. Keo (2800 M.), de G. Api, de tweetoppige G. Lobetobi (2170 en 2263 M.), de G. Kabalelo (2281 M.), de G. Iimandiri of Piek van Larantoeka (1576 M.) en de G. Nanga Tabo; van het gebergte in het Westen des eilands zijn de voornaamste toppen: de G. Batoe poetih, G. Sossa, G. Dalo Dado of Todo en G. Poeto Leo. Van de baaien en kapen vermelden wij aan de Noordkust: T. Bomba, die de baaien van Terang en van Bari van elkander scheidt; T. Besi en T. Koro-bowaja, die de baai van Reo insluiten; T. Pasir, de grens van het gebied van den Sultan van Bima aan de Noordkust; T. Batoemana, ten Westen van de Donda-baai; de Celebes-baai, die den Oosthoek van het eiland, welks Noordpunt T. Boenga of Flores-hoofd heet, tot een schiereiland maakt; — aan de Zuidkust: de baaien van Endeh, van Keo, van Nanga Ramo, die hier de grens van het gebied van den Sultan van Bima vormt, en die van Nanga Lilin. De rivieren zijn talrijk, doch van weinig belang. De rijst begint hier reeds schaarscher te worden en ontbreekt in het Oosten des eilands geheel; Turksch koren, gierst, aard- en peulvruchten, katoen, tabak, kaneel, sapan- en sandelhout, benevens kokos- en andere palmsoorten zijn de voornaamste voortbrengselen van het plantenrijk; die van het dierenrijk komen overeen met die van Soembawa; de bekende delfstoffen bepalen zich tot eenig ijzer en stofgoud.

Soemba, ook Tjendana of Sandelhout-eiland geheeten, ligt tusschen $119^{\circ} 3'$ tot $120^{\circ} 55'$ O. L. en $9^{\circ} 17'$ tot $10^{\circ} 19' 50''$ Z. B., wordt ten Noorden door Str. Soemba of Sandelhout van Flores gescheiden en overigens geheel door den Indischen Oceaan omspoeld. Het behoort tot de minst bekende der Kleine Soemba-eilanden, en vele der op de

kaarten en elders voorkomende namen verdienen geen onbepaald vertrouwen. Het schijnt te bestaan uit een op zichzelf staand gebergte, dat niet samenhangt met de groote keten, die de ten Noorden gelegen eilanden vormt, maar misschien door de Savoe-eilanden met Roti en Timor verbonden is. Dit gebergte strekt zich aan de Noordzijde op vele plaatsen tot aan de kust uit, terwijl het aan de andere zijden meer daarvan terugwijkt; de met name bekende toppen zijn vooral de G. Batoe Kapedo en G. Dala, hoewel zij elders weder andere namen dragen, beide in het Noordelijke gedeelte des eilands; JUNGHUHN spreekt ook van een vulkaan, maar zonder diens naam of ligging op te geven; de voorhanden lava-slakken bewijzen echter de vulcaniciteit des eilands. Van den loop der rivieren is niets voldoende bekend. Soemba is vooral belangrijk om zijn uitstekend paardenras en de groote hoeveelheid sandelhout, welke het oplevert.

Timor ligt tusschen $123^{\circ} 30'$ tot $127^{\circ} 14'$ O. L. en $8^{\circ} 20'$ tot $10^{\circ} 26'$ Z. B., ten Westen, Zuiden en Oosten bespoeld door een gedeelte van den Indischen Oceaan, dat hier Timor-zee wordt genoemd, en ten Noorden door Str. Wetter, die het scheidt van het eiland van dien naam. Tusschen Allor en Timor stroomt Str. Ombaai; tusschen Samaoe en Timor, Str. Samaoe; tusschen Roti en Timor, Str. Roti. Over het geheele eiland strekt zich eene bergketen bijna overal tot aan de kusten uit; een enkele berg, de Iloen-bano, is als vulkaan bekend; als hoogste toppen worden vermeld: de Alas (3610 M.), de Lakaän (1884 M.), de Miomaffo, de Moetis en de Feto (1413 M.), de Timaoe en de Leoe (1256 M.). De rivieren zijn natuurlijk van weinig beteekenis; de belangrijkste zijn de Noi (Rivier) Foele of Soetrana, de N. Mina en de Rivier van Koepang, die in de Baai van Koepang valt. Behalve deze baai verdienen als ankerplaatsen vermelding de Baai van Barata, de Toelang-ikan-baai, de Reede van Atapoepoe en de Baai van Dilli (Portug.). De voortbrengselen van het plantenrijk zijn hoofdzakelijk dezelfde als die van Flores, benevens koffie en suikerriet; zeer goede paarden, buffels, herten, zwijnen en geiten zijn de belangrijkste dieren; het delfstoffenrijk levert koper en eenig goud op. Het naburige Roti, dat Timor verre in vruchtbaarheid overtreft, is rijk in graansoorten en andere voedingsmiddelen.

TIENDE HOOFDSTUK.

DE MOLUKKEN.

§ 1. Ligging, grenzen, grootte, bestanddeelen, verdeling, bevolking, voornaamste plaatsen.

Onder de benaming De Molukken (die eigenlijk alleen aan de Ternataansche eilanden toekomt) of De groote Oost verstaat men al de eilanden, gelegen tusschen Celebes ten Westen, de Papoewa-eilanden en Nieuw Guinea ten Oosten, Timor ten Zuiden, en den Grooten Oceaan ten Noorden; of tusschen $2^{\circ} 43'$ N. B. tot $8^{\circ} 23'$ Z. B. en $124^{\circ} 22'$ tot $134^{\circ} 55'$ O. L. Zij hebben eene gezamenlijke grootte van ongeveer 1418 □ geogr. mijlen (1) en eene bevolking (volgens de officieele opgave over 1873) van 199696 zielen, waaronder echter niet begrepen is de inheemsche bevolking van Ceram, noch die van een aantal andere eilanden, welke laatste wordt geschat op 154765 zielen. Vroeger vormden zij het Gouvernement der Molukken; thans zijn zij verdeeld in de Residentiën Amboina en Ternate, tot welke laatste echter administratief ook de Papoewa-eilanden en het Nederlandsche gedeelte van Nieuw Guinea behooren. De Residentie Amboina wordt onmiddellijk door Nederlandsche ambtenaren bestuurd; in de Residentie Ternate geschiedt zulks door tusschenkomst van de leenroerige Sultans van Ternate, Tidore en Batjan, aan wie de onder deze Residentie ressorteerende eilanden behooren, behalve enkele zeer kleine gedeelten, die eigendom van het Gouvernement zijn.

(1) Hieronder niet begrepen de in Hoofdst. VIII vermelde onderhoorigheden van den Sultan van Ternate op Celebes, en ook niet de Papoewa-eilanden en Nieuw Guinea.

RESIDENTIE AMBOINA.

Grootte: 890 □ geogr. mijlen. Bevolking: (1^o Jan. 1874) 801783 zielen (officieele opgave).

GROEPEN.	Afdeelingen.	Voornaamste eilanden.	Grootte in □ geogr. mijlen.	Bevolking. (particuliere opgaven).	Voornaamste plaatsen.	OPMERKINGEN.
De Ambonsche eilanden.	Amboina.	Amboina.	14,25	26000	AMBOINA (AMBON). Noesanive. Hoetomoeri. Allang. Passo. Waai. Tana-roeboe.	Het eiland Amboina bestaat uit de schiereilanden Leitimor en Hitoe. Leitimor met de Zuidkust van Hitoe vormt de Afd. Amboina; de Afd. Hila bestaat uit het overige gedeelte van Hitoe, de kleine eilandjes Manipa, Kelang en Boano, in het Noorden van Straat Boeroe gelegen, benevens het Westelijke schiereiland van Ceram.
	Hila.				Hila. Lima. Hitoe lama. Liang. Larike. Wakasihoe. Op Ceram: Tanoeno. Piroe. Lokki.	
	Elpapoetih-baai.	Ceram.	346	140000	Elpapoetih. Amahaai. Makariki. Hatoemeten. Kamarian. Kaibobo.	De Afd. Elpapoetih-baai bevat het Zuidelijk deel van Ceram, van Kaibobo aan de Tanoeno-baai af tot en met de negeri Hatoemeten; de Afdeeling Wahai, het Noordelijk deel, van de negeri Lissabatta af tot aan de baai van Waroe.
	Wahai.				Wahai. Lissabatta. Sléman. Sawaai. Hatiling. Hatoewe. Sahahoevoe. Loemalalat.	De Oosthoek van Ceram, veelal Toboe genoemd, behoort tot de Afd. Banda; daarin zijn de voornaamste plaatsen Toboe, Kilmoei, Oerong Kwaos, Kilbat en Waroe.
	Boeroe.	Boeroe.	170	9200	Kajeli. Hat. Loemaëteh. Lisella. Tagalisa. Leliali.	
		Amblauw Haroekoe.	2	1050	Loemooi. Salate. Oelima. Elara. Salasi. Haroekoe. Samet. Karihoe. Hoelalioe. Oma.	Deze vier eilanden zijn gezamenlijk bekend onder den naam van de Oelissers.
		Saparoewa.	2,5	12000	Saparoewa. Sirisori. Oelat. Porto. Haria. Koeloor. Toehaha.	Het eilandje Molana heeft geene vaste bevolking; vroeger werd het bewoond door de melaatschen van de Ambonsche eilanden, die daar afgezonderd en verpleegd werden.
		Noesa laeet. Molana. Neira. Lontar.	1	3500	Sila. Leinitoe. Abobo. Amit.	
		Goenoeng Api. Rosengain. Ai. Roen.	0,25			
		Ceram laeet-eilanden.		6 of 7	3000?	Namlomin. Karan. Enamlas. Maar. Kwamor. Gessir. Kilwaroe. Kiltai.
ZUID-OOSTER-EILANDEN.	Goram-eilanden.	Ceram laeet. Keffing. Gessir. Kilwaroe. Keffar (Kivar). Goram.	2,1	3200	Kataloka. Ondoor. Ainikke. Kailakat. Soeroeaki. Magat.	
	Watoebella-eilanden.	Manawoka. Kassiwoci. Watoebella. Tioor.	1,8	300	Amar. Maiwoka. Enlomin. Loko. Temmer. Oetto. Amar.	Behalve de hier genoemde behooren tot de Watoebella-groep nog vijf onbewoonde eilandjes.
	Kei-eilanden.	Wokam. Wammer. Maikoor. Tabberfane. Trangan. Kohroor. Timor laeet. Larat.	2,6	1000	Kilsoa. Kilwatir. Watamanoa.	
	Kei-Tenimber-eilanden.	Vordate. Moenoefroean. Adaoet. Sejah.	2	400	Waajer. Ellat. Nirong. Fehr. Jamtillo. Eli. Hahr. Toeallan. Danner. Doellah. Moenoe.	Tot de Kei-groep worden nog een groot aantal kleine eilandjes gerekend, die ten Westen en Noordwesten er van liggen.
	Aroe-eilanden.	Wokam. Wammer. Maikoor. Tabberfane. Trangan. Kohroor. Timor laeet. Larat.	14	21000	Wokam. Samang. Manambai. Dobo. Djoerdjalla. Wangil. Maikoor. Wangal.	Alleen op Kei Tenimber of Ketimber is een dorp; op de andere eilanden woont de bevolking verspreid langs het strand.
	Banda.	Wokam. Wammer. Maikoor. Tabberfane. Trangan. Kohroor. Timor laeet. Larat.	11	2	Seroeni. Naiwoeli. Kohroor. Wardjiko. Warloi. Fanom. Oelili. Laoerong. Maktia. Analoesoe. Ridal. Wassela. Kaliobor. Abobo. Sabiana. Aweer.	De Aroe-groep telt een vijftigtal eilanden, waarvan omstreeks twintig op den duur bewoond zijn. De hier vermelde zijn de belangrijkste. Wammer wordt als het hoofd-eiland beschouwd, omdat daarop de belangrijkste handelplaats, Dobo, gelegen is.
	Tenimber- of Timor-laeet-eilanden.	Vordate. Moenoefroean. Adaoet. Sejah.	2	400	Tepa. Lettuwelo. El. Noesiale. Hoka. Pota. Room-Kisser. Lelang. Illahar. Roomdarat. Werwali.	Van de Tenimber-groep, die achttien of twintig eilanden telt, zijn alleen de hier opgenoemde bewoond. De gezamenlijke grootte is berekend op 104,5 □ g. m.; de bevolking geraamd op ruim 22000 zielen.
	Babber-eilanden.	Wokam. Wammer. Maikoor. Tabberfane. Trangan. Kohroor. Timor laeet. Larat.	14	13000	Nowaroe. Toerialan. Imarna. Wonwawang. Poerlira. Lettoda. Sejah. Patti. Klis-barat. Klis-timor. Toerwewe. Loehoelele. Batoemeau. Leitoeton. Toeteke. Tombra. Noewewang. Serwaroe. Warili. Lekeloor. Lewelau. Nomaha. Ilwakki. Ahoeroe. Lassi. Ilmedoe.	Tot de Babber-groep behooren verder nog de eilandjes Daai, Daweloor, Dawera en Marsela.
	Sermatta-eilanden.	Wokam. Wammer. Maikoor. Tabberfane. Trangan. Kohroor. Timor laeet. Larat.	14	13000	Nowaroe. Toerialan. Imarna. Wonwawang. Poerlira. Lettoda. Sejah. Patti. Klis-barat. Klis-timor. Toerwewe. Loehoelele. Batoemeau. Leitoeton. Toeteke. Tombra. Noewewang. Serwaroe. Warili. Lekeloor. Lewelau. Nomaha. Ilwakki. Ahoeroe. Lassi. Ilmedoe.	Tot de Sermatta-groep behooren bovendien nog zeven onbewoonde eilandjes.
	Letti-groep.	Wokam. Wammer. Maikoor. Tabberfane. Trangan. Kohroor. Timor laeet. Larat.	14	13000	Nowaroe. Toerialan. Imarna. Wonwawang. Poerlira. Lettoda. Sejah. Patti. Klis-barat. Klis-timor. Toerwewe. Loehoelele. Batoemeau. Leitoeton. Toeteke. Tombra. Noewewang. Serwaroe. Warili. Lekeloor. Lewelau. Nomaha. Ilwakki. Ahoeroe. Lassi. Ilmedoe.	
ZUIDWESTER-EILANDEN.	Wetter-groep.	Kisser. Wetter. Kambing.	3	6000	Djeroesoe. Noewaroe. Hila.	Het kleine, weinig bewoonde, P. Kambing behoort aan Portugal. Voorts behooren nog tot deze groep de zeer kleine eilandjes P. Babi en P. Andjing.
	Roma-groep.	Roma.	5	1450	Behar. Batoe mejrah. Meloe. Solat. Ili.	Tot de Roma-groep behooren nog zeven onbewoonde eilandjes, waarvan Mampora en P. Laeet de grootste zijn.
	Damme-groep.	Damme. Lehor. Tiouw. Nila. Seroea. Boeroeng of Manoek.	5,2	1500		Tot de Damme-groep behooren nog de onbeteekenende eilandjes Lehor ketjil, Nera en Nelor.
						Het eiland Tiouw bestaat, even als de drie volgende, uit een enkelen vulkaan; zij zijn echter bewoond, behalve het laatstgenoemde. — Voorts worden nog tot de Afd. Banda gerekend de meer Westwaarts liggende onbewoonde eilandjes: Goenoeng Api, een vulkaan op 126° 44' O. L. en 6° 38' Z. B.; de Schildpad-eilanden, op 127° 53' O. L. en 5° 12' Z. B., en de Lucipara-eilanden, op 127° 37' O. L. en 5° 27' Z. B., die weinig meer dan koraalriffen zijn.

Grootte: (behalve de landen op Celebes, de Papoewa-eilanden en Nieuw Guinea) 528 □ geogr. mijlen. Bevolking: (1^o. Jan. 1874) 97913 zielen (officieele opgave).

GEBIED VAN:	Groepen.	Voornaamste eilanden.	Grootte in □ geogr. mijlen.	Bevolking (part. opgave.)
den Sultan van Ternate.	Halmaheira-groep.	Halmaheira of Djailolo.	313	27700
		Morotai of Moro.	53	?
		Ternate.	1	8500
		Makjan.	1	6000
den Sultan van Tidore.		Tidore.	1	8000
		Mareh.	0,5	200
den Sultan van Batjan.	Batjan-groep.	Batjan.	50	2000
		Groot Tawali.	?	?
het Gouvernement.	Obi-groep.	Ombirah of Obi.	39	
		Obi Lattoe.		
		Tapa.	7	
		Bissoa.		
den Sultan van Ternate.	Soela-groep.	Lojang.		
		Besi.	12	2500
		Taliabo.	30	4700
		Mangoeli.	1,5	
		Lifia Matoela.	25	

Voornaamste plaatsen.	OPMERKINGEN.
Dodinga. Djailolo. Sahoe. Gamoeke-nora. Folofoëo. Loloda. Toebaroe. Galela. Tabetlo. Kaeo. Kajassa. Babane. Jofongo. Bitjoli. Weda. Tjio. Wajaboela. Sangoh. Mira. Sakitta.	Van dit eiland behoort alleen het Noordelijke schiereiland met de Zuidelijke helft van het Zuidelijke aan den Sultan van Ternate, het overige aan dien van Tidore. Het Gouvernement bezit er alleen het thans ontruimde fortje te Dodinga, op de Westkust, met bijbehorend terrein. Onmiddellijk naast Moro ligt Kaeo en een aantal kleinere eilandjes; en halverwege tusschen het Noordelijke schiereiland van Halmaheira en de Minahasa vindt men de onbewoonde eilandjes Majoe en Tafoeri.
TERNATE. Kalapa-pinda. Talangami.	Ternate, waar de Sultan en de Nederlandsche Resident verblijf houden, wordt als het hoofdeiland van de groep beschouwd; het Oostelijk en Zuidelijk gedeelte is rechtstreeksch Gouvernements grondgebied. Onmiddellijk ten Noorden van Ternate ligt het nog kleinere Hiri.
Njofogita. Njofomofakia. Powati.	Ten Noorden van Makjan ligt Motir; ten Zuiden er van: Miskin, Kajoa, Laloëin en de Goearitji-groep. Voorts behooren nog onder Ternate de eilanden aan de Zuidpunt van Halmaheira, van welke Ganneh en Dammer de voornaamste zijn.
Tidore of Soasio.	Tidore is de residentie des Sultans; ten Noorden er van ligt het kleinere Mitarra of Noorwegen; en ten Oosten Filongia.
Batjan of Laboeha. Sembaki. Salap. Sajoang.	Mareh heet ook Pottebakkers-eiland. — Dat ook een gedeelte van Halmaheira aan Tidore behoort, is hierboven vermeld. De hoofdplaats Batjan, waar de Sultan resideert, bestaat uit de door Mahomedanen bewoonde wijk Amasing en de door Christenen bewoonde wijk Laboeha; deze laatste, benevens het fort Barneveld en omliggend terrein, is rechtstreeksch Gouvernements grondgebied.
	Groot Tawali, ook Kasiroeta en Sigara genoemd, heeft eene geringe bevolking. De overige eilanden van deze groep, waarvan Mandioeli, Botangloman of Bantang-loemong, Lata-lata, Klein Tawali en Langoendi de voornaamste zijn, zijn niet duurzaam bewoond.
Sanana. Sabi. Ipa. Taliabo. Lekitobi.	Tot de Obi-groep behooren verder nog de Oostwaarts liggende Gasse, Pekik en de Lawin-eilanden; zij is niet op den duur bewoond. Vroeger behoorde zij aan den Sultan van Batjan, doch is in 1683 door hem aan de O. I. Compagnie verkocht. Muskaatnoten groeien er in menigte in het wild, doch worden niet geoogst.
	Behalve de hier genoemde behooren tot de Soela-groep nog een vijftientigtal zeer kleine eilandjes, van welke Passikora of Passikaja en Tonghaja de voornaamste zijn. Alleen Besi, dat als het hoofdeiland wordt beschouwd, en Taliabo zijn bewoond.

§ 2. Bijzonderheden omtrent de voornaamste eilanden.

De Molukken zijn over het algemeen zeer vulkanisch; verscheidene eilanden bestaan slechts uit een enkelen vulkaan, zooals Goenoeng Api van de Banda-groep (650 M.), Ternate (1725 M.) en Tidore (1625 M.); op andere zijn de vulkanen door meer of minder uitgestrekte Neptunische gebergten omgeven, zooals op Halmaheira, Boeroe, Ceram en elders; sommige zijn slechts opgehoogde zandbanken of door den arbeid van koraalpolypen ontstaan, zooals eenige van de Aroe-eilanden, de Lucipara's en andere. Meerendeels zijn zij zeer klein, en vele hebben gebrek aan stroomend water. In vruchtbaarheid behooren zij, met eene enkele uitzondering, tot het minst bevoorrechte gedeelte van den Archipel; voor de teelt van granen zijn zij weinig geschikt, en sago maakt dan ook het hoofdvoedsel der bevolking uit; maar de specerijen, inzonderheid kruidnagelen en muskaatnoten, hebben hier haar vaderland. Het delfstoffenrijk levert weinig belangrijks op; het dierenrijk heeft alleen de kleinere soorten; de zee is rijk aan visch en, vooral bij de Aroe-eilanden en Halmaheira, pareloesters.

Van de Ambonsche eilanden zijn Amboina, Haroekoe, Saparoea en Noesa laeet de belangrijkste, omdat daar vooral de kruidnagelen worden gekweekt, hoewel de teelt van dit gewas sedert de opheffing der gedwongen cultuur aanmerkelijk is verminderd. — Ceram, ten Noorden van de genoemde eilanden gelegen, is verreweg het grootste; het heeft ten Westen Str. Boeroe of Manipa, ten Zuiden de Banda-zee, ten Noorden de Pitt's passage of Ceramsche zee. Drie diep inloopende baaien verdeelen het eiland in even zooveel schiereilanden: de baai van Tanoeno of Piroe scheidt het Westelijkste deel, bekend onder den naam van Klein Ceram of Hocamohel, bijna geheel van het overige af, dat verder, door de Elpapoetih-baai en de aan de Noordzijde daartegenover liggende Baai van Sawaai of Sléman, in Midden- en Oost-Ceram wordt gesplitst. Voorts zijn nog belangrijk de Baai van Teloeti of Haja aan de Zuid- en die van Waroe aan de Noordkust. Over het geheele eiland strekt zich een gebergte uit, dat van het Westen naar het Oosten in hoogte toeneemt, totdat het in den Noesa-heli of Noesa-hoeale (3250 M.) zijn toppunt bereikt, om dan Oostwaarts weder af te nemen en in de lage Ceram-laeet- en Goram-

eilanden over te gaan. Vlakten van eenige beteekenis worden alleen gevonden aan de Elpapoetih-baai, de Vlake van Makariki, en aan de baai van Sléman, de Vlake van Sawaai. — De belangrijkste voortbrengselen zijn de sago-palmen, voorts velerlei houtsoorten en de koffieboom, die er in het wild groeit. — Boeroe, ten Westen van Ceram, is het vruchtbaarste eiland van de Molukken. Het heeft aan den Noordoosthoek de ruime baai van Kajeli, rondom welke zich eene groote, voor bebouwing uitstekend geschikte vlakte, de Vlake van Kajeli, door eene niet onbelangrijke rivier besproeid, uitstrekt. Overigens is het geheele eiland bezet met gebergte, waarvan de Kakoe (berg) Tomahoe en de K. Siäl (beide ongeveer 2275 M.) de hoogste toppen zijn; op laatstgenoemden berg vindt men het vrij groote meer Wakoholo 1400 M. boven den zeespiegel. Sago- en andere palmen, Kajoë poetih-boomen (uit welke bladeren de bekende Kajoë-poetih-olie wordt getrokken), velerlei uitstekend timmer- en meubelhout rijst en andere granen, koffie, katoen en tabak zijn de belangrijkste producten.

De Banda-eilanden vormen te zamen het overschot van één kolossaal, gedeeltelijk verzonken, vulkanisch gebergte, waarvan Goenoeng Api de nog werkzame krater is; voorts worden de belangrijkste hoogten gevonden op Lontar en Neira, waarvan echter alleen de Bandeira, op eerstgenoemd eiland 470, de overige geen 250 M. bereiken. Aan stroomend water is op deze kleine eilandjes bijna volslagen gebrek. De bewoonde zijn nagenoeg uitsluitend aan de muskaatnoten-teelt dienstbaar gemaakt; de meeste levensmiddelen moeten van elders worden aangevoerd.

De nog slechts onvolkomen bekende Aroe-eilanden zijn vooral belangrijk om de rijke parelbanken, die zoowel aan den Voorwal (de Westzijde) als aan den Achterwal (de Oostzijde) der groep worden gevonden, doch waarvan tot dusverre alleen de laatstgenoemde worden geëxploiteerd. Voorts leveren de straten tusschen de talrijke eilanden eene groote hoeveelheid tripang op.

Halmaheira, het grootste eiland van de daarnaar genoemde groep, is ook nog slechts gebrekkig bekend. Het bestaat uit vier smalle, door bergketenen gevormde schiereilanden, die van elkander worden gescheiden door de groote baaien van Kaeo of Kian, van Bitjoli en van Weda; terwijl men aan de Westzijde nog de veel kleinere baai van Dodinga en, iets Noordelijker, die van Djailolo en die van Sahoe vindt. Van de talrijke vulkanen, die het eiland

schijnt te bevatten, zijn de Gamma Nakore of Gamoe Konora, de Tolo of Goenoeng Api, de Djailolo, de Lahid, de Taboro en de Tarakan in het Noordelijke schiereiland bij name bekend. Behalve de specerijboomen, die in het wild groeien, zijn sago en rijst de belangrijkste producten. Buffels, wilde zwijnen en herten zijn er overvloedig, en in de Baai van Kaoe parelbanken, die een monopolie zijn van den Sultan van Ternate.

Batjan, het hoofdeiland van de Batjan-groep, wordt door Str. Patientie van Halmaheira en door Str. Herberg van zijne Westwaarts liggende onderhoorigheden gescheiden. Het bestaat uit twee schiereilanden, het Noordelijke, heuvelachtige en niet vulkanische Batjan, en het Zuidelijke, hoogere en vulkanische Laboeha, die van elkander gescheiden worden door de baai van Lapan aan de Oost- en die van Batjan, Laboeha of Amasing aan de Westzijde. Eene menigte in het wild groeiende kruidnagelboomen bedekken de heuvels en bergen; sago- en kokospalmen tieren aan de kusten; eenige rijst wordt er gekweekt. Steenkolen en goud worden gevonden in de nabijheid der rivieren Amasing en Pocang, de voornaamste van het Noordelijk schiereiland.

NIEUW GUINEA EN DE PAPOEWA-EILANDEN.

§ 1. Nieuw Guinea.

Nieuw Guinea, 12000 of 13000 □ geogr. mijlen groot, ligt tusschen 130° 55' tot 151° 5' O. L. en 0° 21' tot 10° 40' Z. B.; het wordt geheel door den Grooten Oceaan bespoeld en van de Noordelijkste punt van Nieuw Holland door de Torresstraat gescheiden. Zoowel op sommige gedeelten van de kusten als in het, overigens bijna geheel onbekende, binnenland verheffen zich zeer aanzienlijke gebergten, waarvan enkele in het Westen als vulkanisch bekend zijn, terwijl men van andere in het Oosten des eilands hetzelfde veronderstelt. Verder is omtrent de natuurlijke gesteldheid, vooral van het Oostelijk gedeelte, nog zeer weinig te zeggen. De voortbrengselen schijnen hoofdzakelijk dezelfde te zijn als die van de Papoewa-eilanden (zie bladz. 46).

De Westelijke helft van Nieuw Guinea tot op nagenoeg 141° O. L. met de omliggende eilanden wordt gerekend tot de bezittingen van den Sultan van Tidore en is dus bij de Residentie Ternate ingedeeld, hoewel wij er geen enkelen post hebben, evenmin als op de Papoewa-eilanden. De grootte van dat gebied zal ongeveer 6000 □ g. m. bedragen; de bevolking is bij gissing op 200000 zielen geraamd. De Grootte Geelvink-baai scheidt in het Westen een groot schiereiland af, dat den naam Wonim di atas draagt en weder door de Golf van Mac Cluer, Vinck's Golf of Telok Berow in twee deelen wordt gesplitst; het Zuidoostwaarts daarvan liggende land heet Wonim di bawah (1). Verder zijn hier de belangrijkste baaien, aan de Noordkust: de Humboldts-baai, waar het gebied van den Sultan van Tidore eindigt; de Dorei-baai, in de Westkust van de Grootte Geelvink-baai; de Kleine Geelvink-baai, een weinig bewesten de Grootte; aan de Westkust: de Rijklof van Goens-baai; aan de Zuidkust: de Speelmans-baai, de Kamrau-baai en de Triton-baai, waar in 1828 het Nederlandsche etablissement Merkus-oord is gesticht, dat in 1838 weder is opgeheven. Van de menigvuldige Kapen vermelden wij alleen, aan de Noordkust: Hoek Bonpland, ten Oosten van de Humboldts-baai; Kaap Amberbaken en de Kaap de Goede hoop, in het Westelijke schiereiland; aan de Westkust: Kaap Baaik aan de West- en Kaap van den Bosch aan de Zuidzijde van het schiereiland Baaik, dat door de Rijklof van Goens- en Kamrau-baaien wordt gevormd; aan de Zuidkust: Kaap Boeroe. — De belangrijkste gebergten in Nederlandsch Nieuw Guinea zijn, langs de Noordkust: eene bergketen van omstreeks de Kaap de Goede hoop tot aan de Grootte Geelvink-baai, die zich in den vulkaan Arfak, bezuiden de Dorei-baai, tot 2825 M. verheft; eene keten ten Oosten van de Grootte Geelvink-baai, waarvan het Gautiergebergte en het Cycloop-gebergte ongeveer 1950 M. bereiken; in het schiereiland Baaik vindt men het Baaik-gebergte (1170 M.); bij de Triton-baai, den berg Lamantjiri (730 M.); terwijl bij Kaap Boeroe eene bergketen aanvangt, die eerst Gebergte Charles Louis (1300—2600 M.) heet en dan landwaarts inlopende in het Sneeuwgebergte tot 5200 M. stijgt. — De grootste bekende rivier is de Ambernoh of Rochussen, die waarschijnlijk op het Sneeuwgebergte ontspringt en met een aantal monden deels in de Grootte Geelvink-baai, deels aan de Noordkust uitwatert. Kleiner zijn de Wamoeka en Oetanata aan de Zuidkust, misschien twee armen van ééne rivier, die in het Oostelijk gedeelte van het Gebergte Charles Louis haren oorsprong heeft. Aan de Westkust is de belangrijkste rivier de in 1875 ontdekte Wa Samson, die van het Arfak-gebergte naar Str. Galewo stroomt en dus den voornaamsten water-afvoer van het Noordwestelijk schiereiland vormt.

Van eene staatkundige verdeeling van Nieuw Guinea valt eigenlijk niet te spreken. Het binnenland is ook ten dien opzichte geheel onbekend. Langs de kusten schijnen op sommige plaatsen de verspreide negerien of dorpen volstrekt geen staatkundig geheel uit te maken; op andere is eene grootere of kleinere uitgestrektheid aan den Radja of het Hoofd van eene groote negeri onderhoorig; terwijl elders weder de kuststreek aan den Vorst van een nabijliggend eiland is onderworpen. De voornaamste van die gebieden zijn, langs de Zuidkust van het Oosten af: Kapia, met de hoofdplaats Kapia ten Oosten van Kaap Boeroe; Aidoema, van Kaap Boeroe tot de Triton-baai, eene onderhoorigheid van het voor die baai gelegene eiland Aidoema; Namatotte, van de Triton- tot de Kamrau-baai, eene onderhoorigheid van het eiland Namatotte, dat voor de Speelmans-baai ligt; Adi, van de Kamrau-baai tot Kaap Baaik, eene onderhoorigheid van het eiland Adi, ten Oosten van de Speelmans-baai gelegen; — aan de Westkust: het gebied van Salawatti, van de Golf van Mac-Cluer tot aan de Kaap de Goede hoop; aan de Noordkust: het Gebied van Dorei, van beoosten Kaap Amberbaken tot voorbij de baai van Dorei, met de hoofdplaats Dorei, aan de baai, tot welk gebied ook behoort het in de baai liggende eilandje Manaswari met het dorp Mansinam; — rondom de Grootte Geelvink-baai: de Gebieden van Wariap, Wandesi, Wandammen, Jaur, Taroege, Moor, Makini, Aropen en Koeroedoe, de twee laatste onderhoorigheden van de gelijknamige eilanden; — ten Oosten van de Grootte Geelvink-baai: Koeramba, eene onderhoorigheid van de daartegenover liggende Koeramba-groep.

Behalve de hierboven genoemde eilanden verdienen nog vermelding, aan de Zuidkust: het Prins Frederik Hendrik-eiland, door de Prinses Marianne-straat van den vasten wal gescheiden; en in de Grootte Geelvink-baai: Soëk, Biak en Meossoir, gezamenlijk de Schouten-eilanden geheeten, Mefoor, Meosnoem, Jappen (55 □ g. m.), de Pade-aido-groep, Amberpoon, Roswaar en Roon.

(1) Op de kaart van DORNSEIFFEN zijn deze namen, in navolging van MELVILL en anderen, juist verkeerd geplaatst.

§ 2. De Papoewa-eilanden.

Onder deze benaming vat men de talrijke eilanden samen, welke gelegen zijn tusschen 128° 50' Ceram ten Zuiden en Nieuw Guinea ten Oosten, en gevoeglijk onder vier hoofdgroepen kunnen overige bezittingen tot de Residentie Ternate gerekend. Zij beslaan ongeveer 160 □ geogr. mijlen;

GROEPEN.	Voornaamste eilanden.	Grootte in □ geogr. mijlen.	Bevolking. (part. opgave).
Gebeh-groep.	Gebeh.	5 à 6	1000
	Fow.	0,5	?
	Waigeoe.	60	?
Waigeoe-groep.	Gemien of Gammen.	?	?
	Koning Willems-eiland of Messara.	?	?
Salawatti-groep.	Salawatti.	33	10000
	Batanta.	9	?
Misool-groep.	Poppa.	6	?
	Misool.	37	4000
	Wonim-laoet.	?	?

Al deze eilanden zijn bergachtig doch, zooverre men weet, niet vulkanisch; de Buffelspiek (975 M.) op Waigeoe schijnt de hoogste top te zijn. Zij zijn bedekt met bosschen, die uitmuntend timmerhout bevatten en ook sago en eenige specerijen, vooral den Masoewi- of Massooi-boom, welks schors eenige overeenkomst heeft met kaneel. Het dierenrijk heeft alleen de kleinere soorten; het delfstoffenrijk is geheel onbekend. — Het eiland Waigeoe heeft

tot 131° 42' O. L. en 2° 40' Z. B. tot 1° N. B., of tusschen Halmahera en de Obi-groep ten Westen, worden gerangschikt. Zij zijn onderhoorigheden van den Sultan van Tidore en worden met diens van de gezamenlijke sterkte der bevolking is geene betrouwbare opgave bekend.

Voornaamste plaatsen.	OPMERKINGEN.
Ketjepi. Ali-Ali. Sanaffe. Oemerah. Alai.	Fow is onbewoond. Tot deze groep behooren voorts nog Yoe, Oetoe en eenige kleinere eilandjes.
Waigeoe of Samsam. Offak. Wateri. Amba. Waidjoe. Oesta. Bisser. Efrogin. Bessee.	Waigeoe is zeer sterk bevolkt; het cijfer is niet bekend.
Samate. Sailolo. Segetpassia.	Van Gemien en de volgende eilanden is de grootte en het cijfer der bevolking niet bekend. Tot deze groep behooren voorts nog Gagi, Piapis, Batampele, Ruib, Siang, Manoeran, Ramak, de Ajoe-eilanden en de Passi-eilanden, die zich tot 1° N. B. uitstrekken.
Moepalli. Matta. Waigamme. Kakap. Misool. Silinta. Gantah.	Tot de Salawatti-groep behooren voorts: de Tamean- en Faam-groepen, de Boh-eilanden en P. Pisang. Aan Salawatti is een gedeelte van de tegenoverliggende kust van Nieuw Guinea onderhoorig. Batanta heeft geene vaste bevolking; de op de kaarten voorkomende namen van dorpen zijn verdicht.
	Tot de Misool-groep behooren ook de Kanari-eilanden, waarvan Kanari het voornaamste is, Matelo en een groot aantal andere, die weinig meer dan klippen zijn.

aan de Zuidzijde twee groote baaien, die van Gemien en de Baai Chabral, en aan de Noordzijde twee kleinere, de Arago- of Piapis- en de Offak-baai. Straat Gemien of Dampiersstraat scheidt dit eiland van Batanta, dat ten Zuiden door Str. Sagewien of Pitt's-straat wordt bespoeld. Salawatti, ten Zuiden van Batanta, wordt aan de Oostzijde door Str. Galewo of Sakaboe van Nieuw Guinea gescheiden.

DE BEZITTINGEN IN AMERIKA.

De Bezittingen in Amerika, gewoonlijk Nederlandsch West-Indië genoemd, bestaan alleen uit de Koloniën Suriname en Curaçao. Zij worden ieder namens den Koning beheerd door een Gouverneur, bijgestaan door een Raad van bestuur. De ingezetenen worden vertegenwoordigd door de Koloniale Staten, waartoe in Suriname jaarlijksch vier leden door den Gouverneur worden benoemd en de overigen door de Kiezers aangewezen in verhouding tot de sterkte der bevolking, doch nooit minder dan negen; terwijl in Curaçao die Staten zijn samengesteld uit de leden van den Raad van bestuur en acht personen door den Koning te benoemen.

SURINAME.

De kolonie Suriname bevat het grondgebied, bekend onder den naam van Nederlandsch Guiana, gelegen aan de Noordkust van Zuid-Amerika, tusschen 53° 59' tot 57° 30' W. L. en omstreeks 2° tot 5° 56' N. B. Ten Zuiden door Brazilië begrensd, ten Noorden over eene kustlengte van nagenoeg 50 geogr. mijlen door den Atlantischen Oceaan bespoeld, wordt het ten Westen door de rivier Corantijn van Britsch, en ten Oosten door de Marowijne van Fransch Guiana gescheiden. De grootte zal ongeveer 3000 □ geogr. mijlen zijn, waarvan echter verreweg het grootste gedeelte onbebouwd is en ook onbewoond, behalve dat er enkele Indiaansche stammen en Boschnegers in rondzwerven, wier gezamenlijk aantal bij gissing op 8 à 9000 wordt geraamd. De sterkte der gezeten bevolking bedroeg op 31 Dec. 1873 volgens de officieele opgave 49081 zielen, waaronder 694 zuivere Europeanen en 4415 Chineesche Immigranten, die, sedert de afschaffing der slavernij, met de vrije Negers de plantages bearbeiten.

Behalve de bovenvermelde grensrivieren, de Marowijne en de Corantijn, waarvan de Nickerie eene rechter-zijrivier is, zijn de voornaamste rivieren: de Coppename, de Saramacca en de Suriname, die tot rechter-zijrivier heeft de Commewijne, waarin zich weder de Cottica ontlast. Tot op ongeveer 12 geogr. mijlen landwaarts in is de grond vlak en zeer laag; daarna begint hij heuvelachtig te worden en langzamerhand te stijgen totdat hij in het Braziliaansche gebergte overgaat. Die lage kuststreken zijn uitstekend vruchtbaar en daarom gekozen voor

den aanleg van de plantages, waarop vooral suiker, koffie, katoen, cacao, levensmiddelen en houtsoorten worden gekweekt. De meer landwaarts in gelegen wouden zijn rijk aan uitstekende houtsoorten.

De Kolonie is verdeeld in de volgende Districten:

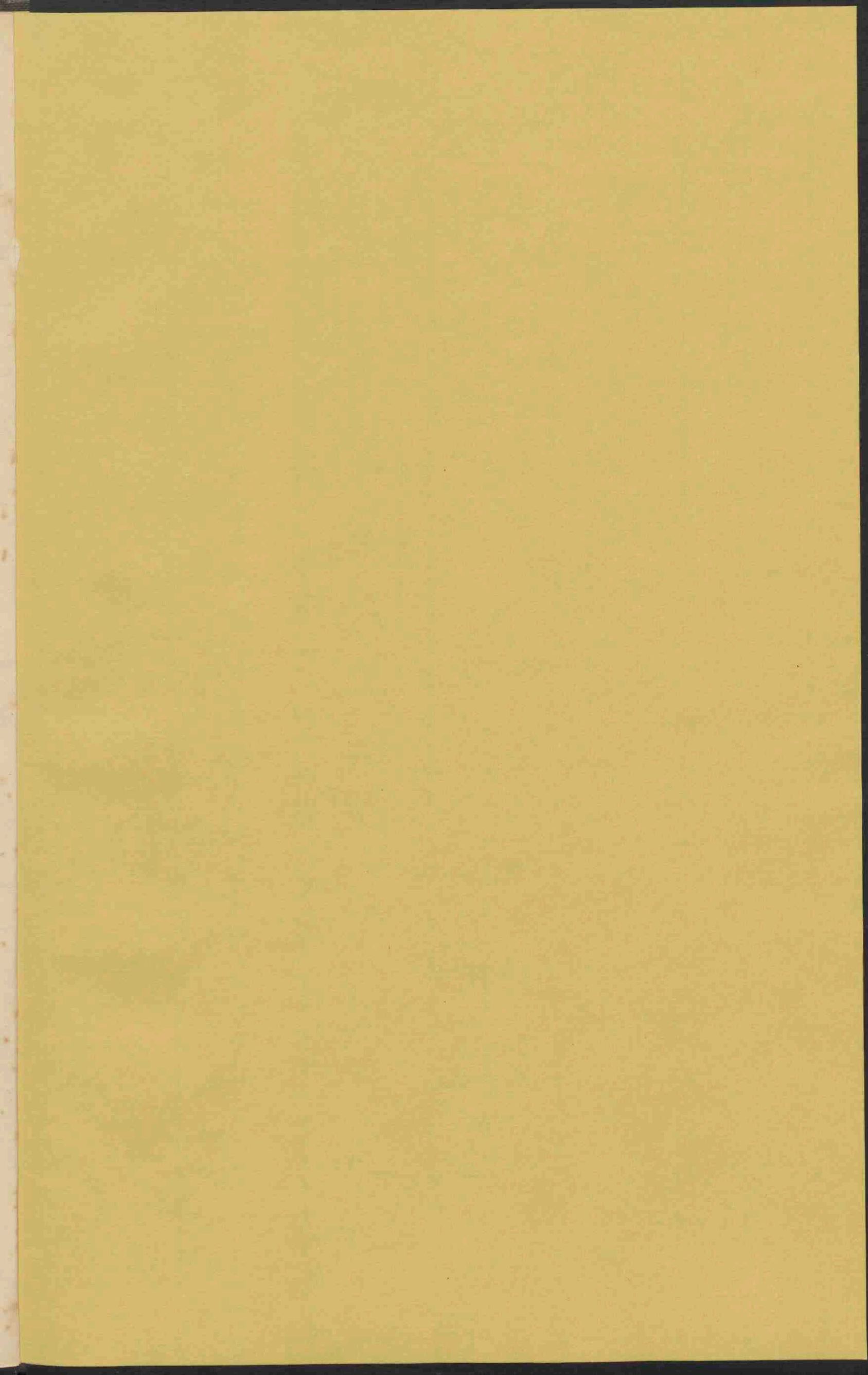
DISTRICTEN.	Bevolking.	Steden.	OPMERKINGEN.
Hoofdstad Paramaribo.	21244	PARAMARIBO.	De forten Zeelandia, bij Paramaribo, en Nieuw Amsterdam, aan de samenvloeiing van de Suriname en de Commewijne, hebben met hunne onderhoorigheden eene bevolking van 767 zielen, waaronder 517 man garnizoen. De bemanning der koopvaardijvloot en de zeemacht bedraagt 400 koppen.
Beneden-Suriname.	1450		
Boven-Suriname.	2577		
Beneden-Para.	1471		
Boven-Para.	2469		
Beneden-Commewijne.	2997		
Boven-Commewijne.	580		
Commetewane.	4078		
Beneden-Cottica.	3759		
Boven-Cottica.	1105		
Matappica.	1582		
Perica.	515		
Beneden-Saramacca.	2414		
Boven-Saramacca.	302		
Nickerie.	2401		
Coronie.	2347		Deze vestiging op den linker-oever der Marowijne is nagenoeg geheel vervallen.
Albina.	23		

CURAÇAO.

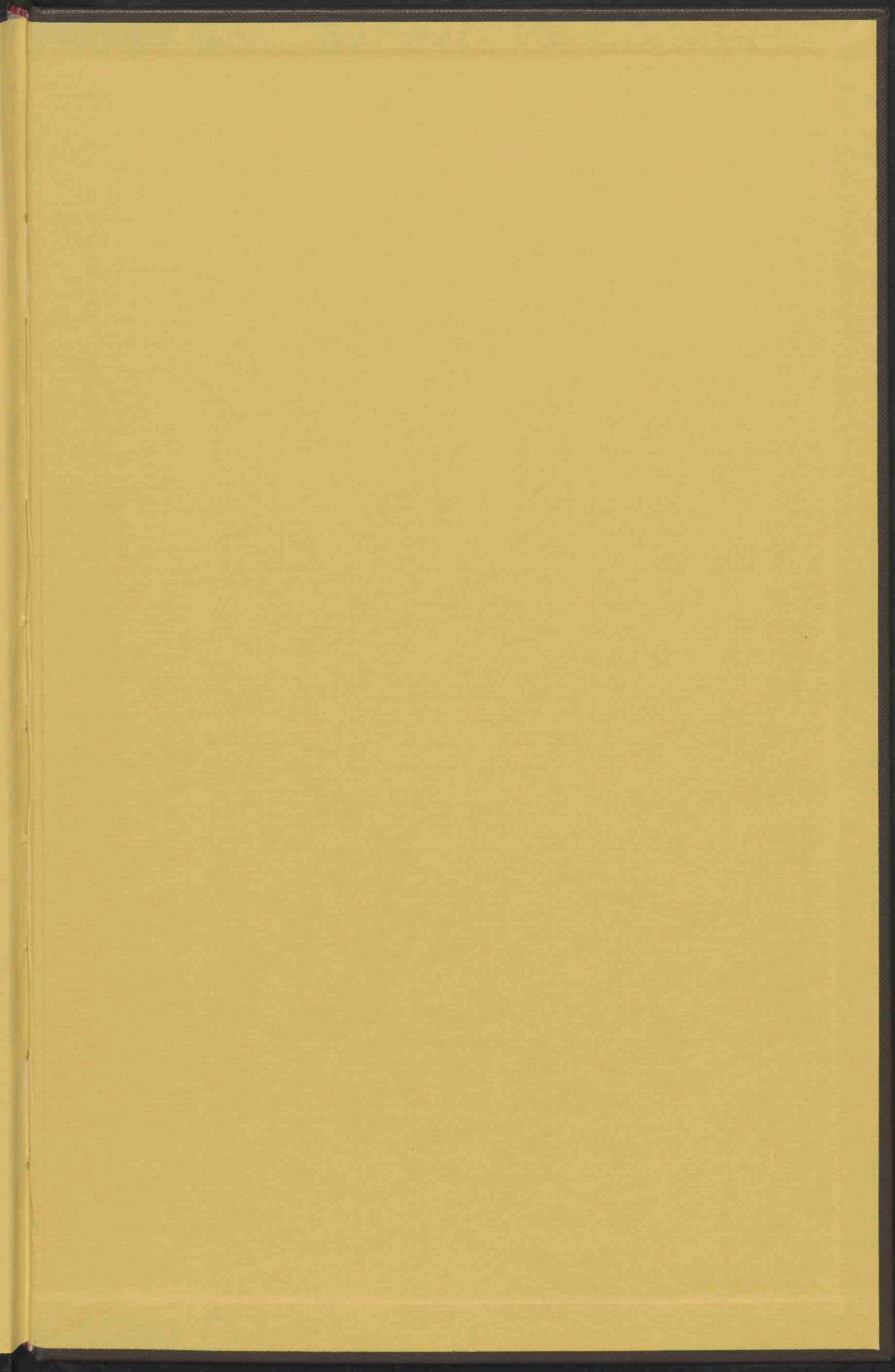
De kolonie Curaçao bevat de eilanden Curaçao, Bonaire en Aruba of Oruba, gelegen in de Caribische zee ten Noorden van Venezuela, tusschen 12° tot 12° 30' N. B. en 68° 20' tot 70° 15' W. L., benevens de Caribische eilanden St. Eustatius, Saba en de kleinste Zuidelijke helft van St. Martin, zeer nabij elkander tusschen nagenoeg 17° 30' tot ruim 18° N. B. en 63° tot 63° 25' W. L., te midden van Engelsche, Zweedsche en Fransche bezittingen, gelegen. Deze eilandjes zijn alle bergachtig; St. Eustatius bestaat gedeeltelijk uit een uitgebranden vulkaan. De voortbrengselen zijn voornamelijk zout en suiker; op Curaçao is de veeteelt niet onbelangrijk; Aruba bevat goud. De bevolking, uit blanken, kleurlingen en negers bestaande, bedroeg, op 31 December 1873, 37999 zielen.

EILANDEN.	Grootte in □ g. m.	Bevolking.	Voornaamste plaatsen.	OPMERKINGEN.
Curaçao.	7,62	22345	WILLEMSTAD.	Onder de bevolking zijn begrepen 260 man garnizoen.
Bonaire.	4,5	4246	Oranjestad.	
Aruba.	3,63	4828	St. Eustatius.	De Noordelijke helft van dit eiland, met de hoofdplaats Marigot, behoort aan Frankrijk.
St. Eustatius.	0,5	1741	Philipsburg.	
Saba.	0,3	1936		
St. Martin (Ned. ged.)	0,7	2903		





Universiteit Utrecht
Faculteit der
Eisintelijke Wetenschappen
Kaartenverzameling



VII